

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, de Stad Aalst, de Stad Ninove en Erfgoedcel Denderland.

Elektronische versie:

Gratis op de website

Lidmaatschap van de vereniging:

Bijdrage zonder jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: € 10 • Steunend: € 20

Jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: € 50 • Steunend: € 60

Te storten op:

IBAN BE33 3930 3032 7646

BIC: BBRUBEBB

t.a.v. Het Land van Aalst,
Asserendries 118, 9300 Aalst

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het 'Land van Aalst' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren † Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en † Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens † Arthur Broeckaert, † Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), † Jozef Van Cleemput, † Jozef De Brouwer, † Valère Gaublomme, † Frits Van Acker, † Basiel Boel, † Marcel Cornelis en † Jules Pieters. Latere voorzitters waren † Jozef Borremans (1953-1954), † Frits Courteaux (1963-1980), † Luc De Rijck (1980-1984) en Luc Robijns (1984-2020).

Het bestuur van de vereniging:

Luc Robijns • erevoorzitter

Bart Cherretté • voorzitter

Michel Igual Pacheco • ondervoorzitter

Marcel Cock †, Pieterjan De Coninck, Lieve De Mecheleer,
Tom De Ridder, Luc Geeroms, Mieke Van Damme, Dirk Van
de Perre, Erwin Van der Hoeven, Wouter Van Der Spiegel,
Georges Vande Winkel, Reinoud Vermoesen.

Meewerkende leden:

Louis De Cock, Bart Merckaert, Geert Van Bockstaele, Bart
Van Langenhoven, Marc Uyttersprot en Wilfried Vernaeye

Redactiesecretariaat:

Reinoud Vermoesen

reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme

Asserendries 118, 9300 Aalst • tel. 053 21 63 30

• e-mail: vdmieke@skynet.be

De vereniging is lid van het 'Oost-Vlaams Verbond van de Kringen der Geschiedenis'. Het logo werd ontworpen door Bram Overlaet. Het representeert het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, met verwijzing naar de de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

hetlandvanaalst@gmail.com • <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Asserendries 118, 9300 Aalst.

Vormgeving: Arnoud Jensen

Druk: Drukkerij Arijs BV, Molenstraat 89, 9690 Kluisbergen

www.drukkerijarijs.com | info@drukkerarijs.com

ISSN 0778-7731

Julius Goethals (1855-1918)

Architect en stadsbouwmeester van Aalst

Pieterjan De Coninck

Inleiding¹

In 1883 verkoos de Aalsterse gemeenteraad Julius Goethals tot stadsbouwmeester.² Hij trad zo in de voetsporen van andere bouwkundigen, zoals Henri De Trilles (1840), Pierre Reyniers (1843), Hypolite Van De Waele (1858), Joannes Josephus Stevens (1860) en Eugene Carette (1876), die dit ambt eerder uitoefenden.³ Julius Goethals was ongetwijfeld de belangrijkste en meest invloedrijke stadsbouwmeester van Aalst in dit rijtje. Niet alleen gezien zijn anciënniteit – hij was vijfendertig jaar actief – maar ook omdat hij stadsbouwmeester was in een periode waarin Aalst grote stedenbouwkundige ontwikkelingen doormaakte. Stadsbouwmeester Goethals kon als geen ander zijn architecturale stempel op de stad drukken.⁴ De functie van stadsbouwmeester was ook steeds belangrijker geworden in de loop van de negentiende eeuw.⁵

Bovendien bouwde Julius Goethals, naast zijn stadsbouwmeesterschap, een succesvolle particuliere architectuurpraktijk uit. Hierdoor genoot hij ook buiten de Aalsterse stadsgrenzen aanzien. Goethals specialiseerde zich in het bouwen en verbouwen van kerken. Hij ontwierp ook tal van privéwoningen, kloostergebouwen, pastorieën en publieke gebouwen.

Niettemin staande het feit dat Julius Goethals in zijn tijd een veelgevraagd architect was, werd er nog maar weinig onderzoek verricht naar zijn leven en architecturaal oeuvre. De meeste auteurs houden het bij een korte opsomming van enkele biografische feiten en een overzicht van zijn belangrijkste realisaties.⁶ Ook in het *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden* werd een korte biografie van Julius Goethals opgenomen.⁷

Verder zijn de bijdragen van Luc Robijns, Dirk Van de Perre, Hendrik Strypens, Evert Vandeweghe en Jan Louies zeker het vermelden waard. Kunsthistoricus Luc Robijns had in zijn artikel over *De Borse van Amsterdam* kort aandacht voor het leven en werk van Julius Goethals. Hij wees er bijvoorbeeld op dat de komst van Goethals naar Aalst vermoedelijk niet los kon worden gezien van zijn band met de invloedrijke familie Bethune.⁸ Eerder stond Dirk Van de Perre, in een artikel over de Gentse Sint-Lucasschool en de vroege neogotiek in de Denderstreek, al kort stil bij Julius Goethals. Ook Van de Perre was van mening dat de familie Bethune, en met name Paul Bethune, een rol had gespeeld bij de benoeming van Julius Goethals tot stadsbouwmeester van Aalst.⁹

1. Mijn bijdrage voor het boek *Meuleschetterkapel Aalst, Geschiedenis van kapel en wijk* uit 2021, vormde de aanzet voor dit artikel. Ik wil iedereen bedanken die meehielp aan de totstandkoming ervan. In het bijzonder de archivariissen, bibliothecarissen en medewerkers van de verschillende archieven en bibliotheken die ik bezocht.

2. In bronnen en literatuur komen zowel de voornaam *Jules* als de Latijnse variant *Julius* voor. Het lijkt erop dat Goethals zelf Jules gebruikte voor zijn Franstalige drukwerk (hoofding van briefpapier, visitekaartjes...) en Julius voor zijn Nederlandstalige drukwerk. Omwille van de uniformiteit wordt in dit artikel steeds de variant *Julius* gebruikt, tenzij het gaat om citaten uit contemporaine bronnen.

3. Stadsarchief Aalst (SA), Notulen Gemeenteraad Aalst, Zitting van 4 juli 1840; Zitting van 29 november 1843; Zitting van 30 oktober 1858; Zitting 26 juli 1860; Zitting van 30 oktober 1876.

4. L. Robijns, Van 'Hoofdwachtpost' tot 'Brasserie Borse van Amsterdam', p. 172. In: *Het Land van Aalst*, 2014, nummer 2, p. 149-180.

5. I. Bertels, *Building the City*, Antwerp 1819-1880, proefschrift voorgedragen tot het behalen van de graad van doctor in de ingenieurswetenschappen, KU Leuven, 2008, p. 120.

6. Zie onder andere: J. Ghysens, *Geschiedenis der straten van Aalst*, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 1986, p. 121; L. Kieckens en C. Uyttersprot, *De Catharinisten in de negentiende en de twintigste eeuw*, De Catharinisten, 1984, p. 207-208; H. Van Herreweghen e.a., *100 jaar Sint-Gaugericuskerk te Pamel*, Davidsfonds Roosdaal, 2003, p. 56; L. Tirez, *Honderd jaar geleden: de verbouwingen aan de Heilig-Kruiskerk*. In: *Tijdschrift van Heemkring d'Euzie Stekene*, 1998, jg. 17, p. 63-86 (Geraadpleegd via: www.deuzie.be).

7. Dit repertorium vermeldt verkeerdelijk dat Julius Goethals in 1882 tot stadsbouwmeester van Aalst werd benoemd. Zie: A. Van Loo e.a., *Repertorium van de architectuur in België: van 1830 tot heden*, Mercatorfonds, 2003, p. 320.

8. L. Robijns, Van 'Hoofdwachtpost' tot 'Brasserie Borse van Amsterdam', p. 173. In: *Het Land van Aalst*, 2014, nummer 2, p. 149-180.

9. D. Van de Perre, *De Gentse Sint-Lucasschool, de vroege neogotiek en de Denderstreek*, p.144. In: *Het Land van Aalst*, 2013, nummer 2, p. 139-144.

Hendrik Strypens deed voor zijn boek over de Aalsterse Sint-Jozefkerk onderzoek naar deze benoeming. Hij wees erop dat het jaar van benoeming bijgesteld moest worden (1883 in plaats van het vaak geciteerde 1882).¹⁰ Evert Vandeweghe ging in zijn doctoraat, over de vormgeving van historische provinciesteden, dan weer dieper in op de invloed van stadsbouwmeester Goethals op het Aalsterse straatbeeld.¹¹ Eerder onderzocht Jan Louies, in een brochure over de Dirk Martensstraat, al de wijze waarop Goethals het uitzicht van deze straat meebepaalde.¹²

In dit artikel staan het leven en architecturale oeuvre van Julius Goethals centraal. We zoeken een antwoord op verschillende vragen. Welke opleiding(en) volgde hij? Waarom werd net hij benoemd tot stadsbouwmeester van Aalst? Hoe vulde hij deze functie in? Welke rol speelde hij in het Aalsterse maatschappelijke leven? Wat was zijn plaats binnen de neogotische Sint-Lucasbeweging? Wat voor gebouwen ontwierp Julius Goethals? In welke stijl(en)? Hoe werden zijn realisaties ontvangen?

Tot slot van deze inleiding nog de opmerking dat architect Julius Goethals niet verward mag worden met zijn naamgenoot en beeldend kunstenaar Jules Goethals (1844-1902).¹³ Het straatnaambord ter ere van deze landschapsschilder en etser in Nieuwpoort vermeldt bijvoorbeeld onterecht ook de functie van architect en de geboorte- en sterfdatum van Julius Goethals.¹⁴

DEEL 1: BIOGRAFIE

Julius Guilielmus Goethals werd geboren in Gent op 5 oktober 1855. Hij was een zoon van politieagent Petrus Franciscus Goethals (1820-1904) en van Mechtildis Hubertina Verstappen (1824-1895).¹⁵ Petrus Goethals was afkomstig uit Brugge. Zijn ouders waren werkman Joannes Jacobus Goethals en Judoca Goossens. Zij woonden op het moment van zijn geboorte in de Peperstraat in Brugge. Die straat lag op het grondgebied van de volkse Sint-Annaparochie.¹⁶ In 1854 verhuisde Petrus Goethals naar Gent.¹⁷

Mechtildis Verstappen was afkomstig uit Maaseik. Haar ouders waren kuiper Hendrik Verstappen en Cornelia Thijssen.¹⁸ In 1852 trok Mechtildis vanuit Brussel naar de Arteveldestad. Daar werkte ze een tijdlang als naaister.¹⁹

In 1853 beviel ze van een zoon met de voornamen Petrus Remigius. Aangezien de vader onbekend was, werd Petrus Remigius onder de familienaam Verstappen ingeschreven in het geboorteregister. Bij het huwelijk van Mechtildis Verstappen met Petrus Goethals, op 6 december 1854, werd hij gewettigd.²⁰ Remigius (Remi) Goethals zou later carrière maken als decoratieschilder.²¹ Dochter Désirée Philomène (1857-1917) en zoon Bernard (1867-1921) vervulde het gezin Goethals-Verstappen. Bernard Goethals werd bouwkundige, terwijl Désirée als modiste aan de slag ging.²²

Opleiding

Julius Goethals volgde van 1869 tot 1873 les aan de afdeling architectuur van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent. Op 4 maart 1873 zette hij zijn studies aan de Koninklijke Academie stop. Goethals stapte over naar de Gentse Sint-Lucasacademie.²³ De oorsprong van de Sint-Lucasacademie lag bij een bescheiden tekenklas van het Gentse Sint-Vincentius-a-Paulogenootschap, een katholieke liefdadigheidsvereniging. Onder impuls van industrieel Joseph de Hemptinne,

10. H. Strypens, *Onder de toren van de Aalsterse Sint-Jozefkerk*, eigen beheer, p. 85.

11. E. Vandeweghe, *De verouderde steden. Of hoe de historische stad vorm kreeg in een eeuw van modernisering (1860-1960): Aalst, Dendermonde, Oudenaarde en Veurne*, proefschrift voorgedragen tot het behalen van de graad van doctor in de kunstwetenschappen, Universiteit Gent, 2013, 898 p.

12. J. Louies, *De Dirk Martensstraat: waardevol stadsgezicht?*, Stadsbestuur Aalst, 2001, 36 p.

De Goethalsstraat in Nieuwpoort anno 2025.
Bron: foto door auteur.

13. 'Jules Marie Armand Goethals (Brussel, 1844-1902): Schilder en graveerder van landschappen in het zog van de Société libre des Beaux-Arts. Leerling van H. Van der Hecht. Kwam onder de invloed van Th. Rousseau te Parijs.' Zie: Geillustreerd Biografisch Woordenboek der Kunstenaars in België na 1830, 1991, p. 184.

14. G. Demerre en F. Lox, *Wandeling Nieuwpoort-Bad – straatnamen*, p. 27 (Geraadpleegd via: www.zone-nieuwpoort.be/simli%20wandeling%20straatnamen/wandeling%20simli.pdf).

15. Stad Gent (SG), *Geboorteregister Gent 1855*, Aktenummer 2937.

16. Stadsarchief Brugge, *Geboorteregister Brugge 1820*, Aktenummer 32 (Geraadpleegd via www.archiefbankbrugge.be).

17. Gegevens verstrekt door de Dienst Burgerzaken van de Stad Gent.

18. Stadsarchief Maaseik, *Geboorteregister Maaseik 1824*, Aktenummer 48.

19. Gegevens verstrekt door de Dienst Burgerzaken van de Stad Gent.

20. SG, *Geboorteregister Gent 1853*, Aktenummer 2593.

21. Voor een overzicht van het leven en werk van Remi Goethals, zie: P. De Coninck, *Het neogotische oeuvre van decoratieschilder Remi Goethals*. In: *Het Land van Aalst*, 2020, nummer 2, p. 73-91.

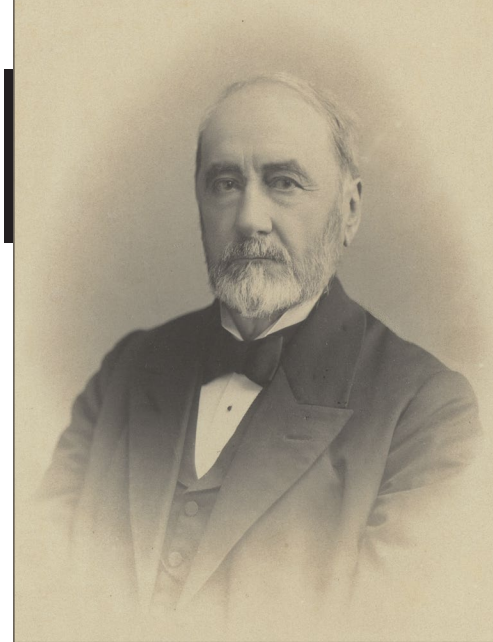
22. SG, *Geboorteregister Gent 1867*, Aktenummer 2406; SG, *Geboorteregister Gent 1857*, Aktenummer 3261; Gegevens verstrekt door de Dienst Burgerzaken van de Stad Gent.

23. SA, *Modern Archief Aalst*, Inkomende briefwisseling 1883, Brief van 21 februari.

Textielfabrikant Joseph de Hemptinne (1822-1909) was een van de drijvende krachten achter het Gentse Vincentiusgenootschap.

Als overtuigd ultramontaan verwierp de Hemptinne het Belgische liberale staatsbestel. Hij was medestichter van de Gentse Sint-Lucasschool en een fanatiek promotor van de (Bethuniaanse) neogotiek.

Bron: Universiteitsbibliotheek Gent, BIB.FOT.GF.000185/01.

architect Jean Baptiste Bethune en broeder Marès-Joseph van de *Broeders van de Christelijke Scholen*, zou deze tekenklas voor jonge arbeiders uitgroeien tot een volwaardige katholieke kunst- en ambachtsschool.²⁴ De artistieke en ambachtelijke ontplooiing van de leerlingen was evenwel niet de belangrijkste opdracht van deze onderwijsinstelling. De Sint-Lucasschool was voor de ultramontaanse katholieken die haar ondersteunden vooral een ideologisch instrument tegen de ontkerstening. Via Sint-Lucas wilden de ultramontanen immers hun maatschappijvisie doordrukken door jonge mannen via de neogotische kunst op te leiden tot voorbeeldige katholieken.²⁵

Volgens Julius Goethals stapte hij over naar de Sint-Lucasacademie omdat de lessen daar meer praktijkgericht waren:

*‘Alleen de lust naar praktische studie en kennis zijn de drijfveer geweest mijner handelwijze te dien tijde, immers het is genoeg gekend, dat de Sint Lucas school voor wat de praktijk aangaat, den eersten rang bekleedt voor het vroeg ontwikkelen dier kennissen bij de leerlingen.’*²⁶

De opleidingen aan Sint-Lucas waren inderdaad vaak concreter en praktischer dan die aan de Academies voor Schone Kunsten.²⁷ Toch is de beslissing van Goethals enigszins opmerkelijk aangezien de Gentse academie in die jaren bekend stond als een van de beste kunstacademies van het land.²⁸ Zijn overstap kwam echter op het moment dat de Sint-Lucasacademie (gesticht in 1866) zich volop ontplooiende als katholiek alternatief voor de officiële Academies voor Schone Kunsten.²⁹ Die academies waren in de ogen van de ultramontanen goddeloos en immoreel. Sint-Lucas wou volop de concurrentiestrijd met deze officiële kunstacademies aangaan.³⁰ Julius Goethals had dus vermoedelijk niet alleen inhoudelijke, maar ook ideologische motieven voor zijn overstap.

De kloof tussen Sint-Lucas en de academies was immers voornamelijk van esthetisch-ideologische aard.³¹ Kunst moest volgens de ultramontanen in de eerste plaats ten dienste staan van het katholieke geloof.³² De *goede kunst* (de goddelijke gotiek) moest volgens hen de *slechte kunst* (het aardse en heidense classicisme) bekampen. Kunst had volgens de ultramontanen enkel een geestelijk opdracht: de katholieke geloofswaarden verkondigen en een voorafspiegeling tonen van het hiernamaals.³³ Ze verwierpen bijgevolg *‘L’art pour l’art’* van de academies. Kunstenaars hadden volgens de ultramontaanse visie immers de taak om de katholieke heilsboodschap uit te drukken in een passende - neogotische - beeldtaal.³⁴

De invloed van de ultramontanen op het onderwijs van Sint-Lucas was duidelijk merkbaar. Centraal stonden de christelijke vormtaal en symboliek. Er was in de lesprogramma's bijvoorbeeld veel aandacht voor christelijke iconografie, kerkgeschiedenis en hagiografie. Gedetailleerde kennis over de menselijke anatomie was veel minder van belang. Naaktstudies en studies naar levend model, zoals aan de Academies voor Schone Kunsten gebeurden, waren bijvoorbeeld uit den boze.³⁵ Desondanks bleven de pedagogische en organisatorische verschillen tussen Sint-Lucas en de academie relatief beperkt.³⁶ De Sint-Lucasacademie benadrukte dat haar programma gelijkwaardig was aan dat van de Gentse Academie voor Schone Kunsten. Sint-Lucas hoopte zo meer leerlingen aan te trekken want die kunstacademie genoot een uitstekende reputatie.³⁷

Sint-Lucas Gent bestond uit twee afdelingen: bouwkunst en sierkunst.³⁸ De afdeling

24. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*. Het ontstaan van de Sint-Lucasscholen, p. 157-158. In: J. De Maeyer (ed.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Universitaire Pers Leuven, 1988, p. 157-218.

25. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 179.

26. SA, *Modern Archief Aalst*, Inkomende briefwisseling 1883, Brief van 28 februari.

27. M. D'hoker, *Bijdrage en betekenis van de Sint-Lucasscholen in de ontwikkeling van het technisch onderwijs in België*, p. 141. In: J. De Maeyer (ed.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Universitaire Pers Leuven, 1988, 125-156.

28. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 207.

29. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 173.

30. J. Van Cleven, *Sint-Lucasateliers in de plastische kunsten en de toegepaste kunst*, p. 283. In: J. De Maeyer (ed.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Universitaire Pers Leuven, 1988, p. 279-322.

31. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 177.

32. M. D'hoker, *Bijdrage en betekenis van de Sint-Lucasscholen in de ontwikkeling van het technisch onderwijs in België*, p. 136.

33. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 175-176.

34. J. De Maeyer, *Kunst en Politiek*. De Sint-Lucasscholen tussen ultramontaanse orthodoxie en drang naar maatschappelijk-culturele vernieuwing, p. 88. In: J. De Maeyer (ed.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Universitaire Pers Leuven, 1988, p. 57-124.

35. J. De Maeyer, *Kunst en Politiek*, p. 88-89.

36. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 177.

37. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 207.

38. W. Wouters, *Broeders en Baronnen*, p. 210.

bouwkunst werd beschouwd als de belangrijkste richting. Volgens de neogotische Sint-Lucasbeweging vulden alle uitdrukkingsmiddelen elkaar aan, maar had architectuur de belangrijkste en conceptbepalende functie. Plastische kunsten en sierkunsten waren hierdoor in feite ondergeschikt aan bouwkunst. Toekomstige architecten werden aan Sint-Lucas evenwel opgeleid tot totaalkunstenaars met een brede kennis. Ze moesten dus niet alleen over bouwkundige competenties beschikken, maar ook op de hoogte zijn van hout- en steenbewerkingstechnieken, smeedkunst, decoratieve schilderijen...³⁹

Julius Goethals volgde les aan de afdeling bouwkunst. Deze afdeling was, net zoals de afdeling sierkunst, opgesplitst in twee subafdelingen: een lagere afdeling en een hogere afdeling. De lagere afdeling was erg praktijkgericht en leidde naar beroepen zoals technisch tekenaar en landmeter-expert.⁴⁰ Na deze opleiding konden leerlingen bijvoorbeeld ook als aannemer, werfleider of bouwkundige ambachtsman aan de slag.⁴¹ Voor een meerderheid van de leerlingen volstond een opleiding aan de lagere afdeling. Deze afdeling was echter ook een voorbereiding op eventuele verdere studies aan de hogere afdeling. Daar kregen leerlingen een volwaardige opleiding tot architect.⁴²

De hogere afdeling bouwkunst was bedoeld voor de meest getalenteerde studenten. Er was veel aandacht voor het ontwerpen van religieuze gebouwen. De bouw en restauratie van kerken, kapellen en kloosters nam immers een hoge vlucht en zou dus voor heel wat werkgelegenheid zorgen.⁴³ Toch werd ook de burgerlijke bouwkunst niet vergeten. Leerlingen kregen onder andere de opdracht om een stadhuis, handelspand, burgerwoning, station en hospitaal te ontwerpen. De neogotiek was voor de Sint-Lucasacademie duidelijk geen stijl die zich beperkte tot kerken en kloosters.⁴⁴ Julius Goethals was een uitstekende leerling. Hij zette zijn studies verder aan de hogere afdeling. Goethals viel verschillende keren in de prijzen en kreeg een eervolle vermelding.⁴⁵ In 1879 slaagde hij met grootste onderscheiding voor zijn eindexamens. Broeder Marès-Joseph verklaarde:

*'[...] qu'il [Julius Goethals] a obtenu á l'unanimité, au concours de fin d'étude, la très-grande distinction et le grand prix du cours d'architecture.'*⁴⁶

Pieter Van Kerkhove

De lessen aan Sint-Lucas vonden aanvankelijk 's avonds plaats. De leerlingen konden overdag dus werken.⁴⁷ Julius Goethals trad in 1876 als eerste tekenaar (bureeloverste) in dienst bij architect Pieter Van Kerkhove.⁴⁸ Van Kerkhove was een van de eerste architecten die waren afgestudeerd aan de Gentse Sint-Lucasacademie.⁴⁹ Hij was bovendien een belangrijk figuur voor de Sint-Lucasbeweging. In 1880 werd hij benoemd tot provinciaal bouwmeester van Oost-Vlaanderen. Van Kerkhove werd zo de eerste oud-leerling van Sint-Lucas die een belangrijk openbaar ambt mocht bekleden. Vijf jaar eerder was hij ook al de eerste alumnus die een belangrijke openbare architectuuropdracht in de wacht wist te slepen. In 1875 won Pieter Van Kerkhove immers de ontwerpwedstrijd voor het nieuwe stadhuis van Sint-Niklaas.⁵⁰

Zijn neogotische ontwerp verving het neoclassicistische stadhuis dat in 1874 door een brand was verwoest.⁵¹ Julius Goethals hielp mee aan de realisatie van dit nieuwe stadhuis. Hij werkte ook mee aan verschillende andere projecten van Van Kerkhove, zoals de *Bank van Waes*, de bouw van een aantal scholen en woningen in de regio Sint-Niklaas en de heropbouw van het *Château du Faing* in Jamoigne (provincie Luxemburg). Dit kasteel werd in opdracht van baron en pauselijk graaf Ferdinand de Loën d'Enschedé heropgebouwd in neogotische stijl.⁵²

39. J. De Maeyer, *Kunst en Politiek* p. 89.

40. W. Wouters, Broeders en Baronnen, p. 210.

41. L. Verpoest, De architectuur van de Sint-Lucasscholen: het herstel van een traditie, p. 253. In: J. De Maeyer (ed.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Universitaire Pers Leuven, 1988, 219-278.

42. L. Verpoest, De architectuur van de Sint-Lucasscholen: het herstel van een traditie, p. 254.

43. W. Wouters, Broeders en Baronnen, p. 209.

44. W. Wouters, Broeders en Baronnen, p. 209.

45. 1874: Eerste prijs (studie der bestaande bouwwerken)

1875: Eerste prijs (ontwerp kloosterkerk)

1877: Bijzondere tweede prijs (ontwerp college)

1878: Bijzondere eere-melding (ontwerp kasteel)

1879: Eerste prijs (ontwerp hospitaal)

(KADOC – KU Leuven, Archief Hogeschool voor Wetenschap en Kunst Sint-Lucas Gent, nr. 1106: Prijsboek van het Sint-Lucasinstituut).

46. SA, Modern Archief Aalst, Inkomende briefwisseling 1883, Brief van 20 februari. Het jaar van de Grote Prijs bekroonde een opleiding aan de hogere afdeling van Sint-Lucas. Zie: W. Wouters, Broeders en Baronnen, p. 211.

47. W. Wouters, Broeders en Baronnen, p. 211.

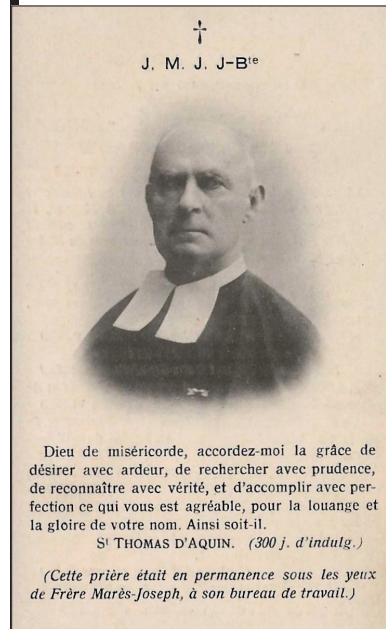
48. SA, Modern Archief Aalst, Inkomende briefwisseling 1883, Brief van 21 februari.

49. Voor een uitgebreid overzicht van het leven en werk van Pieter Van Kerkhove, zie: K. Goethals, Architect P. Van Kerkhove (1847-1889), onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent, 1992, 2 delen; K. Goethals, De privé-opdrachten van architect Pieter Van Kerkhove (1847-1889) te Sint-Niklaas. In: *Annalen van de Koninklijke Oudheidkundige Kring Het Land van Waas*, deel 98, 1995, p. 327-356.

Broeder Marès-Joseph, kloosternaam van Charles-Louis De Pauw (1838-1914), maakte deel uit van de Broeders van de Christelijke Scholen.

Hij was een van de stichters en bezieler van de Gentse Sint-Lucasschool. Hij speelde bovendien een cruciale rol bij het vastleggen en verspreiden van de Sint-Lucaspedagogie.

Bron: privéverzameling.

Julius Goethals assisteerde Pieter Van Kerkhove bij de realisatie van de Bank van Waes (1881).

Dit neogotische gebouw bestond aanvankelijk uit twee delen: links een bankgebouw en rechts een (smaller) woonhuis. In 1909 werden beide delen samengevoegd.
Bron: privéverzameling.

Vervanger van stadsbouwmeester Carette

In de nacht van 30 op 31 januari 1883 verdween de toenmalige stadsbouwmeester van Aalst Eugene Carette. Volgens de krant *De Denderbode* vertoonde hij '[...] sedert eenigen tijd, teekens van zinsverbijstering bij zooverre, dat ons stedelijk Bestuur zich verplicht zag hem een verlof te geven ten einde wat uit te rusten en zich te herstellen'.⁵³ Er werd gevreesd dat de stadsbouwmeester verdronken was in de Dender.⁵⁴ Toen duidelijkheid over het lot van Carette uitbleef, besloot het stadsbestuur om op zoek te gaan naar een vervanger. Op 18, 22 en 25 februari werd de vacature in het Staatsblad gepubliceerd:

*'Ville d'Alost. Place d'architecte vacante, traitement, 3.000 francs, y compris direction et cours d'architecture à l'académie. S'adresser à l'administration communale, avant le 1er mars.'*⁵⁵

Negen kandidaten solliciteerden naar de functie.⁵⁶ De stadsbouwmeester van Aalst was als lesgever en bestuurder van de afdeling bouwkunde verbonden aan de stedelijke 'Akademie voor Tekening-, Beeldhouw- en Bouwkunde'. Daarom boog de *Besturende Commissie* van de academie zich op 8 maart over de kandidaturen. Nadat ze de diploma's en referenties van de kandidaten had bestudeerd, besloot de commissie om Julius Goethals (4 stemmen) voor te dragen als eerste kandidaat en Ferdinand Mommens (1 stem) als tweede kandidaat.⁵⁷

Op 10 maart stemde de Aalsterse gemeenteraad over de benoeming van een nieuwe stadsbouwkundige. Julius Goethals (11 stemmen) haalde het van Edmond Mahieu⁵⁸ uit Aalst (4 stemmen) en Ferdinand Mommens⁵⁹ uit Ledeberg (1 stem). Goethals werd vervolgens officieel benoemd tot stadsbouwmeester van Aalst.⁶⁰ Aan de stedelijke academie volgde hij Eugene Carette op als 'professor en bestuurder der sectie bouwkunde'. Julius Goethals werd ook benoemd tot lid van de *Besturende Commissie* van deze academie en tot lid van de 'Plaatselijke Geneeskundige Commissie en Comiteit van Openbare Gezondheid'.⁶¹

Waarom Julius Goethals?

De gemeenteraad verkoos Julius Goethals tijdens een geheime stemming tot stadsbouwmeester. Dit was op dat moment een gangbare manier om overheidsarchitecten aan te duiden.⁶² Aangezien de raadsleden geen toelichting gaven bij hun keuze, is het op het eerste gezicht niet duidelijk waarom net Julius Goethals het meeste stemmen achter zijn naam kreeg. Toch zijn er een aantal aanwijzingen. Uit onderzoek van Inge Bertels en Jan Cornilly blijkt immers dat bij de benoeming van een negentiende-eeuwse overheidsarchitect verschillende elementen een rol speelden. Naast vakbekwaamheid (een degelijke opleiding en praktijkervaring), waren ook het politiek-ideologisch profiel van een kandidaat en zijn persoonlijk sociale en politieke netwerk van belang.⁶³

In de loop van de negentiende eeuw gingen stadsbesturen veel meer belang hechten aan de benoeming van een competente stadsbouwmeester. Via de restauratie van historische gebouwen en de realisatie van nieuwe stedenbouwkundige projecten, leverden stadsbouwmeesters immers een belangrijke bijdrage aan het zelfbewustzijn en de (architecturale) uitstraling van een stad.⁶⁴ Het was dan ook erg belangrijk dat een kandidaat-stadsbouwmeester over voldoende bouwtechnische en artistieke competenties beschikte. Goethals' opleiding aan de Sint-Lucaschool en zijn uitstekende studieresultaten speelden dus zeker in zijn voordeel (cf. supra).

50. J. Cornilly, Architect en ambtenaar: de West-Vlaamse provinciaal architecten en de 19e-eeuwse architectuurpraktijk, Universitaire Pers Leuven, 2016, p. 76.

51. L. Verpoest, De architectuur van de Sint-Lucascholen: het herstel van een traditie, p. 257-258.

52. SA, Modern Archief Aalst, Inkomende briefwisseling 1883, Brief van 21 februari.

53. SA, De Denderbode, 4 februari 1883.

54. Uiteindelijk bleek deze vrees gegrond. Op 11 april 1883 werd het stoffelijk overschot van Eugene Carette ter hoogte van 'den Zwartten Hoek' uit de Dender gehaald (SA, Overlijdensregister Aalst 1883, Akte 172, 12 april 1883).

55. Le Moniteur Belge, 18 februari 1883, p. 638.

56. Vossaert (Oudenaarde), Jules Goethals (Gent), Dierkens (Gent), Mommens (Ledeberg), Campers (Antwerpen), Josse Arents (Aalst), Edmond Mahieu (Aalst), Seroes (Brussel), Verhas (Namen). SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 10 maart 1883.

57. SA, Archief Academie voor Schone Kunsten, Beraadslaging der commissie 1848-1884, Séance du 8 Mars 1883.

58. Het gaat hier waarschijnlijk om Edmondus Albertus Mahieu (°Gent, 29/1/1841), bediende bij de *administratie der bruggen en wegen*.

59. Ferdinand Mommens was afgestudeerd als bouwkundige aan de Gentse Sint-Lucasacademie. Hij ontwierp later onder andere Villa Eugene Burm (Zeel), Villa Prosper Haegens (Zeel) en Villa Spinette (Andenne). Zelf woonde hij lange tijd aan de Visscherij 29 in Gent.

60. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 10 maart 1883.

61. SA, Verslag over het bestuur en den toestand der stadszaken in het dienstjaar 1883, p. 39 en 41.

62. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 74.

63. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 73-80 en I. Bertels, Building the City, Antwerp 1819-1880, p. 126-133.

64. I. Bertels, Building the City, Antwerp 1819-1880, p. 120.

Een goede opleiding was echter niet voldoende. De meeste overheidsarchitecten hadden na hun studies eerst nog praktijkervaring opgedaan in dienst van een andere architect.⁶⁵ Dit gold ook voor Julius Goethals. Hij had bouwkundige ervaring opgedaan als eerste tekenaar (bureeloverste) bij architect Pieter Van Kerkhove. Van Kerkhove verklaarde dat Goethals onder zijn leiding '[...] de opbouw van verschillende werken met de grootste bekwaamheid heeft bestierd. [...] Hij [Julius Goethals] is daar en boven in de vervulling zijner taak altijd zeer stipt en onberispelijk en verdient diensvolgens mijne beste aanbeveling.'⁶⁶ De aanbevelingsbrief van Van Kerkhove, op dat moment provinciaal architect van Oost-Vlaanderen, maakte ongetwijfeld indruk. Hij was immers een gerenommeerde architect en gaf bovendien aan dat Julius Goethals hem uitstekend had geassisteerd bij de bouw van het nieuwe stadhuis van Sint-Niklaas, een prestigieus project.⁶⁷

Naast bouwkundige capaciteiten beïnvloedde ook het politiek-ideologische profiel van een kandidaat zijn kansen op een benoeming tot stadsbouwmeester. Goethals was van katholieke signatuur. Dit speelde zeker in zijn voordeel aangezien de voltallige Aalsterse gemeenteraad op dat moment katholiek was. Ook op de vergadering van de Besturende Commissie van de Academie voor Schone Kunsten, die stemde over een opvolger voor Eugene Carette, waren de katholieken in de meerderheid.⁶⁸ Goethals probeerde burgemeester Van Wambeke ook persoonlijk te overtuigen van zijn capaciteiten.⁶⁹ Dit was niet uitzonderlijk, het gebeurde immers wel vaker dat kandidaat-overheidsarchitecten politici en bestuurders persoonlijk benaderden om zo steun voor hun kandidatuur te verzamelen.⁷⁰

Sollicitanten konden zich ook onderscheiden van hun concurrenten door hun persoonlijk sociale en ideologische netwerk.⁷¹ Dit netwerk speelde in het geval van Goethals vermoedelijk zelfs een doorslaggevende rol bij zijn benoeming. Hij was immers geassocieerd lid van de invloedrijke *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas*.⁷² De voornaamste bezigheden van deze Gilde waren het bestuderen van de middeleeuwse christelijke kunst en architectuur én het promoten van de neogotiek. Onder impuls van Jean Baptiste Bethune kreeg de Gilde een sterk ultramontaans karakter.⁷³ Er waren nauwe (ideologische) banden tussen de Gentse Sint-Lucasschool en deze Gilde. De concepten en principes van de *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas* werden door de school in praktijk gebracht. De gildebroeders volgden bovendien de prestaties van getalenteerde (oud-)leerlingen en namen sommigen onder hen als (geassocieerd) lid op in hun midden.⁷⁴ Deze Gilde lobbyde ook actief om oud-leerlingen en praktijkdocenten van de Sint-Lucasscholen benoemd te krijgen in overheidsfuncties.⁷⁵

De *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas* steunde ongetwijfeld de kandidatuur van Julius Goethals voor het stadsbouwmeesterschap van Aalst. Goethals' werkgever, architect Pieter Van Kerkhove, was trouwens een vooraanstaand gildebroeder. Het lobbywerk kon bovendien efficiënt verlopen aangezien er met baron Paul-Valéry Bethune een eminent gildebroeder zetelde in de Aalsterse gemeenteraad. Paul-Valéry Bethune, de broer van gildevoorzitter Jean Baptiste Bethune, was immers naast senator ook Aalsters gemeenteraadslid. Hij besliste dus rechtstreeks mee over de nieuwe stadsbouwmeester en kon bij zijn collega's lobbyen voor de kandidatuur van Goethals.⁷⁶ Paul Valéry's oudste zoon, Felix Bethune, was op dat moment trouwens net zoals Julius Goethals geassocieerd lid van de Gilde.⁷⁷ De stelling van Luc Robijns en Dirk Van de Perre (cf. supra) kan dus zeker bevestigd worden.

65. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 78.

66. SA, Modern Archief Aalst, Inkomende Briefwisseling 1883, Brief van 21 februari.

67. SA, Modern Archief Aalst, Inkomende Briefwisseling 1883, Brief van 21 februari.

68. Ook op de vergadering van de Besturende Commissie van de Academie voor Schone Kunsten op 8 maart 1883 waren de katholieken in de meerderheid. Burgemeester Victor Van Wambeke, schepen Frans Monfils (voorzitter van de commissie), gemeenteraadslid Karel Verbruggen en handelaar Achilles Eeman (schatbewaarder) waren zeker van katholieke signatuur. Het politiek profiel van Louis Lebrun (secretaris en bestuurder van de afdeling teken- en beeldhouwkunde van de academie) is onduidelijk.

69. Van Wambeke was echter niet aanwezig, waardoor het gesprek met Goethals toen niet doorging. SA, Modern Archief Aalst, Inkomende briefwisseling 1883, Brief van 28 februari.

70. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 75.

71. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 74.

72. Universiteitsbibliotheek Gent (UG), Gilde de St.-Thomas en de St.-Luc: Quatorzième réunion du 1er au 4 septembre 1879, p. 370-375.

73. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 85.

74. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 88.

75. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 94.

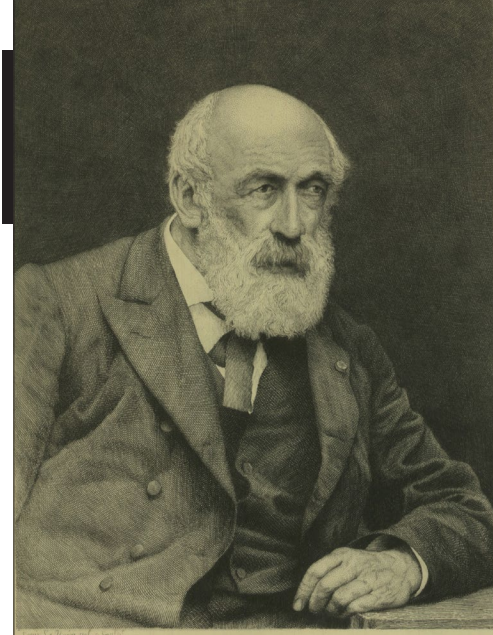
76. Jean Baptiste Bethune ontwierp voor zijn broer Paul-Valéry en schoonzus Adélaïde Eliaert een kapel voor hun Château les Roseraies (1865) en een neogotische herenwoning in de Pontstraat (1875), allebei in Aalst. Zie: D. Van de Perre, De Gentse Sint-Lucasschool, de vroege neogotiek en de Denderstreek, p. 141-144. In: Het Land van Aalst, 2013, nummer 2, p. 139-144.

77. UG, Gilde de St.-Thomas en de St.-Luc: Quatorzième réunion du 1er au 4 septembre 1879, p. 370-375. Doctor in de rechten Felix Bethune zou, net als Julius Goethals, in 1883 benoemd worden tot lid van de Besturende Commissie van de Aalsterse Academie voor Schone Kunsten.

Jean-Baptiste Bethune (1821-1894) was architect, ontwerper en een groot promotor van de neogotiek.

Hij ontwierp voor zijn broer Paul-Valéry en schoonzus Adelaide Eliaert een neogotische herenwoning (Pontstraat in Aalst) en de kapel van kasteel 'La Roseraie' (Brusselse Steenweg in Aalst).

Bron: KADOC – KU Leuven, KPB95.

Een opleiding aan de Sint-Lucasschool, uitstekende studieresultaten, praktijkervaring, een katholiek ideologisch profiel en de steun van provinciaal bouwmeester Pieter Van Kerkhove en van de *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas*, maakten van Julius Goethals een erg geschikte kandidaat voor het Aalsterse stadsbouwmeesterschap. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat elf van de zestien gemeenteraadsleden voor hem stemden.⁷⁸

De benoeming van Julius Goethals was een nieuwe overwinning voor de Sint-Lucasbeweging en de ultramontaanse katholieken die haar ondersteunden. Die hoopten ongetwijfeld dat de kersverse stadsbouwmeester zou helpen bij de maatschappelijke verankering van hun opvattingen. Aangezien stadsbouwmeesters verantwoordelijk waren voor de technische en artistieke controle van bouwaanvragen én in bepaalde gevallen ook zelf beeldbepalende gebouwen ontwierpen (o.a. kerken, pastorieën, hospitalen, scholen...), konden ze het uitzicht van een stad immers direct en indirect beïnvloeden.⁷⁹ Stadsarchitecten konden zo meehelpen aan de realisatie van 'een straatbeeld met een christelijk profiel' en aan het versterken van de positie van de neogotiek. Deze bouwstijl was onlosmakelijk verbonden met het ideologisch programma van de ultramontanen.⁸⁰ Het is dan ook niet toevallig dat de krant *Le Bien Public* in de wolken was met de benoeming van Julius Goethals:

*'M. l'architecte Jules Goethals, un des élèves les plus distingués de l'école de Saint-Luc de Gand, vient d'être nommé architecte de la ville d'Alost. Nous félicitons de ce choix et l'édilité alostoise et le jeune artiste qui saura pleinement le justifier.'*⁸¹

Dit Franstalige Gentse dagblad was een spreekbuis van de conservatieve en ultramontaanse katholieke elite.⁸² Voor hen was de benoeming van Goethals onlosmakelijk verbonden met de ultramontaanse plannen voor de herkerstening van de samenleving.

Taken van de stadsbouwmeester

Zoals in de inleiding al werd vermeld, had het Aalsterse stadsbestuur in de negentiende eeuw een reeks opeenvolgende ambtenaren in dienst die verantwoordelijk waren voor bouwkundige aangelegenheden. Ze werden doorgaans stadsarchitect, stadsbouwkundige of stadsbouwmeester genoemd. Julius Goethals trad vanaf 1883 dus in hun voetsporen. Zijn taken kwamen grotendeels overeen met die van de overheidsarchitecten van een aantal andere Vlaamse steden. Stadsarchitecten hielden bijvoorbeeld toezicht op publieke en private bouwwerkzaamheden, controleerden of de stedelijke bouwreglementering werd nageleefd en gaven advies aan het stadsbestuur over bouwaanvragen en bouwkundige uitdagingen of problemen. Daarnaast hielden deze ambtenaren zich vaak ook bezig met het beheer van stadsgebouwen en stedelijke infrastructuur.⁸³

Een stadsbouwmeester had meestal enkele medewerkers die hem hielpen bij zijn taken.⁸⁴ Dit was ook het geval in Aalst. Het stadsbestuur voorzag elk jaar een budget voor de wedde van de stadsbouwmeester, zijn medewerker(s) en hun onkosten. In 1884 werd dit omschreven als 'Jaarwedde van stadsbouwkundige, bijgevoegde teekenaar, bureelkosten en toezieners van stadswerken'.⁸⁵ In 1888 wijzigde deze omschrijving naar 'Jaarwedde stadsbouwmeester, bijgevoegde bediende, toezichter der werken en bureelkosten'.⁸⁶ Vanaf 1900 was er sprake van 'Jaarwedde van Stadsbouwmeester, en van de bedienden der Stadswerken'.⁸⁷

78. Verslag gemeenteraad

79. J. Cornilly, *Architect en ambtenaar*, p. 76.

80. J. De Maeyer, *Kunst en Politiek*, p. 95.

81. UG, *Le Bien Public*, 12 maart 1883.

82. B. Cornelis, *Le Bien Public: vaandeldrager van het ultramontanisme, 1853-1878*, p. 133. In: E. Lamberts (ed.), *De Kruistocht tegen het Liberalisme. Facetten van het ultramontanisme in België in de 19^e eeuw*, Universitaire Pers Leuven, 1984, p. 110-135.

83. J. Cornilly, *Stadsarchitecten in West-Vlaanderen. De impact van een ambtenaar op het stads- en dorpsbeeld*, p. 384. In: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 2017, nummer 2, p. 371-414.

84. J. Cornilly, *Stadsarchitecten in West-Vlaanderen*, p. 381.

85. SA, Verslag over het bestuur en den toestand der stadszaken in het dienstjaar 1884, p. 19.

86. SA, Verslag over het bestuur en den toestand der stadszaken in het dienstjaar 1888, p. 22.

87. SA, Verslag over het bestuur en den toestand der stadszaken in het jaar 1900, p. 29.

Stadsbouwmeester Goethals had een divers takenpakket. Zo legde hij bijvoorbeeld de inplanting en het traject van nieuwe straten vast. Een van de voorwaarden waaraan Charles Van der Haegen moest voldoen, bij de aanleg van een nieuwe straat op zijn eigendom (de latere Dirk Martensstraat), was bijvoorbeeld: *'La nouvelle rue suivra la direction indiquée sur le plan dressé par l'architecte de la ville.'*⁸⁸

Julius Goethals was als stadsbouwmeester verantwoordelijk voor de plannen, bestekken en lastenboeken bij werken aan stadsgebouwen en voor door de stad gesubsidieerde werken aan privégebouwen. In 1899 realiseerde Goethals bijvoorbeeld het *'plan, bestek en cohier van lasten'* voor de afbraak van het gebouw boven de stadswaag en de oprichting van een afdak.⁸⁹ Een jaar later deed hij hetzelfde voor de herstellingswerken aan de noordelijke gevel van het Aalsterse schepenhuis.⁹⁰ In opdracht van het schepencollege zorgde hij ook voor de plannen en het lastenboek voor de herstellingswerken aan de Borse van Amsterdam. Ook voor de nieuwe kerk en pastorie van Aalst-Mijlbeek maakte Goethals de plannen en het lastenboek op.⁹¹ Julius Goethals ontwierp zelf ook nog nieuwe stedelijke infrastructuur: onder andere een zwembad, een vismarkt en een hospitaal in Aalst (cf. infra).

Ook bij ongevallen en crisissituaties werd de hulp van stadsbouwmeester Goethals ingeroepen. Zo ging hij bijvoorbeeld na een explosie in de Stooftstraat ter plaatse om, samen met schepenen Bethune en Gheeraerds, de oorzaak te achterhalen. Het bleek om een probleem met de gasleiding te gaan.⁹² Na een brand in de stoommaaldrij en olieperserij van burgemeester Gheeraerds controleerde Goethals dan weer de veiligheid van de woningen in de omgeving:

*'De inwoners van de huisjes palende aan de stoommaaldrij hadden met hunnen inboedel de vlucht genomen en trokken er in den dag terug in, maar, gezien de bouwvalligheid der muren, moesten zij ze, op bevel van den heer Goethals, Stadsbouwkundige, dadelijk verlaten.'*⁹³

Ook toen er twijfel rees over de veiligheid van het platform in de stadsschouwburg, kreeg Julius Goethals van het stadsbestuur de opdracht om de situatie te onderzoeken.⁹⁴ Zelfs met klachten over de straatverlichting konden de Aalstenaars terecht bij de stadsbouwmeester: *'Indien iemand bestatigt dat des morgens de gaslanteernen te vroeg worden uitgedaan, zij hoeven het slecht aan te klagen bij onze stedelijke politie of ten bureele van den heer Stadsbouwmeester.'*⁹⁵ Een stadsbouwmeester van Aalst moest kortom van vele markten thuis zijn.

Een van Goethals' belangrijkste taken als stadsbouwmeester was echter het beoordelen van bouwaanvragen. Deze bouwaanvragen werden ter goedkeuring voorgelegd aan het college van burgemeester en schepenen. De stadsbouwmeester formuleerde een advies en kon bijkomende voorwaarden opleggen. Aanvankelijk was de voorwaarde standaard *'Van de richtingslijn te volgen door den Stadsbouwmeester aan te duiden'*.⁹⁶ In een aantal gevallen formuleerde Goethals ook nog bijkomende voorwaarden. Zo legde hij drukker Camiel Du Caju, die negen woonhuizen wou bouwen aan de Postweg, als bijkomende voorwaarde op om *'een bijgang te maken in de voorwaarden voorzien door het reglement.'*⁹⁷ Toen schrijnwerker Adolf Singelijn een nieuw werkhuis in de Gazometerstraat wou bouwen, was de extra voorwaarde bijvoorbeeld *'Van de hoogte en vorm van den muur stiptelijk te volgen en af te dekken met een arduinen deksel van 0.10 dikte'*.⁹⁸ Toen een zekere G. Michiels in deze straat een hopast en magazijn wou bouwen, stelde Goethals twee bijkomende voorwaarden: *'Eene hoogte te geven van acht meters aan den voorgevel'* en *'De schouw van den ast te plaatsen op eene hoogte van dertien meters.'*⁹⁹

88. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 20 april september 1885.

89. SA, De Denderbode, 25 juni 1899.

90. SA, Het Land van Aalst, 29 juni 1890.

91. SA, De Denderbode, 4 juni 1908; SA, De Volksstem, 10 augustus 1901; SA, De Denderbode, 30 januari 1902.

92. SA, De Denderbode, 12 februari 1891.

93. SA, D Denderbode, 9 februari, 1905.

94. SA, De Denderbode, 13 augustus 1905.

95. SA, De Denderbode, 14 oktober 1886.

96. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1888_008.

97. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1888_008.

98. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1887_011.

99. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1885_021.

Julius Goethals volgde Eugene Carette op als stadsbouwmeester van Aalst. Carette werd geboren in Oostende op 26 juni 1837.

In 1876 benoemde de gemeenteraad van Aalst hem tot stadsbouwmeester. Hij was op dat moment als bouwkundige werkzaam in Halle. Op 11 april 1883 werd zijn stoffelijk overschot aangetroffen in de Dender.

Bron: Stadsarchief Aalst, schenking Heymans_Jef_001_a (te zien op: www.madeinaalst.be).

Later voerde het Aalsterse stadsbestuur aanvullende standaardvoorwaarden in bij bouwaanvragen. Ze hadden als doel om de kwaliteit van de woningen (nog) te verbeteren, hygiënischere woonomstandigheden te creëren en het straatbeeld esthetisch te versterken:

1° De bouwing mag slechts geschieden, langs den openbaren weg, op de bouwlijn door den Stadsbouwmeester aan te duiden naarvolgens de bestaande rechtlijningen of de aanwijzingen van ons College.

2° Het ingediend plan moet nauwkeurig nagevolgd en uitgevoerd worden.

[...]

4° De voorgevel van het gebouw zal binst de twee jaren bezet of, indien de bouwing daartoe geschikt is, met gesneden voegen volzet worden.

5° Blauwen arduinen zuilsteenen moeten aan deuren en vensters geplaatst worden. Geene deuren of vensters mogen veranderd of toegemetst worden. De vensters moeten op de 2/3 hunner hoogte kunnen geopend worden.

[...]

7° Goed drinkbaar water moet aan het huis verschaft worden.

[...]

9° Pompput en gemakput mogen niet elders gemaakt worden dan ter plaats op het grondplan aangeduid.

[...]

12° De afleidingsgoten van huiswateren moeten verbonden worden met de stadsgoot. Is deze nog niet gesticht, dan zullen de noodige voorzorgen genomen worden om zoo min nadeel als mogelijk er door te veroorzaken.

[...] ¹⁰⁰

Niet elke bouwheer volgde echter nauwgezet de goedgekeurde bouwaanvraag. Zo zag Julius Goethals zich in 1891 genoodzaakt om een brief te sturen naar het schepencollege over de bouwwerkzaamheden van een zekere Paerewyck uit de Korte Zoutstraat. Die had toelating gekregen om zeven rijhuizen te bouwen op een perceel aan de Nieuwbeekstraat. Volgens Goethals week de praktische uitvoering af van de goedgekeurde plannen. In werkelijkheid waren de woningen volgens hem immers lager en smaller dan voorzien. Ook het feit dat Paerewyck zonder goedkeuring '[...] eene goot of waterloop in de straat nevens de kalseide' aanlegde, was Julius Goethals een doorn in het oog.¹⁰¹

Ook over het verloop van een bouwproject van Leopold Corthals, in de Van der Nootstraat, was Goethals ontevreden. In 1913 stuurde de stadsbouwmeester een brief naar het schepencollege om te melden dat ook dit project in de praktijk niet overeenkwam met de ingediende plannen. Zo waren de vensters in realiteit smaller dan aanvankelijk voorzien. Goethals betreunde echter vooral het gebrekkige esthetische karakter van het (voorlopige) eindresultaat:

*'De gevel van het woonhuis, is vervangen door een eenvoudige lage muur zonder eenig karakter; men zegt dat zulks voorloopig is en het huis later zal opgebouwd worden. Maar wanneer? Zoo die voorloopigheid lang moest duren, ware het wenschelijk toch een betamelijke muur te bouwen.'*¹⁰²

Hij betreunde ook dat de geplande geveldecoraties geschrapt waren:

*'Alle décor (witte banden en sleutels) zijn gesupprimeerd. Zelfs de ontlastingsbogen boven de poorten.'*¹⁰³

Aan het einde van de brief stelde Goethals twee oplossingen voor:

*'De witte banden kunnen ingekapt en geplaatst worden; ook kan men de ramen verbreedden.'*¹⁰⁴

De brief van Julius Goethals had hoogstwaarschijnlijk effect. Een maand later vroeg Corthals immers de toelating om een aantal wijzigingen aan te brengen aan de gevel.

100. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1903_011.

101. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1890_017.

102. SA, Bouwdossiers, ALS_BV_1913_065.

103. SA, Bouwdossiers, ALS_BV_1913_065.

104. SA, Bouwdossiers, ALS_BV_1913_065.

Hij had hiervoor bouwkundige Bernard Goethals, de broer van Julius, onder de arm genomen. Mogelijks deed hij dit om Julius Goethals gunstig te stemmen. Zeker is wel dat de toelating werd verleend. Toch was stadsbouwmeester Goethals nog niet helemaal tevreden. Ondanks het feit dat de nieuwe plannen volgens hem *'eene verbetering daarstellen voor 't geheel'*, bleven de vensters in zijn ogen toch te smal.¹⁰⁵

Kritiek en controverse

Stadsarchitecten combineerden hun ambt meestal met een lesopdracht aan de plaatselijke kunstacademie of tekenschool. Niet zelden werden ze er ook tot directeur benoemd. Zo'n benoeming verhoogde hun sociale status en zorgde ervoor dat ze, direct en indirect, de kennis en vaardigheden konden beïnvloeden van de bouwkundigen die in hun omgeving actief waren.¹⁰⁶ Dit was ook het geval in Aalst. Net zoals veel van zijn voorgangers, gaf Julius Goethals les aan de stedelijke kunstacademie van Aalst. Hij was er ook bestuurder (directeur) van de afdeling bouwkunde. Daarnaast bezorgde een lesopdracht en/of directeursfunctie de stadsbouwmeesters een extra inkomen. Dat was vaak een welgekomen aanvulling op hun vast jaarloon. Een loon dat nog verder kon worden aangedikt met een ereloon voor grote bouwprojecten en eventuele inkomsten uit een privépraktijk.¹⁰⁷

Julius Goethals zou een uiterst succesvolle particuliere architectuurpraktijk uitbouwen (cf. infra). Dat leverde hem niet alleen aanzien op, maar ook kritiek. Hij ontwierp immers ook veel gebouwen in Aalst zelf (openbare gebouwen, privéwoningen, industriële gebouwen...). Het feit dat Goethals deze praktijk combineerde met zijn openbare functie van stadsbouwmeester, was een doorn in het oog van zijn concurrenten en politieke tegenstanders. Volgens critici, zoals een journalist van *De Volksgazet*, zorgde dit immers voor belangenvermenging en oneerlijke concurrentie. Dit liberale weekblad verweet Goethals bovendien dat zijn publieke taken leden onder zijn werk voor particuliere opdrachtgevers:

*'Er zijn steden, die een stadsbouwkundige hebben en hem wel betalen, doch dan zijn die bouwkundigen wezenlijke stadsbedienden, die den dienst der gemeente waarnemen en het zaakje geheel naar behooren opdrijven. Hier is dat niet zoo, M. Goethals likt langs twee kanten aan de schotel, met een breede tong, maar aan den stadsdienst wijdt hij het geringste van zijn tijd, 't is eenvoudig weg een bijzaakje, en al zijne zorg wordt besteed aan plans etc. voor bezonderen; zijn titel van stadsbouwkundige waarvoor de stad 1800 fr. betaalt (waarbij nog 1700 fr. der akademie) doet zijne bezondere zaakjes des te beter draaien. Andere bouwkundigen kunnen het aanzien van verre, maar ondervinden, dat de 1800 franken veel meer waarde hebben dan het getal aanduidt: onmogelijke concurrentie! Stadsbouwkundigen van andere steden is het streng verboden plannen te maken voor bezonderen, en daardoor de belangen der gemeente te verwaarlozen, of als mededingers op te treden van vakgenooten die geene officieele titels kunnen doen gelden en anderen invloed missen.'*¹⁰⁸

De Volksgazet concludeerde dat de functie van stadsbouwmeester in Aalst een *'sinekuur'*¹⁰⁹ was, *'[...] dat wil zeggen en [sic] nuttelooze post, gelijk er meer zijn.'*¹¹⁰ Ook de daensistische krant *Het Land van Aelst* was van mening dat een stadsbouwmeester geen plannen voor particuliere projecten mocht opmaken of nakijken:

*'Wat heeft Aalst noodig? Een Architect-Ingenieur uitsluitelijk voor de Stad, met voldoende jaarwedde en verbod, bijzondere plans te maken en bijzondere werken na te zien.'*¹¹¹

105. SA, Bouwdossiers, ALS_BV_1913_065.

106. J. Cornilly, *Stadsarchitecten in West-Vlaanderen*, p. 391.

107. J. Cornilly, *Stadsarchitecten in West-Vlaanderen*, p. 392.

108. SA, *De Volksgazet*, 6 oktober 1907.

109. Oorspronkelijk was een *'sinecure'* een kerkelijk ambt dat inkomsten opleverde, zonder dat daar werkelijke taken of prestaties tegenover stonden.

110. SA, *De Volksgazet*, 6 oktober 1907.

111. SA, *Het Land van Aelst*, 6 februari 1910.

In de liberale *De Dendergalm* was de teneur gelijkaardig:

*'Het schijnt dat één stads-architect niet meer voldoende is, en men een bijgevoegde-architect gaat benoemen. Immers onze stads-bouwmeester heeft geen tijd om zich met de stadszaken te bemoeien, hij moet toch zijne persoonlijke zaken beredderen!!'*¹¹²

De stelling van *De Volksgazet* dat de situatie in Aalst uitzonderlijk was en dat stadsbouwmeesters in andere steden geen private praktijk mochten uitbouwen, was echter niet correct. Het gebeurde in die periode immers wel vaker dat stadsbouwmeesters hun ambt combineerden met een succesvolle particuliere architectuurpraktijk (en een docentschap aan de plaatselijke kunstacademie). Dit gold zeker voor de stadsbouwmeesters van kleinere steden aangezien het stadsbouwmeesterschap daar vaak amper gereguleerd was.¹¹³ Julius Goethals was op dit vlak dus zeker geen uitzondering.

Voor de verschillende betrokkenen was dit trouwens vaak een win-winsituatie. De stadsbouwmeester kon zich via zijn particuliere praktijk op zelfstandige wijze creatief uitleven en verwierf zo ook extra inkomsten. Dat hij zich daardoor vaker tevreden stelde met een lager ambtenarenloon, was dan weer een interessante besparing voor een stadsbestuur. Particuliere opdrachtgevers kregen, door een beroep te doen op de stadsarchitect, op hun beurt de zekerheid dat een bouw aanvraag vlotter goedgekeurd kon worden. Een ontwerp van een stadsbouwkundige kon een opdrachtgever bovendien extra prestige opleveren. Zeker wanneer het om een succesvolle en gerenommeerde architect zoals Goethals ging. Zijn openbaar ambt leverde een stadsbouwmeester dus weldegelijk een concurrentievoordeel op. Via private opdrachten van de stadsbouwmeester konden stadsbestuur en stadsbouwmeester bovendien het uitzicht van de stad beïnvloeden en dit zonder extra kosten of politieke discussies aangezien het niet om publieke bouwprojecten ging.¹¹⁴

Julius Goethals werd ook op andere vlakken onder vuur genomen door zijn tegenstanders. De liberale en daensistische pers beschuldigde hem van nepotisme, zelfbediening en onbekwaamheid. Zo plaatste *Het Land van Aalst* vraagtekens bij een gebouw op de hoek van de Graanmarkt en de Vaartstraat:

*'Wij zouden eens gaarne weten waarom men aan den hoek der Graanmarkt en Vaartstraat een nieuw gebouw laat zetten, dat door zijne belachelijkheid daar gansch het schoone uitzicht ontsiert? Als dat met de toestemming van den stadsbouwkundige gebeurd is, dan vinden wij die toegevendheid wat al te vet. Of zijn er vriendjes in 't spel?'*¹¹⁵

De krant *De Dendergalm* insinueerde dan weer dat de straten waarlangs Julius Goethals eigendommen had, zoals de Schoolstraat en de Dirk Martensstraat, beter aangelegd werden dan andere:

*'Men legt onderaardsche goten buiten de stad en waar ze broodnoodig zijn b.v. in de Schoolstraat en Gazometerstraat, liggen ze slechts tot waar de architect huizen heeft. In de Dirk-Martensstraat legt men schoone kasseisteenen, hoewel er schier geen verkeer is, terwijl de Groote Markt gelegd is met afval van keien en er in de Ledeweg waar dagelijks duizenden werklieden doortrekken slechts modder te vinden is.'*¹¹⁶

Ook tegen een aantal ontwerpen van Goethals werd fel van leer getrokken. Zo noemde *De Dendergalm* de nieuwe vismarkt een *'ingestuikt kiekenhok'* en de Meuleschettekappel *'de peerdekensmolen van Meuleschette'*.¹¹⁷ Ook gemeenteraadslid Pieter Daens was weinig enthousiast over deze nieuwe kapel. Hij noemde ze een *'lompen Arabischen toren'*.¹¹⁸ Het daensistische blad *De Werkman* sprak dan weer over de *'Sarrazijnsche Kapel aan de Meuleschetten'*.¹¹⁹

112. SA, *De Dendergalm*, 30 december 1900.

113. E. Vandeweghe, *De verouderde steden*, p. 551.

114. E. Vandeweghe, *De verouderde steden*, p. 552.

115. SA, *De Dendergalm*, 15 april 1894.

116. SA, *De Dendergalm*, 20 november 1898.

117. SA, *De Dendergalm*, 24 januari 1904.

118. SA, *De Werkman*, 30 juni 1916.

119. SA, *De Werkman*, 19 mei 1916. Het gaat hier om een verwijzing naar *'Sarrazins'* of *'Saracenen'*, een term die in het verleden gebruikt werd als verzamelnaam voor moslims.

Naar aanleiding van de inwijding van de Meuleschettekpel had *De Dendergalm* schamper gereageerd:

*'De nieuwe Kapel van Meuleschetten is zondag met groote plecht door Mgr. Stillemans gewijd. [...] Bij deze wijding hebben wij iemand hooren zeggen dat de kapel op eene vischmijn trekt, terwijl de vischmijn aan een kapel gelijk.'*¹²⁰

Ook de nieuwe Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandkerk viel trouwens absoluut niet in de smaak bij deze liberale krant:

*'De zoo geroemde kerk van Mijlbeek: de toren veel te zwaar volgens 't gebouw, twee ranten van vensterramen en van binnen al de kleuren van den regenboog, de kerkstraat zal er neven lopen zoo scheef als de Denderbode. Aan 't hospitaal weerom 't zelfde, de nieuwe straten lopen daar op elkander alsof ze zat waren.'*¹²¹

Tussen Julius Goethals en de daensisten zou het zelfs tot een hoogoplopende discussie komen naar aanleiding van een bouw aanvraag. Toen de *'Christene Demokraten'* hun lokaal in de Zoutstraat wilden verbouwen, stelde hun voorman Jan De Neve de plannen voor aan het schepencollege. Volgens hun blad *Het Land van Aelst* ontstond er toen een woordenwisseling met stadsarchitect Goethals:

*'[...] de Architect der Stad maakte nog al kakkelamoetjes, eerst legde hij de Plannen open en zei: Er moeten 4 deuren zijn!.. En eerst moet men alles afkappen! – En dan, Mr de Architect, als de Stad er dan niet tusschen komt! – Ha, 't is voor Subsidie! Met 't geld van een ander zou ik ook mijn huis willen doen restaureren.'*¹²²

Volgens kunsthistoricus Evert Vandeweghe was de kritiek van Goethals op het aantal deuren niet helemaal onterecht. Het plan van bouwkundige Achilles De Stobbeleir voorzag immers drie traveeën op de gelijkvloerse verdieping, terwijl de eerste verdieping vier traveeën telde. Toch waren de opmerkingen van Goethals mogelijks ook wel politiek geïnspireerd of zag hij hier een kans om een concurrent te bekritisieren.¹²³ Zeker is dat de eerste bouw aanvraag werd afgekeurd. De Stobbeleir diende vervolgens een nieuwe bouw aanvraag in. Dit ontwerp had meer oog voor symmetrie: er kwamen twee deuren. Dit keer was Goethals wel tevreden. Hij noteerde: *'Het nieuw ingediende plan is thans vatbaar voor goedkeuring'*.¹²⁴

Gezin

Na zijn benoeming tot stadsbouwmeester verhuisde Julius Goethals van Gent naar Aalst. Op 30 maart 1883 werd hij er officieel ingeschreven in het bevolkingsregister.¹²⁵ Op 16 februari 1886 trouwde hij met Maria Philomena Callebaut.¹²⁶ Zij was een dochter van koopman Carolus Callebaut (1815-1866) en herbergierster Maria Meert (1824-1882) uit de *'Bierstraet'* in Aalst. Carolus verhandelde kolen en vanaf 1860 ook bouwmaterialen.¹²⁷ In 1873 stichtten zijn zonen Felix, Philemon en Eduard, samen met Ledenaar Joseph Lejeune, de glucosefabriek *Callebaut Frères et Lejeune*.¹²⁸ Na het vertrek van Lejeune, in 1883, werd de firma omgedoopt tot *Callebaut Frères*. Prosper Callebaut trad toe tot het bedrijf van zijn broers en ook hun zussen Maria Philomena (die dus met Julius Goethals huwde) en

120. SA, De Dendergalm, 16 september 1894.

121. SA, De Dendergalm, 24 januari 1904.

122. SA, Het Land van Aelst, 16 april, 1911.

123. E. Vandeweghe, De verouderde steden, p. 584-585.

124. SA, Bouwdossiers, ALS_BV_1910_096.

125. Hij vestigde zich in de Lange Zoutstraat (nummer 23). SA, Bevolkingsregister Aalst 1867, folio 139.

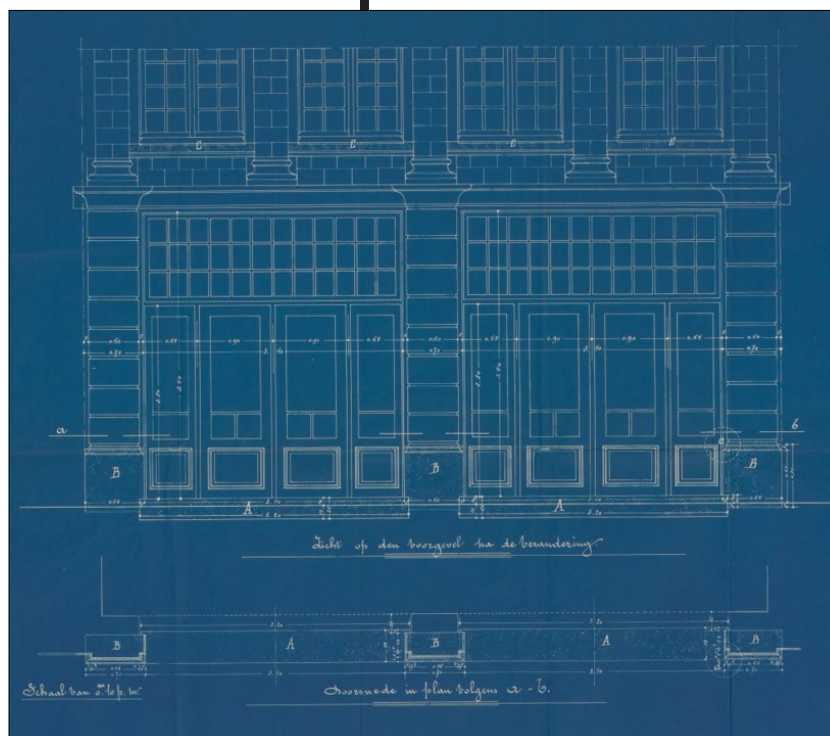
126. Volgens de huwelijksakte woonde Julius Goethals op dat moment in de Vaartstraat en Maria Callebaut in de Statiestraat. SA, Huwelijksregister Aalst 1886, Aktenummer 19 (Geraadpleegd via www.madeinaalst.be).

127. SA, Den Denderbode, 19 februari 1860.

128. J. Depryck, Ik werkte bij "den Amylum". Van familiebedrijf tot wereldleider, Syral Belgium, 2015, p.83.

Het nieuwe ontwerp van De Stobbeleir had meer aandacht voor symmetrie.

Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdossiers Aalst, ALS_BV_1910_096_0006.

Maria Emilia werden vennoot. Deze succesvolle onderneming groeide uiteindelijk uit tot de *NV Glucoseries Réunies*.¹²⁹

Julius en Maria kregen vijf kinderen: Emile (1886-1951), Prosper (1887-1941), Laura Desideria (1889-1907), Felix (1890-1962) en August (1895-1947). In 1889 verhuisde het gezin Goethals-Verstappen van de Statiestraat naar hun nieuwe woonst in de Dirk Martensstraat in Aalst.¹³⁰ Julius Goethals had deze statige herenwoning in neorenaissancestijl zelf ontworpen.¹³¹

Bernard Goethals

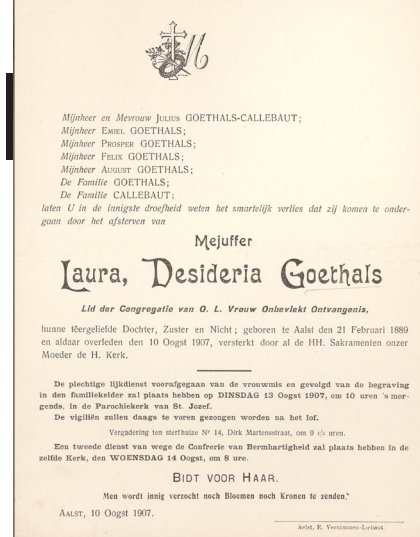
Tot zijn huwelijk in 1900 woonde Julius' broer Bernard in bij het gezin Goethals-Verstappen.¹³² Bernard Guilielmus Goethals werd geboren in Gent op 3 augustus 1867.¹³³ In 1889 verhuisde hij naar Aalst. Bernard werd toen als student ingeschreven in het bevolkingsregister.¹³⁴ Hij volgde een architectuuropleiding aan de *Sint-Lucasacademie* en kwam vermoedelijk als stagiair-bouwkundige praktijkervaring opdoen bij zijn oudere broer. Bernard Goethals bleef uiteindelijk in Aalst wonen en bouwde er een carrière uit als beëindigd landmeter en bouwkundige. Daarnaast werkte hij een tijdlang als hoofdagent voor de *'Naamloze Maatschappij van verzekering tegen brand en het breken van spiegelglazen "La Gladbach"'*.¹³⁵

Bernard Goethals ontwierp heel wat gebouwen in Aalst en assisteerde zijn broer Julius onder andere bij de bouw van de Meuleschettekapel.¹³⁶ Hij werd ook regelmatig als *'toezichter'* aangesteld bij belangrijke openbare werken.¹³⁷ In 1897 begon hij eveneens les te geven aan de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten. Hij was er verantwoordelijk voor *'Een bijzondere leergang van praktische teekenlessen van bouwkunst voor volwassene ambachtslieden'*.¹³⁸

Bernard was, net zoals zijn broers Julius en Remi, gildebroeder van de *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef*. Dit was een vereniging van (oud-)leerlingen van de Gentse Sint-Lucasschool. Tijdens het schooljaar 1890-1891 hield hij een lezing over *'Het Plantenrijk in de Gothieke kunst'* voor de leden van de studieafdeling van deze Gilde.¹³⁹ Op 30 januari 1900 trouwde Bernard Goethals met Céline Van den Bossche (1870-1933). Céline was de dochter van Edouard Van den Bossche en van Maria Van den Bossche. Zij waren handelaars in lijnwaad en woonden op de Oude Graanmarkt in Aalst. Hun zoon René Van den Bossche was Aalsters stadsontvanger.¹⁴⁰ Na zijn huwelijk vestigde Bernard Goethals zijn landmetersbureau in de Sluierstraat. Céline en Bernard kregen vijf kinderen: Maria (°1900), Jozef (°1901), Lucie (°1902), Marie-Antoinette (°1905) en Clement (°1909).¹⁴¹ Jozef Goethals was van 1954 tot 1975 pastoor van de Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandparochie in Aalst. De parochiekerk en pastorie waren een ontwerp van zijn oom Julius.¹⁴²

In zijn vrije tijd was Bernard Goethals erg actief in het Aalsterse katholieke verenigingsleven. Hij was lid van de Bond van het Heilig Hart en secretaris van de *Katholieke Jonge Wacht*, de jongerenafdeling van de Katholieke Partij.¹⁴³ Hij was ook secretaris van de *Dirk Martenszonen*, een katholieke wijkkring die zijn leden vorming en ontspanning aanbood en propaganda voerde voor katholieke politici.¹⁴⁴ Bernard Goethals maakte verder een tijdje deel uit van de katholieke propagandaclub *De Bokkenrijders*. In 1893 had hij de lachers op zijn hand tijdens een feestmaal ter gelegenheid van de zevenentwintigste verjaardag van deze vereniging:

'Na het eindigen des avondmaals werd er menig lustig en vrolijk aria door een quatuor gespeeld en ook menige deftige en boertige liederen gezongen welke aller lachspieren ontspannen deden. Eene bijzondere melding aan de heeren Adhemar

129. J. Depryck, Ik werkte bij "den Amylum", p. 88. Hoewel dit bedrijf anno 2025 officieel Tereos Syral heet, staat het bij veel Aalstenaars nog steeds bekend onder de naam Amylum.

130. SA, Bevolkingsregister Aalst 1867, folio 139. SA, Geboorteregister Aalst 1889, Aktenummer 140.

131. SA, Bouwdossiers, ALS_BV_1888_060.

132. SA, Huwelijksregister Aalst 1900, Aktenummer 23.

133. SG, Geboorteregister Gent 1867, Aktenummer 2406.

134. SA, Bevolkingsregister Aalst 1867, folio 139.

135. SA, De Denderbode, 24 mei 1894.

136. K. De Brouwer e.a., Meuleschettekpel Aalst : geschiedenis van kapel en wijk, Werkgroep SintJozef125, 2021, p. 188.

137. SA, De Volksgazet, 29 september 1907.

138. SA, Notulen Gemeenteraad Aalst, Zitting 12 februari 1897.

139. UG, Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef, 1892, p. 36 en 53.

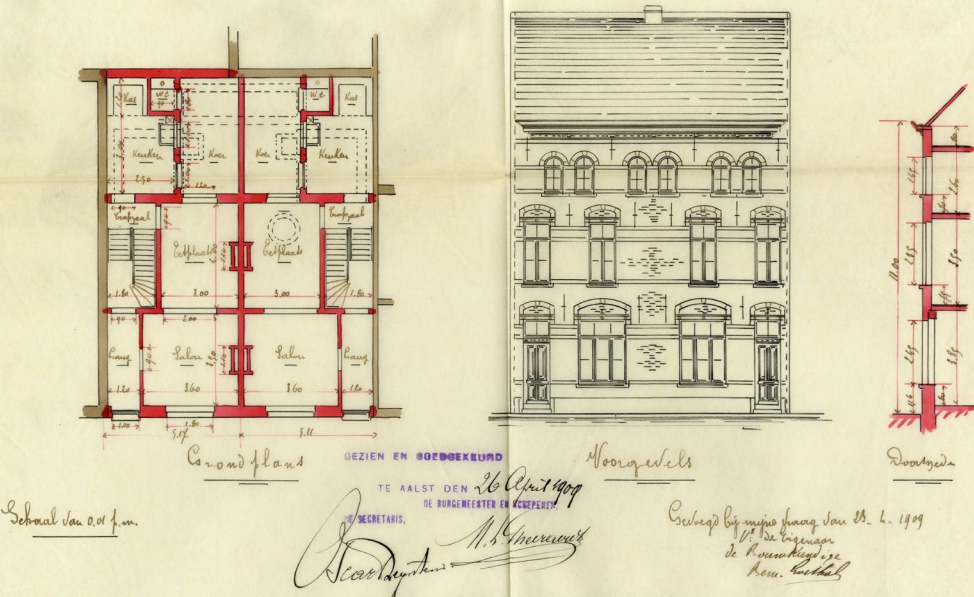
140. SA, Huwelijksregister Aalst 1900, Aktenummer 23.

141. SA, De Volksstem, 18 juni 1921.

142. SA, De Gazet van Aalst, 18 maart 1954; SA, Voor Allen, 14 februari 1975.

143. SA, De Denderbode, 18 december 1910; D. Podevin, 150 Jaar Katholieke Kring De Eendracht 1863-2013, p. 127. In: Het Land van Aalst, 2014, nummer 2, p. 83-148.

144. SA, De Volksstem, 9 mei 1908.

In 1909 ontwierp Bernard Goethals twee woningen in de Hertstraat in Aalst. Evarist De Bruyn was de opdrachtgever. Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdoSSIers Aalst, BV_Aalst_1909_56_002.

De Valckeneer en Bernard Goethals welke beide om hunne boertige liederen de algemeene toejuichingen verwierven.¹⁴⁵

In 1905 was hij lid van het uitvoerend comité dat het *Zilveren Jubelfeest der Vrije Katholieke Scholen van Aalst* organiseerde. Dit jubelfeest herdacht de stichting van een aantal nieuwe katholieke scholen in Aalst tijdens de Schoolstrijd.¹⁴⁶ Bernard Goethals overleed op 17 juni 1921.¹⁴⁷

Vrije tijd en verenigingen

Julius Goethals was als stadsbouwmeester ambtshalve lid van verschillende commissies en bestuursorganen. Zo zetelde hij in de Besturende Commissie van de Aalsterse kunstacademie en was hij lid van de *'Plaatselijke Geneeskundige Commissie en Comiteit van Openbare Gezondheid'*.¹⁴⁸ In 1907 werd hij tevens benoemd tot lid van de *'Provinciale Geneeskundige Commissie van Oost-Vlaanderen'*.¹⁴⁹ Hij zetelde ook in de beheerraad van het stadsmuseum van Aalst en als raadgevend lid in het bestuur van de *Oudheidkundigen Kring van de stad en het voormalige Land van Aalst* (opgericht in 1903).¹⁵⁰ Ondanks zijn drukke beroepsbezigheden, speelde hij in zijn vrije tijd ook een prominente rol in het Aalsterse socioculturele leven. Als vooraanstaand stadsambtenaar en gerespecteerd lid van de katholieke burgerij ondersteunde hij tal van verenigingen en initiatieven. Zijn passie voor muziek en liefde voor de Nederlandse taal vormden, samen met zijn katholieke geloof en streven naar volksverheffing, de rode draad doorheen zijn engagementen.

Godsdienst

Julius Goethals was lid van de *Derde Orde van Sint-Franciscus*, een katholieke lekenorde die zich baseerde op de spiritualiteit van Franciscus van Assisi.¹⁵¹ Van 1886 tot 1890 was hij secretaris van de *Kerkfabriek* en van het *Bureel der Kerkmeesters* van de Sint-Jozefkerk.¹⁵² Op dat moment werd er nog volop gebouwd aan deze kerk. Zijn bouwkundige expertise kwam dus ongetwijfeld van pas. Zo was Goethals bijvoorbeeld betrokken bij het *'[...] onder dak brengen van het achterdeel der Parochiekerk'* en de voltooiing van het koor, de kruisbeuken en de sacristie.¹⁵³ Julius Goethals maakte ook deel uit van het comité dat in 1911 een *'Vlaamsche Kermis'* organiseerde op de Sint-Jozefparochie, met als doel geld in te zamelen voor *'[...] het vermeerderen der Jongensschool, het bouwen eener nieuwe Patronage en het stichten eener Ambachtschool voor Aalst en omliggende, met volledige dagleergangen gedurende drij studie jaren!'*¹⁵⁴

145. SA, De Denderbode, 1 november 1893.

146. SA, De Denderbode, 15 oktober, 1905.

147. SA, De Volksstem, 18 juni 1921.

148. Naast de stadsbouwmeester waren ook de politiecommissaris en een apotheker lid, net zoals verschillende politici en artsen. De commissie hield zich o.a. bezig met de (preventieve) bestrijding van epidemieën.

149. SA, De Denderbode, 14 juli 1907.

150. C. Uyttersprot, Ledenlijst van de Oudheidkundige Kring. In: Mededelingen van de Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon, 1986, nr. 5, p. 96.

151. Privéverzameling, rouwprentje Julius Goethals, 1918.

152. SA, Verslag over het bestuur en den toestand der stadszaken, 1886-1890.

153. SA, De Denderbode, 18 december 1887 en 11 april 1889.

154. SA, De Volksstem, 17 mei 1911.

Toneel

Julius Goethals werd in 1896 erelid van *Koninklijke Rederijkerskamer De Catharinisten*. Deze katholieke toneelvereniging was in 1891 (her)opgericht.¹⁵⁵ In 1906 was hij te gast op de feestelijke inhuldiging van hun nieuwe lokaal. Voorzitter Geeroms bedankte Julius Goethals, Edmond Scheerlinckx en Fritz De Wolf toen omdat ze bereid waren om toe te treden tot het 'Inrichtingsbestuur' dat het achtste eeuwfeest van *De Catharinisten* in 1907 zou gaan voorbereiden.¹⁵⁶ In een korte toespraak drukte Goethals zijn genegenheid voor deze rederijkerskamer uit:

*'Nooit, zegt hij [Julius Goethals], zag ik zoo'n verstandhouding in eene Aalstersche maatschappij, ook ben ik rechtzinnig verheugd hier tegenwoordig te zijn. Met genoegen heb ik aanvaard deel te maken van uw feestcomiteit en ik zal uit al mijne krachten medewerken tot het wellukken van het ontwerp. Immers, altijd was ik u genegen, omdat gij de kunst voor doel hebt. Ik dank u in naam mijner collega's [Edmond Scheerlinckx en Fritz De Wolf] en drink op den goeden uitslag onzer onderneming.'*¹⁵⁷

Julius Goethals zetelde als jurylid in de 'keurraad' van de 'Wederlandschen toneelprijstkamp' die *De Catharinisten* in 1907-1908 organiseerden ter gelegenheid van hun achthonderdste verjaardag. Acht Vlaamse en Brusselse toneelgezelschappen namen deel aan deze toneelwedstrijd die onder de hoge bescherming van prins Albert van België stond.¹⁵⁸

Het onverwachte ontslag van de voorzitter zette echter een domper op de feestvreugde. Op 29 januari 1908 nam Leo Geeroms namelijk ontslag als voorzitter van de keurraad van de wedstrijd (die nauwelijks halverwege was) én als voorzitter van *De Catharinisten*. Het bestuur ging op zoek naar een vervanger en besloot bij Julius Goethals te polsen of hij het voorzitterschap van de rederijkerskamer op zich wou nemen. Goethals was hiertoe bereid, op voorwaarde dat hij unaniem gekozen zou worden. Dit bleek geen probleem. Op 21 februari werd Julius Goethals met algemene stemmen verkozen en twee dagen later werd hij plechtig aangesteld als voorzitter van *Koninklijke Rederijkerskamer De Catharinisten*.¹⁵⁹

Onder het voorzitterschap van Julius Goethals zou rederijkerskamer *De Catharinisten* uitgroeien tot een dynamische vereniging die degelijke toneelstukken opvoerde en haar medewerking verleende aan tal van feestelijke gebeurtenissen in Aalst. Voor Julius Goethals waren, naast artistieke, ook morele, godsdienstige en sociale aspecten van belang. Tijdens een toespraak in 1913 herinnerde hij zijn toehoorders aan de doelstellingen van *De Catharinisten*:

*'De jongelingschap een genotvol samenzijn te bezorgen; onder hen broederlijke liefde en ware genegenheid te doen heerschen, elkander te leeren beminnen en ondersteunen en er aldus ware, vrome katholieke burgers van te vormen die de burgerplicht liefhebben en beoefenen; aan de achtbare ouders die bezorgd zijn met de deugd hunner zonen, de keus te geven van een deftig gezelschap wier leden zich met kunst onledig houden, terzelfdertijd een bestendige gelegenheid verschaft om bij uren van ernst eenige smakelijke stonden van uitspanning bij goede vrienden te vinden; een deftig gezelschap te vormen welk de ouders mogen en kunnen deelen, waar zij hunne dochters bij hunne broeders, onder de leiding van henzelve kunnen zien vermaken.'*¹⁶⁰

Julius Goethals werd in 1908 voorzitter van Rederijkerskamer De Catharinisten.
Bron: privéverzameling.

155. L. Kieckens en C. Uyttersprot, *De Catharinisten in de negentiende en de twintigste eeuw*, p. 208.

156. Het was onduidelijk wanneer de Sint-Catharinagilde precies was gesticht, maar er werd van uitgegaan dat ze zeker bestond sinds 1107. Daarom werd in 1907 het achtste eeuwfeest gevierd.

157. SA, *De Volksstem*, 27 oktober 1906.

158. SA, *De Volksgazet*, 18 augustus 1907.

159. L. Kieckens en C. Uyttersprot, *De Catharinisten in de negentiende en de twintigste eeuw*, p. 100-102.

160. Archief Rederijkerskamer De Catharinisten, Boek nummer 121, 223.

In de negentiende eeuw droegen rederijderskamers bij aan het groeiende Vlaamse zelfbewustzijn. Ze deden dit bijvoorbeeld door toneelstukken op te voeren waarin ze op romantische wijze de roemrijke kanten van de Vlaamse geschiedenis benadrukten.¹⁶¹ Aangevoerd door Julius Goethals leverden *De Catharinisten* ook een belangrijke bijdrage aan twee opmerkelijke Aalsterse Vlaamsgezinde initiatieven: de ondercommissie die streefde naar de vernederlandsing van de Gentse universiteit (1910-1911) en de viering van de Guldensporenslag (1912).

De Vlaamse Beweging was in die periode niet anti-Belgisch. Ze eiste voornamelijk een verbetering van de positie van het Nederlands in het openbare leven (ambtenarij, onderwijs...) en streefde naar de economische, culturele en sociale ontvoogding van de Nederlandstaligen in België.¹⁶² Een traditionele grief was de vernederlandsing van het hoger onderwijs in Vlaanderen. Na de Belgische onafhankelijkheid had het Frans immers Latijn verdrongen als onderwijstaal aan de universiteiten van Gent en Leuven.¹⁶³ Om deze eis kracht bij te zetten, werd er een *Vlaamsche Hoogeschool-Commissie* opgericht die voorstellen tot vernederlandsing lanceerde. In 1908 publiceerde deze commissie een tussenverslag dat de mogelijkheden met betrekking tot de vernederlandsing van de universiteit van Gent besprak. Nadat in 1909 het volledige verslag van de Hogeschoolcommissie was verschenen, startte er een propagandacampagne. In verschillende steden ontstonden subcommissies die de lokale acties moesten organiseren.¹⁶⁴ Ook in Aalst was er een '*ondercommissie ter vervlaamsching van de Gentsche Hoogeschool*' actief, onder het voorzitterschap van dr. Isidoor Bauwens. In deze ondercommissie zetelden onder andere plaatselijke politici en vertegenwoordigers van Aalsterse culturele verenigingen. Julius Goethals was lid en vertegenwoordigde er *De Catharinisten*.¹⁶⁵

De roep om hoger onderwijs in het Nederlands was ook duidelijk merkbaar in Aalst op 11 juli 1912. Toen organiseerde rederijderskamer *De Catharinisten* een herdenking van '*den Slag der Gulden Sporen*'. De festiviteiten vonden plaats voor hun lokaal en onder de overdekte Botermarkt die voor de gelegenheid feestelijk verlicht werd. Op het programma stonden een kunstfeest met Vlaamse liederen en een fakkeloptocht doorheen de stad.¹⁶⁶ Deze viering moest het zelfbewustzijn van de Nederlandstalige Aalstenaars stimuleren. Dat de feestelijkheden geen louter cultureel karakter hadden, bewijzen de Vlaamsgezinde slogans die de Catharinisten hadden opgehangen aan hun lokaal: naast '*Vlaanderen den Leeuw*' en '*Hulde aan de Helden van 1302*', stond er ook '*Wij eischen eene Vlaamsche Hoogeschool. Onderwijs in Eigen taal.*' te lezen.¹⁶⁷ Ook in de fakkeltocht werden er Vlaamsgezinde slogans meegedragen: '*In den optocht werden opschriften gedragen, de meeste Vlaamsche eischen daarstellende, alsook de beeltenissen der baanbrekers van de Vlaamsche Beweging.*'¹⁶⁸

Na de viering publiceerde het bestuur van *De Catharinisten*, in de krant *De Volksstem*, een dankwoord gericht aan '[...] *de stadsoverheden, priesters, burgers en werklieden die ons zoo zonder vooringenomheid zijn komen toejuichen. Aan allen, dank, hartelijk dank! De bijval, door onze 11 juliviering behaald, zal een krachtige spoorslag te meer zijn, om steeds meer en meer te werken op gebied van Vlaamsch tooneel, Vlaamschen zang, Vlaamsche cultuur en Vlaamsche beweging. Alles tot verheffing en ontwikkeling van ons sympathiek Aalstersch Vlaamsch Volk.*'¹⁶⁹

De Volksstem had eerder al een lovend verslag geschreven over de feestelijkheden. In dat artikel werd Julius Goethals geprezen als de drijvende kracht achter dit initiatief:

'We moeten hier, als echte Vlamingen, een woord van hulde en dank toe sturen, aan de Koninklijke Rederijkkamer "De Catharinisten" voor haar loffelijk pogen;

161. Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (EVB), Rederijderskamers, geraadpleegd via: nevb.be/wiki/Rederijderskamers.

162. EVB, Geschiedenis van de Vlaamse Beweging, geraadpleegd via: <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/geschiedenis-van-de-vlaamse-beweging>.

163. EVB, Hoger onderwijs in Gent, geraadpleegd via: <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/hoger-onderwijs-gent>.

164. EVB, Vlaamse Hogeschoolcommissies, geraadpleegd via: <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/vlaamse-hogeschoolcommissies>.

165. SA, De Denderbode, 1 januari 1911.

166. De '*overdekte Botermarkt*' (op de huidige Hopmarkt) werd in 1953 afgebroken. SA, De Volksstem, 20 april 1912 en 6 juli 1912.

167. SA, De Denderbode, 14 juli 1912.

168. SA, De Denderbode, 14 juli 1912.

169. SA, De Volksstem, 21 juli 1912.

*dank aan haar initiatief, werd hier te Aalst, den Vlaamschen geest wakker geschud. Dank aan haar Bestuur, maar vooral aan haren wakkeren Voorzitter, den heer Julius Goethals, de ziel der maatschappij, altijd op de bres, wanneer het geldt de kunst of taal te viëren en welke altijd in zijn edel streven ten volle gelukt.*¹⁷⁰

Volksverheffing

Julius Goethals hechtte veel belang aan volksverheffing. In 1910 was hij, als voorzitter van *De Catharinisten*, te gast op een galavoorstelling van *Voor Taal en Vrijheid*. Dit liberale en Vlaamsgezinde *Letter- en Toneelkundig Gezelschap* wou zo zijn honderdvijftigste vertoning viëren. In zijn speech benadrukte Goethals dat toneelverenigingen moesten streven naar volksverheffing:

*'We zijn broeders door de kunst, zegt hij [Julius Goethals], laat ons broeders blijven, strevende naar hetzelfde doel: Volksverheffing.'*¹⁷¹

Goethals zette zich ook actief in voor de volksverheffing. Zo gaf hij in 1910 bijvoorbeeld een voordracht in het kader van de lezingenreeks *'Hooger Onderwijs voor het Volk'* die werd georganiseerd door het *Davidfonds 'Afdeling Aalst en Omstreken'*.¹⁷² Het onderwerp van Goethals' lezing was *'Naar den Noordpool'*. Volgens het *Davidfondsbestuur* was dit thema boeiend en actueel:

*'Het gekozen onderwerp is bijzonder aantrekkelijk en van hedendaagsch belang, nu dat de strijd tusschen Cook en Peary, geheel de wereld door, de aandacht gaande houdt.*¹⁷³ *Menigvuldige en gansch nieuwe lichttafereelen zullen de voordracht opklaren en trek bijzetten.*¹⁷⁴

Julius Goethals had ook aandacht voor het materiële welzijn van de arbeidersbevolking. Zo was hij betrokken bij *'Eigen Haard'*, een *'Naamloze maatschappij van crediet van werkmanswoningen'* die in de kantons Aalst, Geraardsbergen, Zottegem en Herzele voordelige leningen verstreekte. Het doel was dat arbeiders zo gemakkelijker een eigen woning of bouwgrond konden verwerven.¹⁷⁵ Goethals was aandeelhouder en commissaris van *'Eigen Haard'*.¹⁷⁶

Muziek

Julius Goethals was een muziekliefhebber. In 1909 was hij lid van de *'inrichtende commissie'* die een aantal uitvoeringen van de *Rubenscantate* organiseerde. Deze compositie van Peter Benoit werd toen uitgevoerd ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van de stedelijke muziekschool.¹⁷⁷ Zelf zong Goethals bij *Koormaatschappij Sinte Cecilia*.¹⁷⁸ Dit katholiek mannenkoor was onder andere bekend van zijn jaarlijks liefdadigheidsconcert ten voordele van de minder gegoede Aalstenaars.¹⁷⁹ *Sinte Cecilia* zorgde ook regelmatig voor muzikale omlijsting tijdens allerhande activiteiten. In 1890 luisterden de koorleden bijvoorbeeld een lezing van het *Davidfonds* over kathedralen op met hun gezangen.¹⁸⁰ Julius Goethals zong toen een aria uit de opera *Frans Akkerman*.¹⁸¹ Soms verzorgde dit koor, bij feestelijke gelegenheden, ook de koorzang tijdens eucharistievieringen.¹⁸²

De kranten *Het Land van Aelst* en *De Denderbode* waren steevast laaiend enthousiast over de muzikale prestaties van de zangers van *Sinte Cecilia*.¹⁸³ Deze katholieke kranten waren hoogstwaarschijnlijk niet onbevooroordeeld.¹⁸⁴ De liberale krant *De Dendergalm* was doorgaans een pak minder positief over deze zangmaatschappij.¹⁸⁵ In het gepolariseerde politieke klimaat van die tijd, konden artistieke prestaties vaak niet losgezien worden van de politieke overtuiging van de uitvoerders.

170. SA, De Denderbode, 14 juli 1912.

171. SA, De Volksgazet, 9 oktober 1910.

172. SA, De Dageraad, 23 januari 1910.

173. Frederick Cook en Robert Peary waren in een strijd verwikkeld over wie van hen als eerste de Noordpool had bereikt.

174. SA, De Denderbode, 6 februari 1910.

175. 'Eigen Haard' werd opgericht in het kader van de nationale wet arbeidershuisvesting (9 augustus 1889). De overheid creëerde het financiële en juridische kader, terwijl het middenveld (bv. initiatieven zoals het katholieke 'Eigen Haard') instond voor de concrete uitvoering en het verschaffen van leningen. 'Eigen Haard' had verschillende vooraanstaande katholieke Aalstenaars als aandeelhouder: o.a. Achilles Eeman, Leo Bethune, Felix Bethune, Romain Moyersoën en dr. Frans Monfils.

176. SA, De Denderbode, 21 augustus 1898.

177. SA, De Volksgazet, 20 juni 1909.

178. Koormaatschappij Sinte Cecilia werd soms ook 'De Meiboom' genoemd, naar hun lokaal Afspanning den Meyboom aan de Zoutstraatpoort (Geraardsbergsestraat). Zie ook: J. Ghysens, Het Aalsters volksleven: een musicerende stad 1860-1980, Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 1978, p. 155.

179. SA, De Denderbode, 30 januari 1898.

180. SA, Het Land van Aelst, 16 maart 1890.

181. Frans Ackerman is een opera van de Gentse componist Karel Miry (voltooid in 1867). Ackerman was een van de voormannen van de Gentse opstand tegen Lodewijk van Male (14de eeuw).

182. SA, De Denderbode, 9 mei 1889.

183. SA, Het Land van Aelst, 1 maart 1885.

184. Verschillende vooraanstaande katholieke Aalstenaars waren (bestuurs)lid van Sinte Cecilia: o.a. Felix De Hert (burgemeester), Rochus De Gheest (brouwer) en Victor De Gheest (notaris en politicus).

185. SA, De Dendergalm, 7 februari 1897, 21 februari 1897, 4 april 1897, 18 april 1897, 20 juni 1897.

Volgens De Denderbode bezat Julius Goethals een ‘welluidende tenorstem’.¹⁸⁶ Deze krant schreef enkele keren lyrisch over de muzikale optredens van Goethals:

*‘Wat was ze lief, wat was ze zoet, de stemme van den heer Jules Goethals, in den zang “A ma fiancée”; zeker zou een kunstenaar, die er zijnen stiel van maakt, het niet beter hebben weergegeven.’*¹⁸⁷

*‘De heeren Julius Goethals, Rochus De Gheest en Emiel Limpens, drij liefhebbers, ja! Maar hoe menigen zanger van bedrijf zouden die liefhebbers, met hunne heerlijke stemmen, met hunne oprechte en warme vertolking, niet doen blozen!’*¹⁸⁸

Daarnaast was Julius Goethals ook bestuurslid van de ‘Koninklijke Harmonie Al Groeiend Bloeiend’, in de volksmond ook wel ‘de Jonge Garde’ genoemd. Dit katholieke muziekkorps gaf regelmatig concerten en zorgde vaak voor de muzikale noot tijdens allerhande (katholieke) festiviteiten, stoeten en processies.¹⁸⁹

Julius Goethals zetelde samen met verschillende andere invloedrijke Aalstenaars in het bestuur van harmonie ‘Al Groeiend Bloeiend’.

Bron: verzameling R. Baele (raadpleegbaar via www.madeinaalst.be, fotonummer img089).

Sint-Lucasbeweging

Volgens historicus Jan De Maeyer kan men vanaf circa 1870 spreken van de *Sint-Lucasbeweging*.¹⁹⁰ Belangrijke pijlers van deze neogotische beweging waren de *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas*, de *Sint-Lucasschool* in Gent en (vanaf 1886) de *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef*.¹⁹¹ Zij konden rekenen op de steun van tal van vooraanstaande katholieke politici, edellieden, hoge ambtenaren en clerici. De Sint-Lucasbeweging speelde een cruciale rol bij de promotie en verspreiding van de (Bethuniaanse) neogotiek in België. Julius Goethals was onlosmakelijk verbonden met deze Sint-Lucasbeweging.

De Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas

De *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas* werd in 1863 opgericht onder impuls van kunsthistoricus James Weale. Volgens haar reglement was het doel van deze vereniging het bestuderen van de ‘christelijke oudheid’ en het verspreiden van de ware principes van de christelijke kunst:

*‘Il est formé une Société pour l’étude des Antiquités Chrétiennes et pour la propagation des vrais principes de l’Art Chrétien.’*¹⁹²

Deze doelstellingen waren nogal vaag en dubbelzinnig, waardoor er aanvankelijk regelmatig spanningen optraden tussen de leden.¹⁹³ Gaandeweg verliep de werking vlotter. Centraal stonden de jaarlijkse studiereizen in binnen- en buitenland. Tijdens

186. SA, De Denderbode, 22 november 1888.

187. SA, De Denderbode, 7 februari 1897.

188. SA, De Denderbode, 7 februari 1892.

189. J. Ghysens, Het Aalsters volksleven: een musicerende stad 1860-1980, p. 52-53.

190. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 88.

191. De eerste Sint-Lucasschool werd gesticht in Gent. Nadien werden er ook nog op andere locaties Sint-Lucasscholen opgericht: o.a. in Doornik (1876-1877), Luik (1880), Schaarbeek (1887), Molenbeek (1898) en Sint-Gillis (1904).

192. KBR, Gilde de Saint-Thomas et Saint-Luc, Bulletin des séances 1863-1869, Bulletin n°1, p.1.

193. F. Strobbe, De Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas (1863-1894), p. 50. In: Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk, Handelingen, 1989, p. 7-156.

deze reizen bezochten de leden zowel historische gebouwen, als nieuwe neogotische realisaties. Het waren bovendien ideale gelegenheden om elkaar beter te leren kennen en te discussiëren over kunst en (christelijke) architectuur.¹⁹⁴ De Gilde organiseerde ook plenaire avondzittingen. Tijdens deze bijeenkomsten was er tot 1868 veel aandacht voor restauratiepraktijken. Gaandeweg tekenden er zich binnen deze vereniging twee stromingen af. Een eerste stroming, rond kunsthistoricus Charles-Joseph Voisin en hoogleraar Edmond Reussens, hechtte veel belang aan wetenschappelijk archeologisch-kunsthistorisch onderzoek.¹⁹⁵ Een tweede stroming, rond Jean Baptiste Bethune, vond echter dat de excursies vooral ten dienste moesten staan van de contemporaine neogotische kunstproductie.¹⁹⁶

Uiteindelijk haalde de stroming rond Bethune de bovenhand. De Gilde kreeg gaandeweg een steeds sterker ultramontaans karakter, zeker nadat Bethune in 1873 tot voorzitter werd gekozen. De aanpassing van de statuten in 1874 was op dit vlak veelbetekenend: de *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas* werd omgevormd tot een confessionele vereniging. Zowel effectieve leden, als geassocieerde leden en ereleden moesten katholiek zijn. De Gilde ging de Bethuniaanse visie op kunst en architectuur verspreiden en promoten. Belangrijke instrumenten hierbij waren het *Bulletin de la Gilde de Saint-Thomas et de Saint-Luc* (met een jaarlijks activiteitenverslag, verslagen van de excursies en architecturale analyses) én vanaf 1882 ook de *Revue de l'Art chrétien*. Onder impuls van Bethune ontpopte de Gilde zich zo tot een echte propagandamachine van het neogotische gedachtengoed.¹⁹⁷

Julius Goethals werd hoogstwaarschijnlijk in 1879 geassocieerd lid van de *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas*.¹⁹⁸ Deze vereniging heeft hem ongetwijfeld ideologisch en artistiek beïnvloed. Het lidmaatschap bezorgde hem bovendien een indrukwekkend netwerk. Verschillende vooraanstaande katholieke edellieden, clerici, kunstenaars, architecten, wetenschappers en politici waren immers lid, geassocieerd lid of erelid.¹⁹⁹ Deze contacten zouden Goethals zeker van pas komen tijdens zijn carrière als architect én speelden hoogstwaarschijnlijk ook een rol bij zijn benoeming tot Aalsters stadsbouwmeester (cf. supra).

De Sint-Lucasschool van Gent en broeder Marès-Joseph

Er waren nauwe (ideologische) banden tussen de *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas* en de Gentse Sint-Lucasschool.²⁰⁰ Julius Goethals was een vooraanstaand oud-leerling van deze school. Hij had er uitstekende studieresultaten behaald. Zijn benoeming tot stadsbouwmeester van Aalst én zijn succesvolle carrière als zelfstandig architect, straalden ongetwijfeld ook positief af op het pedagogische project van de Gentse Sint-Lucasschool. Julius Goethals genoot heel wat aanzien in Sint-Lucaskringen. Hij werd herhaaldelijk betrokken bij initiatieven en plechtigheden ter ere van de school en haar eerste directeur broeder Marès-Joseph.

In 1891 werd de vijfentwintigste verjaardag van de Gentse Sint-Lucasschool gevierd. Ter gelegenheid van deze verjaardag werd er een tentoonstelling georganiseerd met werk van docenten, leerlingen en oud-leerlingen van de Sint-Lucasscholen. Ook de leden van de *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas* waren door het organisatiecomité uitgenodigd om hun kunstwerken te komen presenteren.²⁰¹ Het kruim van de Sint-Lucabeweging toonde zo van 23 augustus tot 20 september zijn kunnen in de aula van de Gentse universiteit in de Volderstraat.²⁰² Volgens de tentoonstellingsbrochure werden er ook verschillende ontwerpen van Julius Goethals geëxposeerd:

1° *Plans van vergrooting en herstellingswerken aan de kerk van Temsche.*

2° *Dito, der kerk van Erembodegem.*

3° *Herstelling van den voorgevel der kerk van Beveren-Waes.*

194. R. Vermeiren, L. Verpoest e.a., Joris Helleputte: architect en politicus 1852/1925, Universitaire Pers Leuven, 1998, deel 1, p. 42.

195. Mgr. Charles-Joseph Voisin was kunsthistoricus, archeoloog en vicaris-generaal van het bisdom Doornik. Hij was de eerste voorzitter van de Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas (tot zijn overlijden in 1872). Edmond Reussens was hoogleraar christelijke archeologie en bibliothecaris van de Leuvense Universiteit.

196. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 85.

197. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 85.

198. Hij werd vermoedelijk kort na het bezoek van de Gilde aan Halle, op 4 september 1879, geassocieerd lid. Gilde de Saint-Thomas et de Saint-Luc, Bulletins des Séances, tome IV, p. 375 en tome V, p. 13.

199. In 1879 waren o.a. kardinaal Dechamps (aartsbisschop van Mechelen en erelid), Mgr. Faict (bisschop van Brugge en erelid), Mgr. de Battice (bisschop-coadjutor van Gent en erelid), Pierre Cuypers (Nederlands architect en lid), Justin Bruyenne (architect en lid), baron Arthur Surmont de Volsberghe (senator en lid), Jules Lammens (senator en lid), Leopold Blanchaert (beeldhouwer en lid), Graaf de Hemptinne (lid), Albert Solvyns (advocaat en geassocieerd lid) en Ernest van Caloen (geassocieerd lid en de latere burgermeester van Brugge) verbonden aan de Gilde.

200. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 88.

201. UG, Jubelfeest van den XXVsten verjaardag der Stichting van St-Lucasschool, te Gent. Tentoonstelling: naamlijst der kunstwerken in het Paleis der Gentsche Universiteit tentoongesteld, van 23 Augusti tot 20 september 1891, p. 7.

202. Er was o.a. werk te zien van Jean Baptiste Bethune, beeldhouwers Leopold en Leonard Blanchaert, schilders Adriaan en Leo Bressers, provinciaal bouwmeesters Stephan Mortier, beeldhouwer Remi Rooms en glaskunstenaar Arthur Verhaegen.

4° Meubleering van het koor der kerk van Erembodegem.

5° Meubleering der zaal van den gemeenteraad der kerk van Sint-Nikolaas.

6° Kroonkandelaars en lantaarnen van den voorgevel van het Stadhuis van Sint-Nikolaas.²⁰³

Broeder Marès-Joseph was een echt icoon voor de Sint-Lucasbeweging. Als medestichter en eerste directeur van Sint-Lucas Gent was hij verantwoordelijk geweest voor het curriculum en de pedagogische ontwikkeling van de Gentse Sint-Lucasschool. Hierdoor beïnvloedde hij ook de ontwikkeling en verspreiding van de neogotiek in België.²⁰⁴ Op zondag 26 februari 1905 werd zijn vijftigjarig kloosterjubiläum gevierd in Brussel. Na een plechtige dankmis in de Sint-Goedelekerk, volgden een feestzitting met toespraken en een banket.²⁰⁵ Julius Goethals was zowel lid van het *'voorlopig comiteit'* dat de aanzet tot deze viering gaf, als van het *'uitvoerend comiteit'* dat de feestelijkheden organiseerde.²⁰⁶ Hij was ook een van de genodigden die tijdens het feestmaal een heildronk mocht uitbrengen (in zijn geval op de *'katholieke drukpers'*).²⁰⁷ In het *guldenboek*, uiteraard vormgegeven in neogotische stijl, dat broeder Marès-Joseph ter gelegenheid van dit gouden kloosterjubiläum aangeboden kreeg, komen Julius en zijn broer Bernard voor op de *'lijst der inschrijvers'*.²⁰⁸

Bij de voorbereidingen van een viering van Broeder Marès-Joseph in 1885 was Julius Goethals' rol een pak bescheidener geweest. Hij nam toen deel aan de algemene vergadering die op 28 juni 1885 een *'feestkomiteit'* verkoos. Goethals' voormalige werkgever Pieter Van Kerkhove raakte verkozen en werd enkele dagen later uitgeroepen tot voorzitter.²⁰⁹ Aanleiding voor deze viering was het succes van broeder Marès-Joseph en de Sint-Lucasschool op de *'internationale tentoonstelling van Londen'*. De feestelijkheden vonden plaats op 15 augustus 1885. Op het programma stonden onder andere een dankmis in de Gentse Sint-Michielskerk, de wijding van een Sint-Jozefbeeld en enkele toespraken.²¹⁰ In hun redevoeringen riepen Arthur Verhaegen en broeder Marès-Joseph de aanwezigen op tot de stichting van een vereniging voor oud-leerlingen van Sint-Lucas Gent onder de naam *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef*.²¹¹

De Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef

De *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef* werd opgericht in 1886. Via deze Gilde wou de Gentse Sint-Lucasschool de band met haar oud-leerlingen versterken en hun onderlinge verbondenheid bevorderen.²¹² De belangrijkste doelstellingen waren:

- 1° De broederlijke genegenheid onderhouden en bevorderen onder de leerlingen en oud-leerlingen der Sint-Lukasschool van Gent;
- 2° De theoretische studiën der kunst voortzetten en het handwerk verheerlijken met den goeden kunstzin op te beuren;
- 3° Haren leden geestelijke en stoffelijke hulp verschaffen;
- 4° De Sint-Lukasschool helpen ondersteunen.²¹³

Het reglement bepaalde dat er tweemaal per jaar, met name op de derde zondag na Pasen en op de eerste zondag na de feestdag van Sint-Lucas, een algemene vergadering moest worden georganiseerd. Het bestuur gaf dan toelichting bij de werking van de Gilde en presenteerde de rekeningen. Er werd ook een plechtige mis opgedragen voor het zielenheil van de overleden leden en voor het welzijn van de Gilde. De *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef* had immers een uitgesproken religieus karakter. Om lid te kunnen worden moest men een *'goede christen'* zijn. De Gilde nam bijgevolg ook regelmatig deel aan religieuze plechtigheden, zoals de jaarlijkse sacramentsprocessie in Gent.²¹⁴ In de schoot van de Gilde werd er een studieafdeling

203. UG, Jubelfeest van den XXVsten verjaardag der Stichting van St-Lucasschool, te Gent. Tentoonstelling: naamlijst der kunstwerken in het Paleis der Gentsche Universiteit tentoongesteld, van 23 Augusti tot 20 september 1891, p. 21.

204. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 88.

205. Koninklijke Bibliotheek van België (KBR), Het Nieuws Van Den Dag, 28 februari 1905.

206. De leden van het *'Uitvoerend Comiteit'* waren: volksvertegenwoordiger Joris Helleputte (voorzitter), volksvertegenwoordiger Arthur Verhaegen (voorzitter), provinciaal bouwmeester van Oost-Vlaanderen Stephane Mortier (ondervoorzitter), bouwkundig ingenieur Alfons Van Houcke (secretaris), meetkundig expert Jan Van Daele (schatbewaarder), stadsbouwkundig ingenieur van de stad Ieper Julius Coomans (lid) en Julius Goethals (lid). UB, Archief, Marès, Frère. Jubilé, 1904; KADOC – KU Leuven, Archief Sint-Lucas Gent, Guldenboek aangeboden aan broeder Marès ter gelegenheid van zijn jubelfeest van 50 jaar kloosterleven, 1905.

207. KBR, Het Nieuws Van Den Dag, 28 februari 1905.

208. KADOC – KU Leuven, Archief Sint-Lucas Gent, Guldenboek aangeboden aan broeder Marès ter gelegenheid van zijn jubelfeest van 50 jaar kloosterleven, 1905.

209. KBR, Hulde aan broeder Marès: Algemeen Verslag, 1886, p. 17 en 21.

210. KBR, Hulde aan broeder Marès: Algemeen Verslag, 1886, p. 29-30.

211. KBR, Hulde aan broeder Marès: Algemeen Verslag, 1886, p. 57 en 64.

212. UG, Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef te Gent, 1892, p. 11-12.

213. UG, Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef te Gent, 1892, p. 12.

opgericht die de *'theoretische studiën der kunst'* moest stimuleren. Deze studiefaculteit organiseerde kunstreizen en voordrachten over kunst en wetenschap. De verdere vorming en opleiding van de leden was immers een belangrijke doelstelling van de Gilde.²¹⁵ De *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef* reikte ook jaarlijks een prijs uit aan een verdienstelijke leerling van de Sint-Lucasschool.²¹⁶

Julius Goethals' voormalige werkgever Pieter Van Kerkhove werd de eerste deken van de *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef*. Goethals zelf hoorde bij de eerste leden. Hij was gildebroeder²¹⁷ en zetelde tot 1892 als raadslid in het hoofdbestuur.²¹⁸ Ook zijn broers Remi en Bernard Goethals waren trouwens gildebroeders.²¹⁹

In navolging van de middeleeuwse gilden, was de *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef* ook een gezelligheidsvereniging die de onderlinge verbondenheid tussen de leden wou stimuleren. In 1906 was er bijvoorbeeld reden tot vieren omdat vijf gildebroeders, waaronder Julius Goethals en gildedeken Stephane Mortier, benoemd waren tot ridder in de Leopoldsorde.²²⁰ De gilde bood de kersverse ridders een feestmaal aan.²²¹

214. UG, Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef te Gent, 1892, p. 12 en 17.

215. UG, Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef te Gent, 1892, p. 18.

216. Afwisselend kwamen de afdelingen bouwkunst, beeldhouwkunst en schilderkunst aan bod.

217. Er waren drie categorieën leden: ereleden, gildeleden en gildebroeders. De vereisten voor gildebroeders waren strenger dan die om gildelid te worden.

218. UG, Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef te Gent, 1895, p. 37.

219. UG, Jaarboek der Gilde van St.-Lukas en St.-Jozef te Gent, 1892, p. 53.

220. Het ging om architect Stephane Mortier, glazenier Gustave Ladon, architect Pieter Langerock, ingenieur-architect Alfons Van Houcke en architect Julius Goethals.

221. KADOC – KU Leuven, Archief Pieter Langerock, Uitenoddingen, programma's, menukaarten, brieven, prentkaarten, nieuwjaars- en doodsbrief, 1906-1923, Spijskaart.

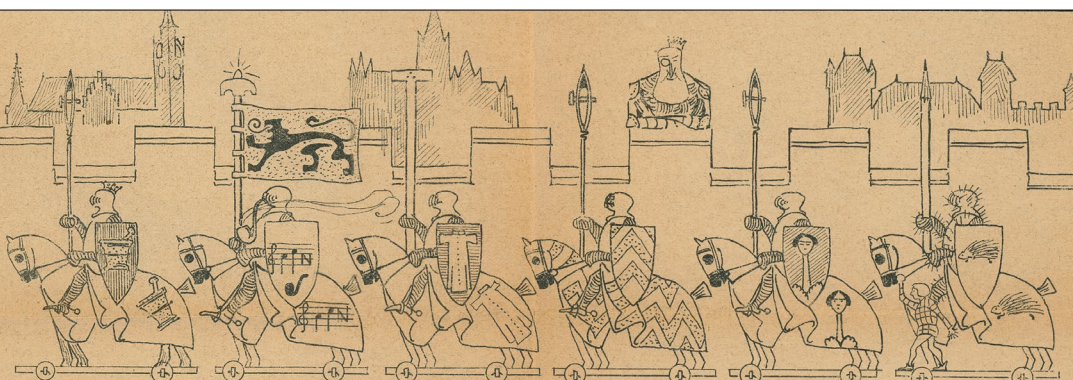
Spijskaart van de feestmaaltijd in 1906.
Bron: KADOC – KU Leuven, Archief Pieter Langerock.

Tijdens de feestelijkheden zorgde een speciaal voor de gelegenheid geschreven kluchtlied, met een verwijzing naar de hophandel in Goethals' woonplaats Aalst, voor een komische noot:

*'Zie ze rijen
Fier en blijen
Al te peerd op den tableau!
Veur die ware
Ridderschare
Plakt in d'hand en roept "Bravo"*

[...]
*En hier, wie zoe da' peizen
Hier hemme uit 't land van d'hop
Ja, ridder Juul die 'k wijze
Hier in volle galop!"*²²²

222. KADOC – KU Leuven, Archief Pieter Langerock, Uitenoddingen, programma's, menukaarten, brieven, prentkaarten, nieuwjaars- en doodsbrief, 1906-1923, 't Liedje van de ridders.

Het tekstblad van het kluchtlied was versierd met een ludieke afbeelding van de nieuwe ridders in de Leopoldsorde.

Van links naar rechts: ridders Stephan Mortier, Gustave Ladon, Pierre Langerock, Alfons Van Houcke en Julius Goethals. De laatste ridder is vermoedelijk architect Modeste De Noyette. Koning Leopold II kijkt toe.

Bron: KADOC – KU Leuven, Archief Pieter Langerock.

In 1907 nam Julius Goethals deel aan de tentoonstelling, met werk van oud-leerlingen van Sint-Lucas Gent, die de Gilde van 1 april tot 1 mei organiseerde in de lokalen van de Gentse Sint-Lucasschool. Hij exposeerde er *'Eenige zichten van uitgevoerde werken'*.²²³

Het organiserend comité hoopte dat de tentoonstelling vooroordelen en onwetendheid over het Sint-Lucasonderwijs weg kon nemen door kwalitatieve kunstwerken van oud-leerlingen te presenteren. Volgens de organisatoren beschuldigden tegenstanders de Sint-Lucasscholen er immers van *'[...] alle persoonlijkheid, alle oorspronkelijke inboezemingen bij zijne leerlingen uit te dooven; zij verwijten het den ouden slenter te volgen; sommigen gaan zoo ver, het alle kunstmatige verdiensten te ontkennen; indien men ze wilde gelooven, dan zou het onderwijs der Sint-Lucasschool ten hoogste handelaars vormen, enkelijk in staat altijd de zelfde versletene formules voor te dragen.'*²²⁴

De organisatoren leken echter niet volledig zeker van hun zaak. In de inleiding van de catalogus klonk het enigszins gelaten:

*'De toekomst zal uitwijzen of de moeite van het Comitéit eenig nut heeft kunnen verwezentlijken en eenigen bijval heeft kunnen bekomen.'*²²⁵

De toekomst wees echter iets totaal anders uit dan het comité had gehoopt: de ster van de neogotiek en van de Sint-Lucasbeweging zou gaan tanen. Hoewel er na de Eerste Wereldoorlog nog gebouwen in neogotische stijl werden opgetrokken, groeide toen zelfs bij de *Broeders van de Christelijke Scholen* het besef dat de bloeiperiode van de neogotiek voorbij was. Hun neogotische kunstonderwijs kwam steeds meer onder vuur te liggen en de broeders zochten naar passende antwoorden.²²⁶ Ook aan de Gentse Sint-Lucasschool zou de neogotiek uiteindelijk plaatsmaken voor andere stijlen, zoals modern traditionalisme en modernisme.²²⁷ Ook de twee gilden raakten in verval. De *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas* verloor haar strijdend karakter en stierf na de Eerste Wereldoorlog een zachte, maar relatief snelle dood. Het laatste bulletin verscheen in 1913 en na 1918 kwam de Gilde slechts erg onregelmatig samen. De kunsthistorische excursies waren getransformeerd tot gezelligheidsuitstapjes van katholieke notabelen. De laatste vergadering vond vermoedelijk in 1931 plaats.²²⁸ De *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef* telde tijdens het interbellum meer dan driehonderd leden, maar na de Tweede Wereldoorlog zou ook haar belang geleidelijk aan verminderen.²²⁹ Julius Goethals zou de neergang van de neogotiek en van de Sint-Lucasbeweging echter niet meer meemaken aangezien hij in 1918 overleed.

223. UG, Tentoonstelling der Gilde van St. Lucas en St. Jozef, Kataloog, 1907, p. 31.

224. UG, Tentoonstelling der Gilde van St. Lucas en St. Jozef, Kataloog, 1907, p. 3.

225. UG, Tentoonstelling der Gilde van St. Lucas en St. Jozef, Kataloog, 1907, p. 5.

226. D. Van de Perre, Op de grens van twee werelden. Beeld van het architectuuronderwijs aan het Sint-Lucasinstituut te Gent in de periode 1919-1965/1974, Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, 2003, p. 31.

227. D. Van de Perre, Op de grens van twee werelden, p. 60.

228. F. Strobbe, De Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas (1863-1894), p. 143-144. In: Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk, 1989, p. 7-156.

229. D. Van de Perre, Op de grens van twee werelden, p. 45.

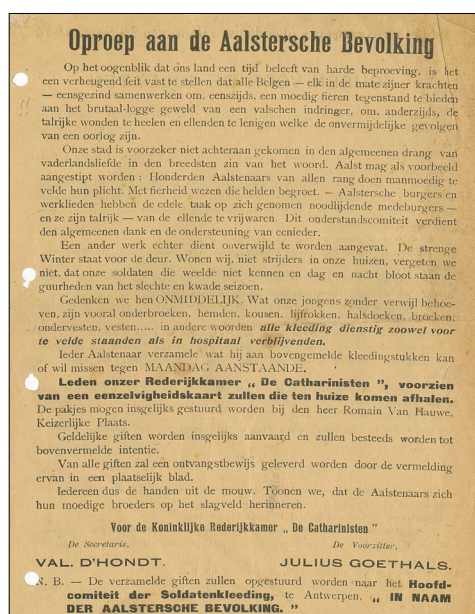

Foto van de tentoonstelling die in 1907 werd georganiseerd in de lokalen van de Gentse Sint-Lucasschool.

Bron: Universiteitsbibliotheek Gent, École Saint Luc à Gand: exposition de 1907.

Oorlog, overlijden en opvolging

Met de Duitse inval in 1914 brak er ook voor de familie Goethals een woelige periode aan. Door de oorlogsomstandigheden vielen verschillende bouwprojecten van Julius Goethals stil. Als stadsbouwmeester mat hij de schade op die het oorlogsgeweld in Aalst had aangericht (onder andere aan de Sint-Jozefkerk).²³⁰ Zijn zoon August had zich gemeld als oorlogsvrijwilliger.²³¹ Enkele weken later, in september 1914, zou Rederijkerskamer *De Catharinisten* trouwens geld en kledij inzamelen ten voordele van de Belgische soldaten, waaronder dus ook de jongste zoon van hun voorzitter.²³² August Goethals zou uiteindelijk als artillerist de strijd aanbinden met het Duitse leger.²³³ Julius Goethals' oudste zoon Emile vocht niet aan het front, maar kwam tijdens de oorlog in het Verenigd Koninkrijk terecht. Hij werkte er een tijdlang als directeur van de studiedienst van metaalfabriek *Kryn and Lahy*, waar op dat moment oorlogsmunitie werd geproduceerd.²³⁴ Voor hun broer Felix Goethals kende de oorlog nog een totaal ander verloop. Hij werd in 1916 tot priester gewijd.²³⁵

In 1914 organiseerde Rederijkerskamer *De Catharinisten* een kledij-inzameling ten voordele van de Belgische soldaten.
Bron: Archief Rederijkerskamer *De Catharinisten*.

Julius Goethals zou het einde van de Eerste Wereldoorlog niet meer beleven. Hij overleed, na een slepende ziekte, op 10 juni 1918.²³⁶ Zijn uitvaartplechtigheid vond plaats op 13 juni. Er werd verzameld aan het sterfhuis in de Dirk Martensstraat. Daar sprak 'schepene van onderwijs en schoone kunsten' Felix De Hert, in naam van het stadsbestuur en in zijn hoedanigheid van voorzitter van de Stedelijke Academie van Schone Kunsten, een lijkrede uit. Enkele leden van rederijkerskamer *De Catharinisten* droegen het stoffelijk overschot van hun gewezen voorzitter. De vier hoeken van het baarkleed werden vastgehouden door dienstdoend burgemeester Van Den Bergh, schepenen De Hert, voorzitter van de Derde Orde Van de Vyver en dienstdoend voorzitter van *De Catharinisten* Van Hauwe.²³⁷

*'Het Schepenenkollegie en de Gemeenteraad waren schier voltallig achter het lijk, alsook al de heeren leeraars der Akademie. [...] De ruime St. Jozefskerk was propvol en de offerande duurde zeer lang. Diep ingetogen volgde de talrijke schaar bekenden, na den dienst het lijk naar zijne laatste rustplaats.'*²³⁸

Na de plechtige lijkdienst in de Sint-Jozefkerk werd Julius Goethals bijgezet in de familiegrafkelder. Op het kerkhof hield Valery D'Hondt nog een grafrede in naam van *De Catharinisten*.²³⁹

230. Algemeen Rijksarchief, Verslagen van de Eerste Wereldoorlog van het Aartsbisdom Mechelen-Brussel en de Bisdommen Brugge, Doornik, Gent en Luik, Bisdom Gent, Aalst, Parochie van Sint-Jozef, Parochiaal verslag 31/05/1919-21/06/1919.

231. SA, De Volksstem, 5 augustus 1914.

232. SA, De Volksstem, 25 september 1914.

233. In mei 1918 raakte August Goethals zwaargewond tijdens een bombardement in Diksmuide. Hij werd geëvacueerd naar Hoogstade en op 26 juni 1919, wegens zijn verwondingen, op pensioen gesteld en benoemd tot ere-kapitein. Zie: D. Meert, Aalst 1914-1918: Aalstenaars achter de IJzer, eigen beheer, 2018, p. 209-210.

234. Universiteitsbibliotheek Katholieke Universiteit Leuven, Jaarboek 1951-52, p. 95-96.

235. Felix Goethals celebreerde op Sacramentsdag 1916 zijn eerste mis in de Aalsterse Sint-Jozefkerk. Hij was achtereenvolgens leraar aan het Sint-Maarteninstituut in Aalst, onderpastoor in Denderleeuw en hulpbestuurder bij de broeders van liefde ('Het Strop' in Gent).

236. SA, De Volksstem, 13 juni 1918.

237. SA, De Volksstem, 16 juni 1918.

238. SA, De Volksstem, 16 juni 1918.

239. SA, De Volksstem, 16 juni 1918.

*'De afscheidsgroet aan den innig geliefden en diepbetreurden voorzitter was
waarlijk hartroerend en velen konden hunne tranen niet weerhouden.'*²⁴⁰

Op zondag 23 juni liet de *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef* een *'mis tot lafenis der
ziel'* van haar overleden gildebroeder Julius Goethals opdragen in de kapel van
de Gentse Sint-Lucasschool.²⁴¹

Triphon De Smet uit Temse volgde Julius Goethals op als stadsbouwmeester
van Aalst.²⁴² Ingenieur-architect Emile Goethals nam het privé-bureau van zijn
overleden vader over.²⁴³ Nadat Emile in 1919 werd benoemd aan de afdeling
grafische werken van de *'Speciale Scholen voor Ingenieurs'* van de Katholieke
Universiteit van Leuven, verhuisde hij dit bureau van Aalst naar Leuven.²⁴⁴
De familiewoning in de Dirk Martensstraat en de twee aangrenzende panden
werden kort daarna te koop gezet.²⁴⁵

DEEL 2: ARCHITECTURAAL OEUVER

Dit tweede deel van het artikel gaat dieper in op het architecturale oeuvre van
Julius Goethals. Wie waren zijn opdrachtgevers en in welke stijl(en) bouwde
hij? Daarna volgt geen exhaustieve opsomming van zijn realisaties, maar wel
een stilistisch en typologisch overzicht van enkele belangrijke, opmerkelijke of
representatieve ontwerpen.

Opdrachtgevers

Julius Goethals kon heel wat Aalstenaars tot zijn cliënteel rekenen. De achtergronden
van zijn opdrachtgevers waren divers: gegoede en opkomende burgerij, industriëlen,
zelfstandigen, geestelijken, religieuzen... Het feit dat hij ook stadsbouwmeester
was, leverde hem ongetwijfeld extra klanten op (cf. supra). Goethals was echter
ook buiten zijn woonplaats een gevraagd architect. Hierbij speelde een gebrek aan
wetgeving vermoedelijk een niet te verwaarlozen rol. Het beroep van architect werd
immers pas in 1939 wettelijk erkend. Tot dan kon iedereen gebouwen ontwerpen,
zelfs zonder vooropleiding of specifieke kennis en vaardigheden. De meeste lokale
besturen kozen er echter voor om hun bouwprojecten toe te vertrouwen aan
iemand die over de nodige bouwkundige capaciteiten beschikte. Zeker aangezien
ontwerpen die niet aan de nodige voorwaarden voldeden, afgekeurd konden
worden door de hogere overheden. Daarom deden gemeentebesturen vaak een
beroep op de deskundigheid van een stadsbouwkundige uit de buurt. Zo hadden ze
de garantie dat het ontwerp werd voorbereid en uitgevoerd door een deskundige
ambtenaar met voldoende kennis van architectuur en
administratieve procedures. Stadsbouwmeesters konden
hierdoor hun invloed ook bovenlokaal laten gelden.²⁴⁶ Dit
gold dus zeker ook voor Julius Goethals. Hij kon verschillende
gemeentebesturen uit de wijde omgeving rond Aalst tot zijn
klantenkring rekenen (onder andere de gemeentebesturen
van Letterhoutem, Meldert, Lede, Hillegem, Ressegem en
Denderwindeke).

Stijlen

De kerkelijke bouwkunst van de hand van Julius Goethals wordt
doorgaans tot de late neogotiek gerekend. De bloeiperiode van
deze vorm van neogotiek wordt doorgaans tussen circa 1885

Ik heb rond mij gezien en geene hulpmiddelen
gevonden.... Alles is geschied gelijk het den Heer
behaagde. Zijn H. Naam zij gebenedijd. Job.

†
WEEST IN UWE GEBEDEN INDACHTIG
de ziel van Mijnheer

Julius-Guilielmus GOETHALS

Echtgenoot van Mevrouw

MARIA CALLEBAUT

Lid der Derde Orde van den H. Franc. van Assisië,
geboren te Gent den 5 October 1855 en na eene lang-
durige ziekte in den Heer ontslapen te Aalst, den
10 Juni 1918, versterkt door de HH. Sacramenten
der stervenden.

De Heer mengt dikwijls met bitterheid het geluk
dezer aarde, opdat wij den Hemel zouden aanschou-
wen, waar het welzijn nooit eindigt. H. Aug.

Hebben de Heiligen op ons het voordeel den wil
Gods zonder moeite te volbrengen, wij integendeel
vinden er gelegenheid in om gedurig onze verdien-
sten te vermeerdere en dagelijks nieuwe bloemen
in onze gloriekroon te vlechten. H. Franc.

De dierbare afgestorvene was voorkomend en
gedienstig jegens eenieder. Zijn rondborstig karak-
ter en de goedheid zijns harten verwierpen hem vele
vrienden. Hij was een christen van den ouden
stempel en waardige zoon van St Franciscus; in den
strijd voor God en Kerk een onverschrokken voor-
ganger.

Vaarwel, duurzame echtgenote! nog vele jaren
hadden wij samen gelukkig kunnen doorbrengen;
de Heer heeft er anders over beschikt. Heb dank
voor de teedere zorgen waarmede gij mij tijdens
mijn langdurige ziekte omringdet. Lieve zonen
die in het buitenland verblijft en den vadergrond
heldhaftig verdedigt, hoe geerne had ik u allen nog
eens omhelsd!... Blijft in liefde en eendracht met
elkander verenigd!... en Gij, welbeminde mijns
herten, Priester des Allerhoogsten, wees mij indach-
tig aan het Altaar des Heeren.

Bermhertige Heer Jezus, geef hem de eeuwige
rust.

Aalst, druk. «De Volksstem»

240. SA, De Volksstem, 16 juni 1918.

241. KBR, Het Volk, 22 juni 1918.

242. B. Van der Veken, Triphon De Smet.
Interbellumstadsbouwmeester van Aalst,
onuitgegeven licentiaatsverhandeling,
Universiteit Gent, 2007, 72 p.

243. SA, De Volksstem, 22 augustus 1918.

244. SA, De Volksstem, 19 januari 1919.
Emile Goethals zou later een academische
carrière uitbouwen als hoogleraar aan de
Leuvense universiteit en was succesvol als
architect. Hij ontwierp o.a. de Heilig Hartkerk
(Antwerpen), het Instituut voor Lichamelijke
Opvoeding (Leuven) en de westelijke vleugel
van de abdij van Keizersberg (Leuven). Zie: A.
Van Loo e.a., Repertorium van de architectuur
in België, p. 319.

245. SA, De Volksstem, 23 februari 1919.

246. J. Cornilly, Stadsarchitecten in West-
Vlaanderen, p. 405.

In opdracht van het gemeentebestuur van
Letterhoutem tekende Julius Goethals de plannen
voor de vergroting van de plaatselijke pastorie.
Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, id: 421628
(www.beeldbank.onroerenderfgoed.be).

en circa 1914 gesitueerd.²⁴⁷ Opvallend genoeg betekende deze fase zowel het hoogtepunt, als het begin van het einde voor de neogotiek in België.

Volgens kunsthistoricus Jean Van Cleven piekte de neogotische kunstproductie en architectuurpraktijk in 1885. De neogotiek leek alomtegenwoordig, maar tegelijk werden de eerste tekenen van neergang al zichtbaar. Nieuwe kunststijlen en stromingen stonden klaar om de plaats van de neogotiek als dominante artistieke stijl in te nemen. De neo-Vlaamse-renaissancestijl en, iets later, de Art Nouveau ontpopten zich immers tot volwaardige alternatieven. Ook de samenleving begon te evolueren. De schoolstrijd zorgde voor een verpletterende katholieke verkiezingsoverwinning (1884) die werd gevolgd door een lange periode van politieke stabiliteit. De pauselijke encycliciek *Rerum Novarum* (1891) bewees dan weer dat ook de katholieke Kerk het lot van de arbeidersklasse ernstiger begon te nemen. Verder bleef ook het invoeren van het algemeen meervoudig stemrecht (1893) niet zonder gevolgen. Deze maatschappelijke evoluties hadden ook een invloed op kunst en architectuur.²⁴⁸

Volgens Van Cleven, een criticus van de late neogotiek, hadden architecten die de neogotiek trouw bleven in die periode twee mogelijkheden. Ofwel konden ze volgens hem kiezen voor '[...] een vrij droog academisme, dat zijn vindingrijkheid beperkte tot het uitdenken van allerhande nieuwe combinaties met de bekende archeologische elementen. Ofwel werden ze op hun beurt schatplichtig aan de Art Nouveau, waarvan ze de technische en ruimtelijke effecten vanuit de neogotiek trachtten te evenaren.'²⁴⁹

Julius Goethals bleef, net zoals een aantal andere architecten waaronder Pieter Langerock, Louis Delacenserie en Jules Coomans, trouw aan een meer traditionele variant van de neogotiek.²⁵⁰ Goethals was gepikt en gemazeld in de Sint-Lucasbeweging. Op het vlak van religieuze bouwkunst was hij dus doordrongen van het neogotische ideaalbeeld. Hij diende ongetwijfeld ook te voldoen aan het verwachtingspatroon van zijn opdrachtgevers: priesters, kerkbesturen en kapitaalkrachtige katholieken. Die verwachtten van hem doorgaans traditionele ontwerpen in Sint-Lucasneogotiek. De kerken van Goethals bevatten bijgevolg tal van typische (laat) neogotische elementen: basilicale kruiskerken met drie beuken, spitsbogen, spitsboogvensters met neogotisch maaswerk, lancetvensters, steunberen, kerktorens die zorgen voor verticaliteit... Ook enkele andere gebouwen, zoals de pastorie van de Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandparochie in Aalst, ontwierp hij in laat neogotische stijl. Van Cleven was trouwens niet erg onder de indruk van de neogotische realisaties van Goethals. Volgens hem restaureerde Julius Goethals 'talloze parochiekerken in altijd eendere trant' en loerde de troosteloze serieproductie bij dit soort architecten om de hoek.²⁵¹

Niet iedereen deelde echter deze afwijzende houding. Verschillende laat neogotische realisaties van Goethals werden immers beschermd als monument. In een aantal beschermingsbesluiten werd expliciet verwezen naar het artistieke belang van Julius Goethals als neogotisch architect. Het beschermingsbesluit van de Sint-Engelbertuskerk van Prosperdorp noemt Julius Goethals bijvoorbeeld een belangrijke Vlaamse kerkenbouwer :

'De Sint-Engelbertuskerk is als volledig nieuw gebouwde kerk van 1910-1911 in Sint-Lucasneogotiek representatief voor het architecturaal oeuvre van Jules Goethals, een architect die bekend is als belangrijke kerkenbouwer in Vlaanderen uit de periode van de late neogotiek. Architecturaal vormt de kerk met de pastorie uit dezelfde bouwperiode een prominent ensemble van dezelfde architect. De authentiek bewaarde parochiekerk is een schoolvoorbeeld van een neogotisch bouwwerk volgens het concept van een symmetrisch opgevatte basilicale kerk

247. J. Van Cleven e.a., *Neogotiek in België*, Lannoo, 1994, p.144.

248. J. Van Cleven e.a., *Neogotiek in België*, p. 140.

249. J. Van Cleven, *Neogotiek en neogotismen. De neogotiek als component van de 19^e-eeuwse stijl in België*, p. 52. In: J. De Maeyer (ed.), *De Sint-Lucasscholen en de neogotiek 1862-1914*, Universitaire Pers Leuven, 1988, p. 16-56.

250. J. Van Cleven, *Neogotiek en neogotismen*, p. 52.

251. J. Van Cleven, *Neogotiek en neogotismen*, p. 52.

252. Vlaamse Regering, Ministerieel besluit houdende bescherming als monument van de Sint-Engelbertuskerk, parochiekerk van Prosperdorp met bijhorende kerkhofsite te Beveren, 27 februari 2013, p. 3 (Geraadpleegd via: [besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/5128/bestanden/13580](https://onroerenderfgoed.be/besluiten/5128/bestanden/13580)).

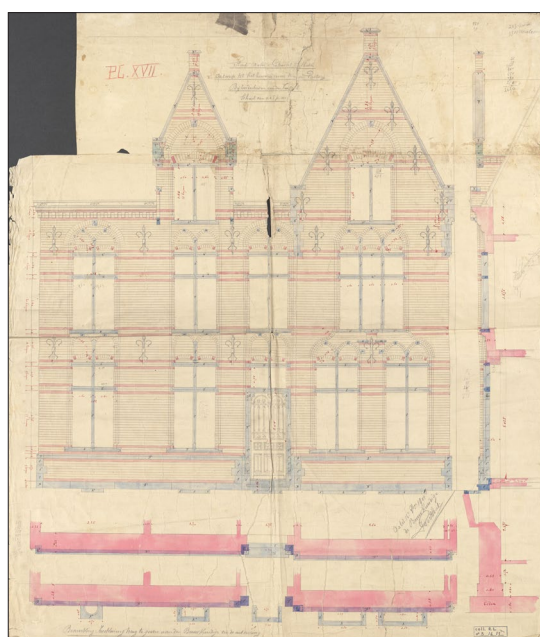
*met uitspringend transept en sterk markerende hoge westtoren. Het kleurrijk materiaalgebruik is karakteristiek voor begin 20ste eeuw. De inrichting van de kerk met bijpassend typisch neogotisch meubilair en beeldende religieuze kunst is uitermate representatief als totaalconcept binnen de neogotiek.*²⁵²

Ook de artistieke waarde van deze kerk werd geroemd:

*‘Stilistisch is de kerk van Prosperdorp een kwaliteitsvolle vertegenwoordiger van de academische neogotische architectuurstijl in de religieuze bouwkunst van die periode. Het bouwwerk vertoont fraaie proporties, een rijk materiaalgebruik dat de vormgeving ondersteunt en een verfijnde detailafwerking. Door de overeenkomstige stijl vormen het exterieur van het kerkgebouw met het kerkinterieur, zijn uitrusting en decoratie een mooi ensemble van neogotische kerkelijke kunst, beantwoordend aan een voor de neogotiek typerend totaalconcept.*²⁵³

253. Vlaamse Regering, Ministerieel besluit houdende bescherming als monument van de Sint-Engelbertuskerk, parochiekerk van Prosperdorp met bijhorende kerkhofsite te Beveren, 27 februari 2013, p. 3 (Geraadpleegd via: besluiten.onroerenderfgoed.be/besluiten/5128/bestanden/13580).

254. Volgens kunsthistoricus Thomas Coomans is de Meuleschettekpel zelfs neo-romaans, zie: T. Coomans, Kerken in neostijlen in Vlaanderen. Ontwikkeling en implementatie van een methodologie voor de bescherming en de monumentenzorg van het negentiende-eeuwse kerkelijke architecturaal patrimonium in Vlaanderen. Eindverslag, KU Leuven – KADOC, 2003, p. 86.

Ontwerptekening van Julius Goethals voor de gevel van de pastorie van de Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandparochie in Aalst.

Zowel de vormgeving als het materiaalgebruik – een combinatie van gele en rode baksteen met natuursteen – maken deze pastorie tot een typisch voorbeeld van late neogotiek. Deze pastorie werd net zoals drie andere pastorieën van Julius Goethals beschermd als monument. Bron: Universiteitsarchief KU Leuven, Fonds Raymond M. Lemaire, Nummer 3/6/1.

Julius Goethals beperkte zich echter niet tot neogotiek. In zijn burgerlijke bouwkunst bediende hij zich uitgebreid van (elementen uit) andere stijlen: neo-Vlaamse-renaissance, eclecticisme, traditionalisme en zelfs neoclassicisme (cf. infra).²⁵⁴ Ongetwijfeld speelden ook hier de persoonlijke smaak en stijl van zijn opdrachtgevers een rol. Architectuur was voor hen immers een middel om hun maatschappelijke status te vergroten. Een ruime en mooi vormgegeven woning weerspiegelde immers hun sociaal en economisch succes. Julius Goethals beschikte ongetwijfeld over voldoende commercieel inzicht en had begrip voor de wensen en verwachtingen van zijn cliënteel.

De gezinswoning van Julius Goethals is op dit vlak zeker het vermelden waard. Een architectenwoning wordt immers vaak beschouwd als ‘visitekaartje’ of referentieproject. Architecten gebruikten hun privéwoning immers vaak om een representatieve staalkaart te tonen van hun ontwerpfilosofie en esthetische voorkeuren.²⁵⁵ Het is daarom veelbetekenend dat Goethals zijn eigen woning ontwierp in neo-Vlaamse-renaissancestijl en bijvoorbeeld niet in (laat) neogotische stijl.

Deze eclectische woning in de Dirk Martensstraat in Aalst werd ontworpen door Julius Goethals (1889).

Bron: foto door Anne Blondé (ter beschikking gesteld door de Stad Aalst, raadpleegbaar via www.beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/412489).

Het feit dat Julius Goethals hier voor neo-Vlaamse-renaissance koos, is echter niet uitzonderlijk of onverklaarbaar. Om te beginnen stonden neo-Vlaamse-renaissance en (archeologische of academische) neogotiek niet diametraal tegenover elkaar. Volgens Jan De Maeyer bestond er tussen beide stijlen zelfs een vorm van uitwisselbaarheid. Verschillende negentiende-eeuwse architecten ontwierpen gebouwen in beide stijlen.²⁵⁶ Op dat vlak was Julius Goethals dus zeker geen uitzondering. Dit was echter niet altijd vanzelfsprekend geweest. De verklaring hiervoor ligt bij de vijandigheden tussen katholieken en vrijzinnigen in de negentiende eeuw.

Militante katholieken (ultramontanen) gingen zich toen steeds meer vereenzelvigen met de Sint-Lucasneogotiek. Die verwees ondubbelzinnig naar de middeleeuwen, een tijd waarin de katholieke maatschappelijke ordening nog volop van tel was. Vrijzinnige liberalen begonnen zich op hun beurt steeds meer te identificeren met de neo-Vlaamse-renaissance. Ze associeerde deze stijl met de Nederlandse Gouden Eeuw. Die verbonden ze met de reformatie en de opstand van de geuzen tegen de katholieke Spanjaarden. De neo-Vlaamse-renaissance ontwikkelde zich zo tot een stijl van vrijzinnige intellectuelen en onafhankelijke stedelijke burgers die zich zelfbewust distantieerden van de katholieke Kerk. Hoe meer de ultramontanen zich afzetten tegen de neo-Vlaamse-renaissancestijl, hoe meer de vrijzinnigen deze stijl omarmden.²⁵⁷

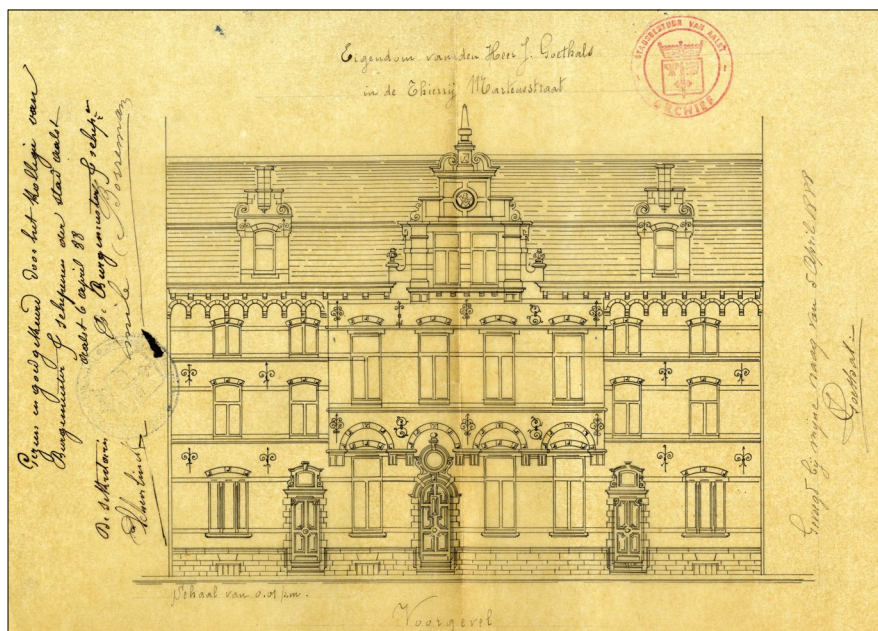
Het tij zou echter keren. De eclatante katholieke verkiezingsoverwinning van 1884 zorgde ervoor dat de katholieken in een comfortabele machtspositie terecht kwamen. Die zou aanhouden tot 1914. Samen met een aantal andere maatschappelijke evoluties zorgde dit ervoor dat de ideologische conflicten tussen katholieken en vrijzinnigen tijdelijk bekoelden. Er kwam een zekere pacificatie. Ook militante katholieken gingen zich integreren in het Belgisch staatsbestel. Er waren ook artistieke gevolgen: aan katholieke zijde verdween gaandeweg de aversie tegenover de neo-Vlaamse-renaissancestijl. De neo-Vlaamse-renaissance zou zelf uitgroeien tot de Belgische nationale stijl bij uitstek. Zelfs wat ooit absoluut ondenkbaar was, werd uiteindelijk realiteit: ook binnen de Bethuniaans-neogotische Sint-Lucasbeweging werd de neo-Vlaamse-renaissance uiteindelijk omarmd.²⁵⁸ De woning van Julius Goethals in Aalst is hiervan een voorbeeld. Dat zijn woonst dankzij de neo-Vlaamse-renaissance geassocieerd werd met begrippen als ondernemerschap, stedelijke trots, economische welvaart en een Belgisch nationaal en cultureel zelfbewustzijn, paste ongetwijfeld volledig in Goethals' kraam.

255. IOE, Architectenwoningen, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/35>.

256. J. De Maeyer, Kunst en politiek, p. 58.

257. J. De Maeyer, Adel en burgerij in gehistoriseerde kastelen: ideologische aspecten van een cultuurhistorisch fenomeen, p. 61. In: p. 45-68. In: J. De Maeyer, A. Bergmans, e.a., Neostijlen in de negentiende eeuw: zorg geboden?, Universitaire Pers Leuven, 2002, 264 p.

258. J. De Maeyer, Adel en burgerij in gehistoriseerde kastelen, p. 66.

Julius Goethals ontwierp voor zichzelf en zijn gezin een ruime herenwoning in neo-Vlaamse-renaissancestijl.

Typisch voor deze neostijl zijn onder andere de decoratieve topgevels, speklagen (horizontale banden van afwisselend bak- en natuursteen) en dakkapellen met ornamenten. De woningen links en rechts van de gezinswoning ontwierp hij in dezelfde stijl. Goethals verhuurde ze.
Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdoSSIERS Aalst, ALS_BV_1888_060.

Typologie

Het bouwen en verbouwen van kerken neemt onmiskenbaar een centrale plaats in binnen het oeuvre van Julius Goethals. Hij beperkte zich echter niet tot religieuze bouwkunst. Zijn architectuurpraktijk was veelzijdig op typologisch vlak: privéwoningen, pastorieën, industriële gebouwen, hospitalen, scholen, elektriciteitscabines, hekwerk... Goethals hield zich verder ook nog bezig met de restauratie van historische gebouwen en bijvoorbeeld ook met het ontwerpen van decoratieve elementen bij feestelijkheden.

Kerken

In de negentiende en begin twintigste eeuw, floreerde de kerkenbouw in België. In het ganse land werden heel wat kerken gebouwd, verbouwd en gerenoveerd. Dit had verschillende oorzaken. Zo verkeerden heel wat historische parochiekerken in slechte staat en groeide de bevolking sterk. Ook de economische hoogconjunctuur en een katholiek reveil, wat zorgde voor drukker bijgewoonde kerkdiensten, speelden ongetwijfeld een rol.²⁵⁹ Julius Goethals profiteerde van deze tendensen. Deze situatie bood hem immers de kans om zich te ontpoppen tot een erg productief kerkarchitect. Hij was betrokken bij het bouwen, verbouwen, renoveren en uitbreiden van tientallen parochiekerken. Goethals was vooral actief in de provincie Oost-Vlaanderen, maar liet ook zijn sporen na in West-Vlaanderen (Koekelare en Pittem), Vlaams-Brabant (Pamel) en Antwerpen (Beerse).

Vaak was een sterk gegroeide bevolking de belangrijkste drijfveer achter een bouwproject. Als antwoord op het toegenomen aantal gelovigen, kon een bestaande parochiekerk vergroot worden. Dit was regelmatig ook een ideale aanleiding om de slechte bouwfysische toestand van een bouwvallige kerk aan te pakken. Hierdoor ging een uitbreiding vaak gepaard met een grondige renovatie van het kerkgebouw. Zo'n renovatie bood ook de kans om de structuur van een kerk te optimaliseren.²⁶⁰

Een interessant voorbeeld is de verbouwing van de Sint-Corneliuskerk in Aalter. Eind negentiende eeuw werd vastgesteld dat deze kerk te klein was geworden voor de sterk gegroeide geloofsgemeenschap. Bovendien verkeerden de daken in slechte staat. Deze kerk werd vervolgens grondig gerenoveerd en uitgebreid op basis van plannen van Julius Goethals (uit 1901). Het uitzicht van de kerk zou hierdoor grondig wijzigen. Goethals vergrootte het schip met twee traveeën en verbouwde de koren in laatgotische stijl. Hij wijzigde ook de structuur van de bedaking: de drie koren kregen opnieuw afzonderlijke daken en de zijbeuken kregen kleine dwarsgeplaatste schilddaken. Goethals ontwierp ook een nieuwe westgevel en een nieuwe doopkapel. De meest opvallende ingreep was echter het verhogen van de kerktoren. Deze toren werd bekroond met een nieuwe naaldspits.²⁶¹

Ook in Oudegem ging een uitbreiding van de kerk gepaard met een grondige renovatie en een aanpassing van de kerkstructuur. Julius Goethals tekende in 1908 de plannen voor de verbouwing en vergroting van de Oudegemse Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk. Het oude koor werd samen met de twee sacristieën afgebroken. Ze maakten plaats voor drie nieuwe koren en een nieuw volume met een sacristie, magazijn en 'dégagement'. Ook hier werd de dakconstructie

²⁵⁹ J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 222.

²⁶⁰ J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 223.

²⁶¹ G. Malfrère en M. Hautekeete, Erfgoedprokkel: Sint-Corneliuskerk Aalter, Deputatie van de Provincie Oost-Vlaanderen, 2020, p. 4.

De Sint-Corneliuskerk van Aalter werd grondig verbouwd door Julius Goethals.

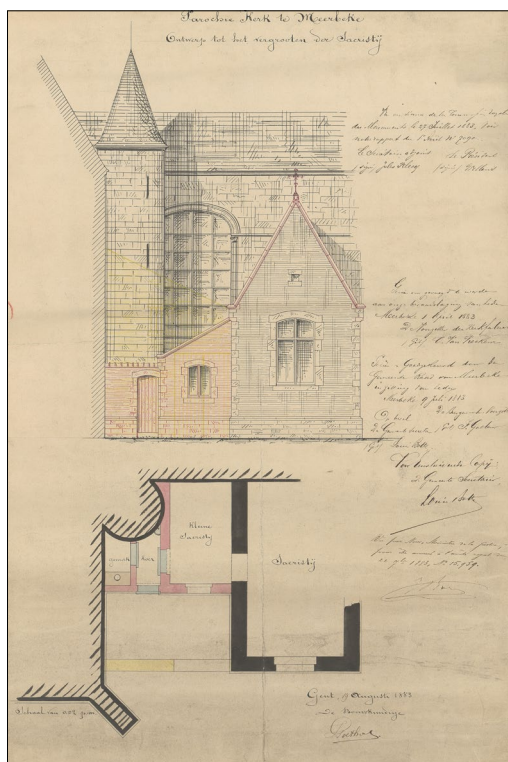
Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, id: 420452 (www.beeldbank.onroerenderfgoed.be).

gewijzigd. Het zadeldak van het schip maakte plaats voor een zadeldak boven de middenbeuk en lessenaarsdaken boven de twee zijbeuken.²⁶²

In Kerkken werden onder leiding van Goethals herstellingswerken uitgevoerd aan de gevel, de ramen en de bedaking van de Sint-Martinuskerk. Zijn belangrijkste ingreep was echter de uitbreiding van de kerk met een nieuw transept, een hoogkoor met twee zijkoren, een nieuwe sacristie, een magazijn, een doopkapel en een traptorentje.²⁶³ Een ander voorbeeld van een ingrijpende renovatie onder leiding van Julius Goethals is de restauratie van de Sint-Martinuskerk in Lovendegem. Hij voegde toen onder andere een portaal, zijkapellen en een transept toe. Ook het traceerwerk van de kerkvensters werd vernieuwd.²⁶⁴

Goethals was ook betrokken bij tal van andere, soms minder ingrijpende of opvallende, restauratie- en verbouwingswerken: onder andere aan de kerken van Denderhoutem²⁶⁵, Iddergem²⁶⁶, Pollare²⁶⁷, Moerbeke (bij Geraarsbergen)²⁶⁸, Nieuwenhove²⁶⁹, Meldert²⁷⁰, Moorsel²⁷¹, Beveren-Waas²⁷² en Sint-Lievens-Houtem²⁷³. Hij maakte bijvoorbeeld ook de plannen, de begrotingsstaat en de voorwaarden op voor herstellingswerken aan de vensters van de kerk van Zandbergen.²⁷⁴ Goethals tekende ook de plannen voor restauratiewerken aan de toren van de kerk van Michelbeke.²⁷⁵ Hij was ook betrokken bij herstellingswerken aan de kerk van Meerbeke.²⁷⁶ In 1883 vergrootte Goethals de sacristie van deze kerk en hij ontwierp tevens het neogotisch maaswerk voor het glasraam van Onze-Lieve-Vrouw van de Rozenkrans.²⁷⁷

Plan van Julius Goethals voor het vergroten van de sacristie van de parochiekerk van Meerbeke.
Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, id: 422281 (www.beeldbank.onroerenderfgoed.be).

Een sterk gegroeide bevolking leidde in een aantal gevallen ook tot de oprichting van nieuwe parochies en bijgevolg ook tot de bouw van nieuwe parochiekerken. In steden ging de bouw van een nieuwe kerk vaak gepaard met de (verdere) uitbouw van een nieuwe stadswijk.²⁷⁸ In Aalst zorgde de industrialisering van de stad voor een bevolkingsexplosie die bijvoorbeeld leidde tot de urbanisatie van de wijk Mijlbeek, een landelijk gebied op de rechteroever van de Dender. In 1899 besliste de Aalsterse

262. IOE, Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart in Oudegem, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/48612>.

263. IOE, Parochiekerk Sint-Martinus in Kerkken, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/48909>.

264. IOE, Parochiekerk Sint-Martinus in Lovendegem, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/471>.

265. Parochiekerk Sint-Amandus in Denderhoutem, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/8881>.

266. IOE, Parochiekerk Sint-Amandus in Iddergem, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/8162>.

267. SA, De Volksstem, 1 februari 1896.

268. SA, De Denderbode, 24 september 1893.

269. SA, De Denderbode, 24 februari 1887.

270. SA, De Denderbode, 7 september 1890.

271. IOE, Parochiekerk Sint-Martinus in Moorsel, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/471>.

272. SA, De Denderbode, 1 januari 1888.

273. SA, De Denderbode, 29 januari 1888.

274. SA, Het Land van Aelst, 21 juni 1891.

275. IOE, Parochiekerk Sint-Sebastiaan in Michelbeke, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/74107>.

276. SA, De Denderbode, 2 juli 1908.

277. D. Van de Perre en L. Robijns, De Sint-Pieters- en Sint-Berlindiskerk te Meerbeke, Deputatie van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen, 2006, p. 37 en 56.

278. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 223.

gemeenteraad om er een nieuwe parochie op te richten. Julius Goethals ontwierp de nieuwe parochiekerk, die in 1903 werd ingewijd, en een bijpassende pastorie. Deze laat-neogotische Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandkerk heeft een driebeukig schip van vijf traveeën, een transept van twee traveeën en drie koren. Op de viering rust een zware toren met achthoekige trommel die wordt bekroond door een naaldspits. Qua materialen koos Goethals voor een exterieur in gele – Nieuwpoortse – baksteen die wordt afgewisseld met een horizontale belijning in rode baksteen. Het uitzicht van de kerk sluit goed aan bij de gevel van de pastorie die op dezelfde manier werd opgebouwd.²⁷⁹

279. IOE, Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand in Aalst, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/174>.

280. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 223.

281. IOE, Parochiekerk Sint-Engelbertus in Prosperpolder, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/17359>.

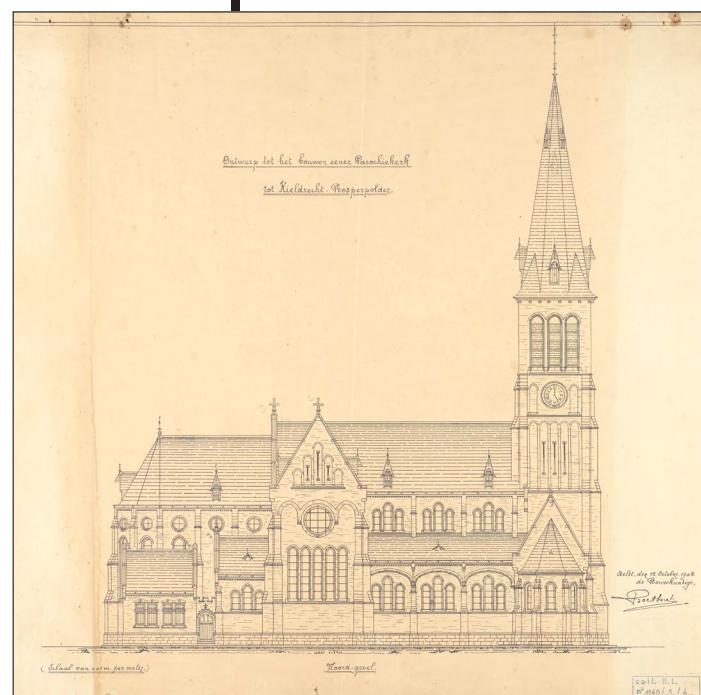
282. Herman Van Herreweghen e.a., 100 Jaar Sint-Gaericuskerk te Pamel (1903 – 2003), Davidsfonds Roosdaal, 2003, p. 29.

Zicht op de Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandkerk van Aalst met bijpassende pastorie.
Bron: Stadsarchief Aalst, SAA_pk_0119_a (raadpleegbaar via www.madeinaalst.be).

De bouw van nieuwe kerken als gevolg van een sterk gegroeide bevolking was echter geen exclusief stedelijk fenomeen. Ook in landelijke gebieden werden nieuwe parochies gesticht als gevolg van een stijging van de bevolkingsaantallen.²⁸⁰ Dit was bijvoorbeeld het geval in Prosperpolder, een afgelegen gehucht ten noorden van het Oost-Vlaamse Kieldrecht. Tegen het einde van de negentiende eeuw kende de bevolking daar een sterke toename. Deze bevolkingsgroei werd veroorzaakt door de oprichting van enkele nieuwe pachthoeven – op initiatief van poldereigenaar hertog Engelbert Marie van Arenberg – én door de komst van dijkwerkers die meewerkten aan de aanleg van een nieuwe polder. Vanaf 1904 konden de gelovigen terecht in de tot kapel omgevormde machinekamer van de vroegere melkerij van de Prosperhoeve. De bouw van een volwaardig kerkgebouw bleek echter noodzakelijk. In 1908 tekende Julius Goethals een 'Ontwerp tot het bouwen eener Parochiekerk tot Kieldrecht-Prosperpolder'. Dit bouwproject werd voornamelijk gefinancierd door de gemeenten Kieldrecht, Doel en de hertog van Arenberg. Ook het Oost-Vlaamse provinciebestuur en de Belgische Staat droegen bij. Net zoals in Aalst-Mijlbeek, ontwierp Julius Goethals ook hier de nieuwe pastorie die naast de kerk werd gebouwd. Op 4 september 1911 werd deze neogotische Sint-Engelbertuskerk ingezegend door bisschop Stillemans. Op de gronden voor het kerkgebouw werd een nieuwe woonkern gerealiseerd.²⁸¹

Plan van Julius Goethals voor de Sint-Engelbertuskerk in Kieldrecht-Prosperpolder.
Bron: Universiteitsarchief KU Leuven, Fonds Raymond M. Lemaire, Nummer 1148/1/6.

In een aantal gevallen werd een bestaande parochiekerk vervangen door een volledig nieuw kerkgebouw. Meestal omdat de oorspronkelijke kerk te klein was geworden en/of in een dermate slechte staat verkeerde dat een renovatie onmogelijk werd. Dat laatste was bijvoorbeeld het geval in Pamel. Daar was in 1879 de kerktoeren ingestort. Dit zorgde voor grote schade aan het oksaal, portaal en dak van de kerk. Het kerkgebouw had gaandeweg ook steeds meer te lijden onder scheuren, barsten en verzakkingen. De bouw van een compleet nieuwe kerk in het centrum van de gemeente, kreeg de voorkeur op een renovatie van de oude kerk.²⁸² Voor het ontwerpen van deze nieuwe parochiekerk, en een bijpassende pastorie, werd er een beroep gedaan op Julius Goethals. Hij realiseerde in 1903 een neogotische kruisbasiliek die werd opgetrokken in gele baksteen en hardsteen.²⁸³

283. IOE, Parochiekerk Sint-Gaugericus in Pamel, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/40548>.

284. IOE, Parochiekerk, Sint-Lambertus in Beerse, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/11809>.

285. IOE, Parochiekerk Sint-Andries met kerkhof in Strijpen, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/9833>.

286. IOE, Parochiekerk Sint-Pietersbanden in Uitbergen, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/78640>.

Soms bleef een deel van de oorspronkelijke kerk behouden. In Beerse zorgde een bevolkingsexplosie, die onder andere veroorzaakt werd door de bouw van verschillende nieuwe fabrieken, ervoor dat er een grotere kerk gebouwd moest worden. Er werd echter besloten dat de oude kerktoeren behouden moest blijven. Julius Goethals ontwierp een nieuwe kerk in neogotische stijl. Het koor van deze nieuwe kerk werd tegen de zuidgevel van de historische toeren gebouwd. Na de voltooiing van het kerkgebouw in 1906, werden het schip, transept en koor van de oude kerk gesloopt.²⁸⁴

Ook in Strijpen bleef een deel van de oude kerk bewaard. In 1897 koos men ervoor om de bouwvallige middeleeuwse parochiekerk af te breken. De kerk werd heropgebouwd in neogotische stijl op basis van een ontwerp van Julius Goethals. De noordelijke transeptarm bleef echter behouden en werd gerestaureerd.²⁸⁵ In Uitbergen werd de Sint-Pietersbandenkerk vergroot door Julius Goethals. Pastoor Van de Maele en burgemeester Visart de Bocarmé vonden het toenmalige kerkgebouw immers te klein. De Koninklijke Commissie voor Monumenten besliste echter dat de oude kruisingstoren en het gotische koor bewaard moesten blijven. Goethals bouwde er een neogotisch schip en transept aan en ontwierp ook een nieuwe sacristie met berging. De leden van de familie Visart de Bocarmé kregen erkenning als weldoeners en voor hen werd er een speciale tribune opgericht in de kerk.²⁸⁶

Plan van Julius Goethals voor de vergroting van de Sint-Pietersbandenkerk in Uitbergen.

Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, id: 420546 (www.beeldbank.onroerenderfgoed.be).

Soms bleef Goethals' bijdrage beperkt tot het ontwerpen of afwerken van de kerktoeren. Zo voltooide hij de toren van de kerk van Onze-Lieve-Vrouw Bijstand der Christenen in Sint-Niklaas. Het oorspronkelijke torenontwerp, van architect Louis Roelandt en diens schoonzoon L. Van Overstraeten, was in 1860 slechts gerealiseerd tot het niveau van de wijzerplaten. Pas in 1896 werd deze toren afgewerkt op basis

van een ontwerp van Julius Goethals. Goethals verving onder andere het torenkapje door een vergulde koepel.²⁸⁷ Op deze koepel zou vervolgens een verguld Mariabeeld geplaatst worden.²⁸⁸ Goethals ontwierp ook een nieuwe toren in zandsteen voor de Sint-Bartholomeuskerk in Hillegem.²⁸⁹ Ook voor de Sint-Federicuskerk in Vlierzele ontwierp hij een kerktoeren (ingebouwd in een bijpassende nieuwe westgevel).²⁹⁰ Goethals' plannen voor het afwerken van de Sint-Martinuskerk in Aalst en de bouw van een spectaculaire neogotische toren werden nooit gerealiseerd.

De plannen van Julius Goethals voor de afwerking van de Sint-Martinuskerk van Aalst werden nooit gerealiseerd.

Bron: Universiteitsarchief KU Leuven, Fonds Raymond M. Lemaire, Nummer 116 (restauratie Sint-Martinuskerk).

287. IOE, Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Bijstand der Christenen in Sint-Niklaas, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/15113>

288. Dit monumentale beeld werd ontworpen door F. Van Havermaet uit Sint-Niklaas en vervaardigd door L. Van Rijswijk uit Antwerpen.

289. IOE, Parochiekerk Sint-Bartholomeus met kerkhof in Hillegem, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/76576>.

290. IOE, Parochiekerk Sint-Federicus in Vlierzele, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/9562>.

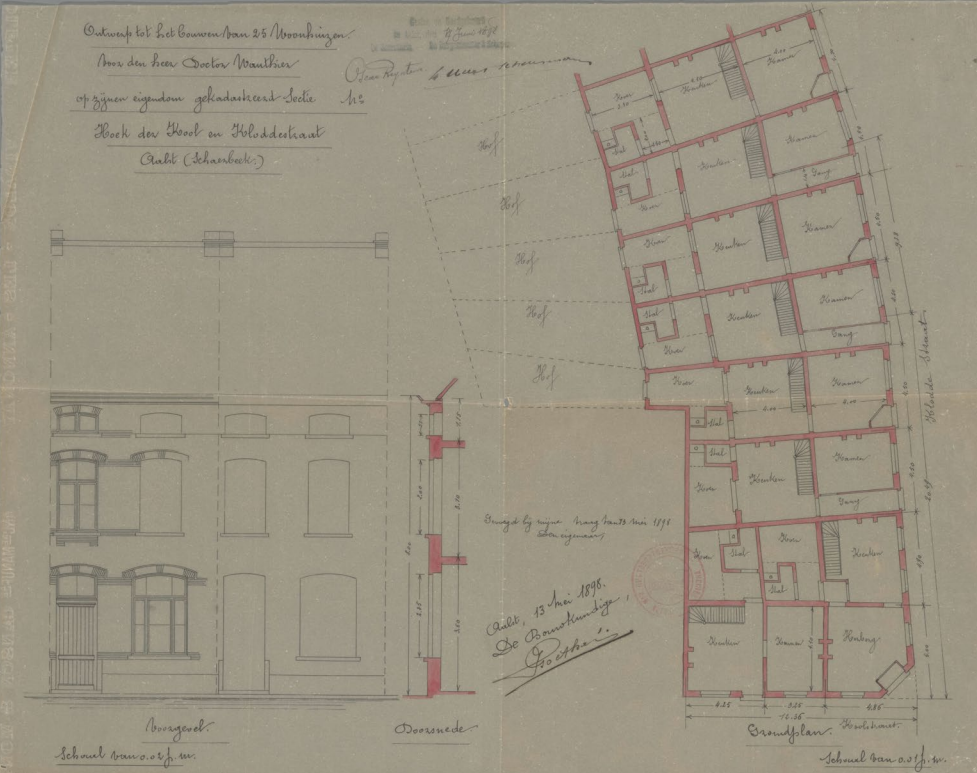
291. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1898_047.

Woningen

De industrialisering van Aalst, die vanaf 1856 echt onder stoom kwam, zorgde ervoor dat de bevolking steeg en de stad groeide. Dit leidde onder andere tot de urbanisatie van de wijken Schaarbeek en Mijlbeek. Om de toenemende arbeidersbevolking te huisvesten, werden er heel wat woningen gebouwd. Ook een groeiende middenklasse van ambtenaren, bedienden en kleinhandelaars had vaak een baksteen in de maag. Heel wat welvarende industriëlen, groothandelaars en Aalstenaars met een vrij beroep bouwden op hun beurt comfortabele burgerwoningen langsheen de nieuwe straten en pleinen. Kapitaalkrachtige investeerders zagen in woningbouw dan weer een winstgevende activiteit. Deze bouwwoede leverde Julius Goethals heel wat opdrachten op. Hij ontwierp zowel comfortabele herenwoningen, meer bescheiden rijwoningen als eenvoudige arbeiderswoningen.

Aan het einde van de negentiende eeuw kozen verschillende (groot)grondbezitters ervoor om hun percelen te laten ontwikkelen als bouwgrond. Zo diende dokter Wauthier in 1898 een bouwaanvraag in namens de erfgenamen van het echtpaar D'hondt – Maes. Het ging om een ambitieus project: de bouw van maar liefst vijftientig woningen op hun eigendom op de hoek van de Koolstraat en de Klottestraat (de latere Vakschoolstraat). Deze woningen waren ontworpen door architect Julius Goethals.²⁹¹

Goethals ontwierp trouwens niet alleen woningen, maar diende ook vaak zelf de bouwaanvragen in namens zijn opdrachtgevers. Regelmatig ging het daarbij om de bouw van meerdere woningen tegelijk, vaak in het kader van de ontwikkeling van gronden in de Aalsterse wijken Mijlbeek en Schaarbeek. Zo vroeg hij in 1899, in naam

Julius Goethals ontwierp 25 woningen in opdracht van de erfgenamen van het echtpaar D'Hondt - Maes.
Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdoSSIers Aalst, Dossier ALS_BV_1898_047.

van L. Beaucourt uit de Franklinstraat in Brussel, de toelating om vier woningen te mogen bouwen op de eigendom van Beaucourt in de Moutstraat.²⁹² Een ander voorbeeld is de bouwaanvraag die Goethals indiende in opdracht van Valery Van Assche, eigenaar van de Aalsterse stokerij en brouwerij *De Gouden Leeuw*. Op diens gronden aan de Hersthage zouden twaalf woningen verrijzen.²⁹³ Julius Goethals deed trouwens ook zelf aan vastgoedontwikkeling: in 1889 diende hij bijvoorbeeld een aanvraag in voor de bouw van zes woonhuizen op zijn eigendom in de Schoolstraat.²⁹⁴

Voor kapitaalkrachtige industriëlen en handelaars was de privéwoning vaak een uitgelezen middel om hun sociale status en rijkdom te etaleren. Ze bouwden vaak luxueuze herenhuizen met ruime salons en eetkamers zodat ze hun gasten en klanten met de nodige egards konden ontvangen. In opdracht van hophandelaars Prosper en Jan De Coninck ontwierp Julius Goethals bijvoorbeeld een statig neoclassicistisch herenhuis in de Dirk Martensstraat. Deze woning was voorzien van alle comfort.

Rond de ruime inkomhal lagen een salon, bureau, grote eetplaats en een kleinere eetplaats. Goethals voorzag ook een veranda, een aparte speelplaats en een tuin. Haaks op het woongedeelte stond een vleugel met een keuken, schotelhuis en washuis. Een trapzaal leidde van de hal naar de eerste verdieping. Daar bevonden zich vier slaapkamers, een salon en een badkamer. De tweede verdieping telde zes slaapkamers. Er was ook geen tekort aan kelderruimte: onder het gebouw lagen twee gewone kelders, een wijnkelder, een provisiekelder en een kolenkelder. Op het plan werden ook de nodige moderne voorzieningen aangeduid: voor verwarming, watervoorziening en riolering (onder andere een 'citerne', een 'gemakput' en een 'zep').²⁹⁵ Voor de gebroeders De Coninck weerspiegelde deze woning ongetwijfeld hun zakelijk en maatschappelijk succes.

De woningen van de Aalsterse politieke, economische en industriële elite stonden in schril contrast met de woonomstandigheden van de arbeidersbevolking. De huisvesting van arbeiders werd in de negentiende eeuw zo goed als volledig via de private huurmarkt geregeld. De overheid hield zich quasi geheel afzijdig.²⁹⁶ Dit leidde vaak tot erbarmelijke woonomstandigheden en dramatische

292. SA, BouwdoSSIers, Dossier ALS_BV_1899_037.

293. SA, De Denderbode, 20 oktober 1895.

294. SA, BouwdoSSIers, Dossier ALS_BV_1889_014.

295. SA, BouwdoSSIers, Dossier ALS_BV_1912_040.

296. K. Van Herck, E. Vandeweghe en J. Verhelst, *Goed wonen voor iedereen: een rijke geschiedenis. Onderzoek naar de erfgoedwaarden van het sociale woningbouw patrimonium in Vlaanderen*, Agentschap Onroerend Erfgoed, 2016, p. 75.

Ontwerptekening voor de gevel van het neoclassicistische herenhuis van de gebroeders De Coninck in de Dirk Martensstraat.

Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdoSSIers Aalst, Dossier ALS_BV_1912_040.

hygiënische toestanden, zeker in industriesteden zoals Aalst. Speculatie, huisjesmelkerij en overbevolking waren schering en inslag. Arbeiders leefden doorgaans opeengepakt in beluiken (vaak met de naam *Ingang* of *Impasse*, gevolgd door de familienaam van de huisbaas of van een opmerkelijke bewoner).²⁹⁷

Er waren echter ook verlichte fabrikanten die de woonsituatie van hun personeelsleden probeerden te verbeteren. Ze deden dit bijvoorbeeld door, in de binnenstad of aan de stadsrand, kwalitatieve wooncomplexen te bouwen. Ze werden hierbij niet enkel gedreven door altruïsme, maar ook door eigenbelang. Via deze woningen konden ze immers hun arbeiders aan zich binden, de risico's op sociale onrust verkleinen en de verspreiding van besmettelijke ziektes tegengaan.²⁹⁸

Een interessant voorbeeld zijn de arbeiderswoningen die Julius Goethals ontwierp in opdracht van twijnderij *Filature et Fileries Réunies* (1906). Deze firma bouwde op een perceel aan de Dendermondse Steenweg in Aalst huisjes voor haar personeelsleden zodat zij vlakbij de fabrieksgebouwen aan de Tragel konden wonen.²⁹⁹ Het ontwerp van Goethals was een voorbeeld van 'eenheid in verscheidenheid'. De woningen straalden uniformiteit uit, maar tegelijk ontwierp hij achtentwintig verschillende geveltypes die onderling van elkaar verschilden op vlak van indeling, metselwerk, vormgeving van het buitenschrijnwerk en gevelopstand.³⁰⁰ Deze gevarieerde gevelarchitectuur contrasteerde met de vaak monotone gevels van de typische negentiende-eeuwse arbeiderswoningen. Ze sloot bovendien ook meer aan bij de eclectische en neo-traditionele vormgeving van de gevels van heel wat burgerwoningen in die tijd.³⁰¹

Ook qua comfort en hygiëne betekenden deze door Julius Goethals ontworpen arbeiderswoningen een vooruitgang. Elke woning telde een kamer op het gelijkvloers en twee kamers op de bovenverdieping. Verder had elk huisje een eigen keuken, koertje en toilet. Dit in tegenstelling tot de situatie in de beluiken, waar gezinnen dicht op elkaar woonden en de schaarse sanitaire voorzieningen met een grote groep burens moesten delen. Goethals voorzag ook een collector zodat het afvalwater van de huizenblokken vlot afgevoerd kon worden naar de Dender. Daarnaast ontwierp hij ook een publiek plein, wat voor extra open ruimte zorgde. Opnieuw in contrast met de vaak benauwde woonomstandigheden in de beluiken.³⁰² Als lid van de Aalsterse 'Geneeskundige Commissie en Comiteit van Openbare Gezondheid' had Goethals uiteraard een goed zicht op de medische risico's die verbonden waren aan slechte en onhygiënische huisvesting.

297. J. Ghysens, *Geschiedenis der straten van Aalst*, p. 190.

298. K. Van Herck, E. Vandeweghe en J. Verhelst, *Goed wonen voor iedereen: een rijke geschiedenis*, p. 75-76.

299. Het woonblok kreeg in de Aalsterse volksmond de naam *Blok Borreman*.

300. K. Van Herck, E. Vandeweghe en J. Verhelst, *Goed wonen voor iedereen: een rijke geschiedenis*, p. 77-78; SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1906_067.

301. K. Van Herck, E. Vandeweghe en J. Verhelst, *Goed wonen voor iedereen: een rijke geschiedenis*, p. 77.

302. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1906_067; Dit plein kreeg later de naam Guldenboomplein.

De arbeiderswoningen die Julius Goethals ontwierp in opdracht van de Filature et Fileries Réunies waren een voorbeeld van 'eenheid in verscheidenheid'.

Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdossiers Aalst, Dossier ALS_BV_1906_067.

Pastorieën

Op basis van het *Keizerlijk Decreet op de Kerkfabrieken* uit 1809 waren steden en gemeenten verantwoordelijk voor de huisvesting van de parochiepriester(s) op hun grondgebied. Hoewel pastorieën op typologisch vlak aansloten bij privéwoningen, hadden ze een tweeledige functie. Een pastorie was immers niet alleen de woning van een pastoor, maar tegelijk ook de plaats waar hij zijn parochianen ontving en vergaderde.³⁰³

In de loop van de negentiende eeuw werd duidelijk dat heel wat Vlaamse pastorieën op bouwfysisch vlak in slechte staat waren. De indeling en structuur kwamen vaak ook niet meer overeen met wat van een moderne pastorie werd verwacht (bijvoorbeeld wegens een gebrek aan gastenkamers of aangepaste ontvangstruimtes). Afhankelijk van de lokale situatie werd ervoor gekozen om een compleet nieuwe pastorie te bouwen of om de bestaande pastorie grondig te renoveren en/of uit te breiden.³⁰⁴ Op nieuw gestichte parochies verrees er, in de nabije omgeving van de nieuwe kerk, normaal ook een pastorie (al dan niet in dezelfde stijl).

303. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 141.

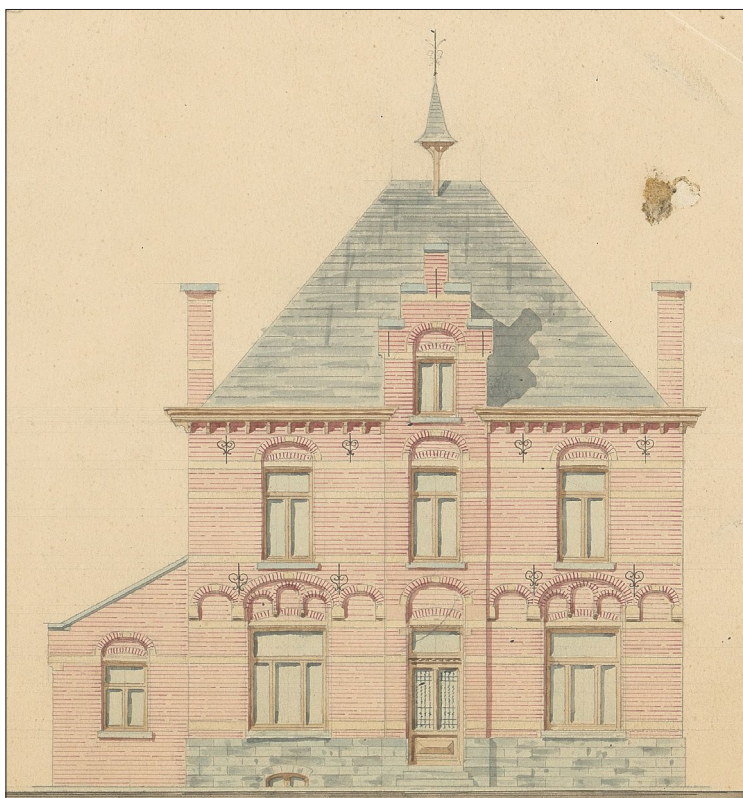
304. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 141.

305. SA, De Denderbode, 13 juni 1886; IOE, Pastorie Sint-Martinusparochie Denderbelle, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/47788>; IOE, Herstellingswerken aan de Dekenij van Ronse, geraadpleegd via: <https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/421558>

306. IOE, Pastorie van Lotenhulle, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/34901>.

307. IOE, Pastorie Iddergem, geraadpleegd via: <https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/420695>.

308. IOE, Parochiekerk Heilige Kruisverheffing in Letterhoutem, geraadpleegd via: <https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/421628?text=421628>.

Ontwerptekening van Julius Goethals voor de nieuwe pastorie van Borsbeke.

De oude pastorie, uit 1662, werd afgebroken en vervangen dit modernere en meer comfortabele exemplaar.

Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, id: 420979 (www.beeldbank.onroerenderfgoed.be).

Julius Goethals ontwierp minstens zeven nieuwe pastorieën: in Aalst (Mijlbeek), Borsbeke, Mespelare, Prosperpolder, Sinaai, Pamel en Lede. Daarnaast was hij ook betrokken bij werken aan ten minste zes andere. Zo was Goethals verantwoordelijk voor de vernieuwing van het dak van de pastorie van Vlierzele en voor herstellingswerken aan de pastorie van Denderbelle en de dekenij van Ronse.³⁰⁵ Voor de pastorie van Lotenhulle tekende hij plannen voor de '*Vernieuwing van het waschhuis, stalling, bergplaats alsook van den muur tusschen Pastorij en grooten ingang der Kerk*'.³⁰⁶ Voor de pastorie van Iddergem zorgde hij voor het '*Ontwerp tot herstelling aan de pastorij, het bouwen van een waschhuis, stal, gemak, enz*'.³⁰⁷ Goethals tekende ook de plannen om de pastorie van Letterhoutem uit te breiden met een extra verdieping.³⁰⁸

Door hun dubbele functie en het maatschappelijke aanzien dat de parochiepriester doorgaans genoot, waren pastorieën vaak riant (ambts)woningen met één of meerdere ruimesalons, een eetplaats, een bureau, slaapkamers...³⁰⁹ Ook de pastorieën van Goethals waren zo opgebouwd: op het gelijkvloers bevonden zich onder andere meestal een salon, spreekplaats, eetplaats en keuken. Op de verdieping(en) waren er meerdere slaapkamers. Ook een provisiekelder en wijnkelder konden doorgaans niet ontbreken. De pastoor van Lede kon bovendien ook nog gebruik maken van een studiekamer en een veranda.³¹⁰

309. J. Cornilly, Architect en ambtenaar, p. 141.

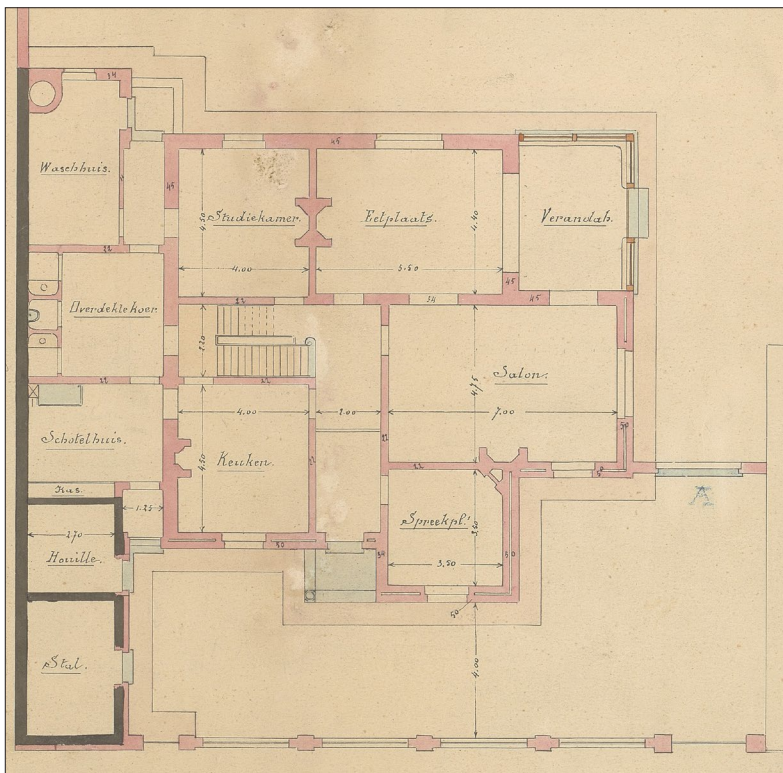
310. Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen (KCML), Pastorie Lede, geraadpleegd via: <https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/421043?text=pastorie+goethals&type=plan+of+tekening&sort=-dates.original>.

311. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1883_054.

312. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1891_007.

313. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1896_062.

314. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1912_040.

Ontwerptekening van Julius Goethals voor het gelijkvloers van de pastorie in Lede.
Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, id: 421043 (www.beeldbank.onroerenderfgoed.be).

Handel en industrie

Aalst groeide in de loop van de negentiende eeuw uit tot een bloeiende industriestad. Er waren onder andere tal van textiel fabrieken, glucoseproducenten, mouterijen en brouwerijen gevestigd. Daarnaast was Aalst ook een handelscentrum: er woonden heel wat zelfstandige winkeliers en ambachtslieden, maar ook veel kapitaalachtige groothandelaars. Zeker de hophandel floreerde. Ook Julius Goethals pikte een graantje mee en ontwierp verschillende fabrieksgebouwen, opslagplaatsen, kantoren... Bij dit soort gebouwen werd hoogstwaarschijnlijk meer belang gehecht aan functionaliteit en degelijkheid dan aan esthetiek.

Een van Goethals' vroegste industriële projecten in Aalst was het fabrieksgebouw dat hij in 1883 ontwierp voor de firma *Callebaut Frères* (het bedrijf van zijn latere schoonbroers).³¹¹ Een ander voorbeeld is de glucosefabriek die hij in 1891 tekende voor de weduwe van Hyacinthe Leclercq. Dit gebouw verrees op haar eigendom tussen de Hersthage en de Denderkaai.³¹² De hangaar die hij in 1896 ontwierp voor katoenfabriek Geerinckx – De Naeyer is een ander voorbeeld van een industrieel ontwerp van Goethals.³¹³ Voor de gebroeders Prosper en Jan De Coninck tekende Goethals een magazijn met hopast en conciërgewoning in de Dr. Jozef Kluyskensstraat. Dit magazijn grensde aan de tuin van hun herenwoning in de Dirk Martensstraat (cf. supra).³¹⁴

Zicht op het Sint-Elisabethhospitaal.
Bron: Stadsarchief Aalst, SAA_pk_0508_a
(raadpleegbaar via www.madeinaalst.be).

van Goethals verwees echter ook naar het verleden: het had neogotische gevels en binnenin een aantal ontvangstkamers in historiserende stijl die ingericht konden worden met kunstvoorwerpen en meubilair uit het oude hospitaal. De plannen van Goethals raakten vlot goedgekeurd. De Koninklijke Commissie voor Monumenten adviseerde hem enkel om de pinakels op de oostgevel weg te laten en om voor het hospitaal een plein te voorzien.³²⁰

Kloosters

In de loop van de negentiende eeuw kende het Belgische kloosterleven een heropleving. De meeste kloosters en abdijen hadden het in de Franse Tijd hard te verduren gekregen. Het gros van de kloosterlingen werd verdreven en hun gebouwen aangeslagen, verkocht of zelfs afgebroken. Na de Belgische onafhankelijkheid begon de restauratie. In een aantal gevallen konden (delen van) de oorspronkelijke gebouwen gerecupereerd worden, maar vaak werden er compleet nieuwe klooster- en abdijcomplexen opgetrokken. Daarnaast werden er ook tal van nieuwe religieuze gemeenschappen gesticht met een specifiek apostolaat, zoals onderwijs of zieken- en bejaardenzorg.

Julius Goethals ontwierp omstreeks 1904 een klooster met kloosterkerk voor de paters-Kapucijnen in Ciney.³²¹ Rond 1905 werd de oostelijke kloostervleugel met dwarsvleugel van het kapucijnenklooster in Meersel-Dreef verhoogd en langs binnen en buiten verbouwd volgens een ontwerp van Goethals. De kapucijnen waren onder het Frans bewind uit dit klooster verdreven, maar konden er zich uiteindelijk, met de nodige moeite, opnieuw vestigen.³²² De Fransen verjaagden ook de Aalsterse kapucijnen uit hun klooster aan de Graanmarkt. In 1798 werden de kloostergebouwen verkocht. Begin twintigste eeuw keerden de paters-kapucijnen echter terug naar Aalst. Ook voor dit nieuwe klooster deed de orde een beroep op Julius Goethals.

In 1908 diende hij, in naam van de provinciale overste van de kapucijnen, een bouwaanvraag in voor een nieuw klooster met bijbehorende kloosterkerk. De paters wilden dit complex bouwen op hun eigendom '*gelegen aan de St.-Jobstraat en ontworpen Boulevard* [de latere Capucienelaan], *op het land genaamd Beekveld*' in Aalst. Ze hadden de gronden gekocht van de *Burgerlijke Godshuizen* en enkele andere grondeigenaars. Goethals ontwierp een ruim neogotisch klooster met kerk en studiehuis voor clerici-filosofen in rode baksteen.³²³ Het liberaal weekblad *De Volksgazet* suggereerde dat het stadsbestuur de grond te goedkoop had verkocht en dat het ontwerp van Goethals wel erg weelderig was voor een kapucijnenklooster:

319. D. Podevijn, De Gasthuiszusters en de gezondheidsvoorzieningen in de twintigste eeuw, p. 99-100. In: C. Ceulemans, L. Robijns e.a., Een hart voor mensen, p. 99-114.

320. E. Vandeweghe, De verouderde steden, p. 749-750.

321. Universiteitsarchief Leuven, Fonds Raymond M. Lemaire, Nieuwbouw klooster en kerk Ciney (428).

322. IOE, Kapucijnenklooster Meersel-Dreef, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/46666>

323. Kapucijnen, De kapucijnen 50 jaar te Aalst, kapucijnenklooster Aalst, 1959, p. 34-35.

‘Wij zijn dus overtuigd dat niets die bruine blootvoeters [de kapucijnen] te zwaar zal zijn om hunne dankbaarheid te betuigen aan een stadsbestuur dat hun, voor zoo eenen “civiele prijs” den grond heeft versjacheld waarop zij hun kloosterpaleis gaan oprichten’³²⁴

De kerk en het klooster werden in 1910 plechtig geopend.³²⁵ Ook de kapucijnen stelden vast dat sommigen het Aalsterse klooster te mooi vonden voor een bedelorde. Vijftig jaar later concludeerden ze echter dat dit geen probleem was:

‘Men vroeg zich zelfs af of dit klooster niet té mooi was voor Kapucijnen. Immers de andere kloosters der Provincie [de kapucijnenprovincie] waren meestal opgetrokken volgens de stijl der kloostergebouwen van vóór de Franse Revolutie en staken scherp af tegenover de neogotische gebouwen van rond 1900. Maar kom, ook de Kapucijnen moeten meegaan met hun tijd en een huis met smaak gebouwd is niet in tegenspraak met de algemene armoede.’³²⁶

324. SA, De Volksgazet, 12 januari 1908.

325. SA, De Denderbode, 18 september 1910.

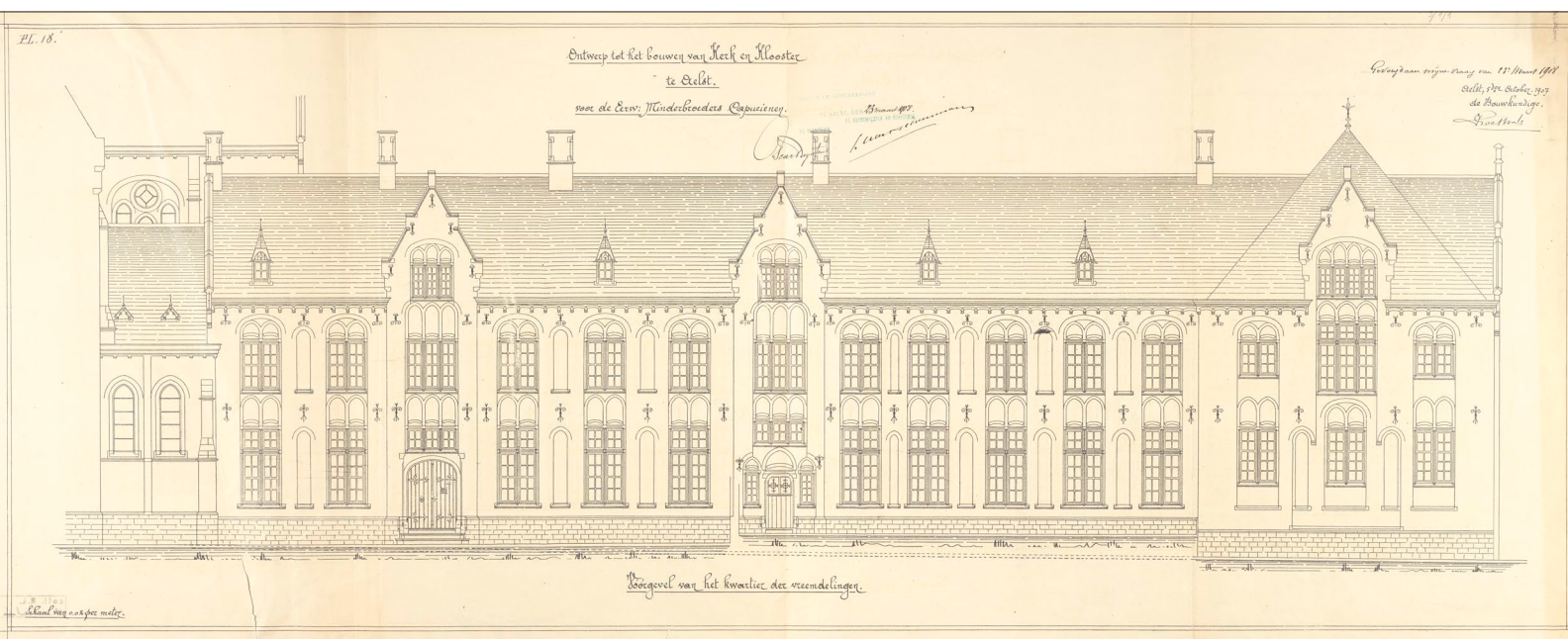
326. Kapucijnen, De kapucijnen 50 jaar te Aalst, p. 35.

327. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1915_002.

328. SA, De Denderbode, 15 september 1889; SA, De Volksstem, 5 december 1912.

329. SA, De Volksstem, 20 april 1907; SA, De Volksstem, 23 juni 1912.

330. SA, Bouwdossiers, Dossier ALS_BV_1909_073.

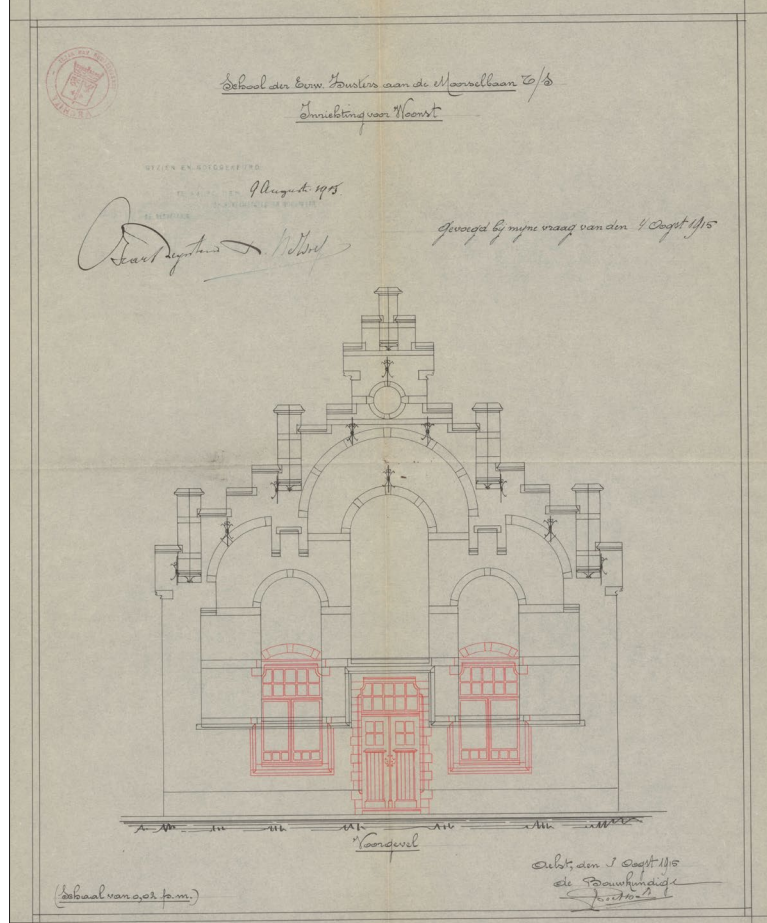

Plan van Julius Goethals voor een nieuw kapucijnenklooster in Aalst.
Bron: Universiteitsarchief KU Leuven, Fonds Raymond M. Lemaire, Nummer 113 (nieuwbouw klooster en kerk Capucijnen).

De bouw van de kapucijnenkloosters in Ciney en Aalst waren grote projecten. Goethals hield zich echter ook bezig met kleinere kloostergebouwen. Zo verbouwde hij de woonst van de *zusters van de Heilige Vincentius a Paulo* die lesgeven in de school aan de Moorselbaan in Aalst.³²⁷

Scholen

Julius Goethals was ook betrokken bij het bouwen en verbouwen van verschillende scholen. Zo tekende hij onder andere de plannen voor de vergroting van de gemeenteschool van Hillegem en voor herstellingswerken aan de gemeenteschool en de onderwijzerswoning van Ressegem.³²⁸ Hij ontwierp ook een nieuwe gemeenteschool voor de gemeente Meldert en een nieuwe vak- en ambachtsschool op de Sint-Jozefparochie in Aalst.³²⁹ In 1909 tekende Goethals de plannen voor een nieuwe lagere meisjesschool in Aalst (de Sint-Gudulaschool). Dit gebeurde in opdracht van de bestuurder van de zusters franciscanessen van het Crombeenklooster in Gent.³³⁰

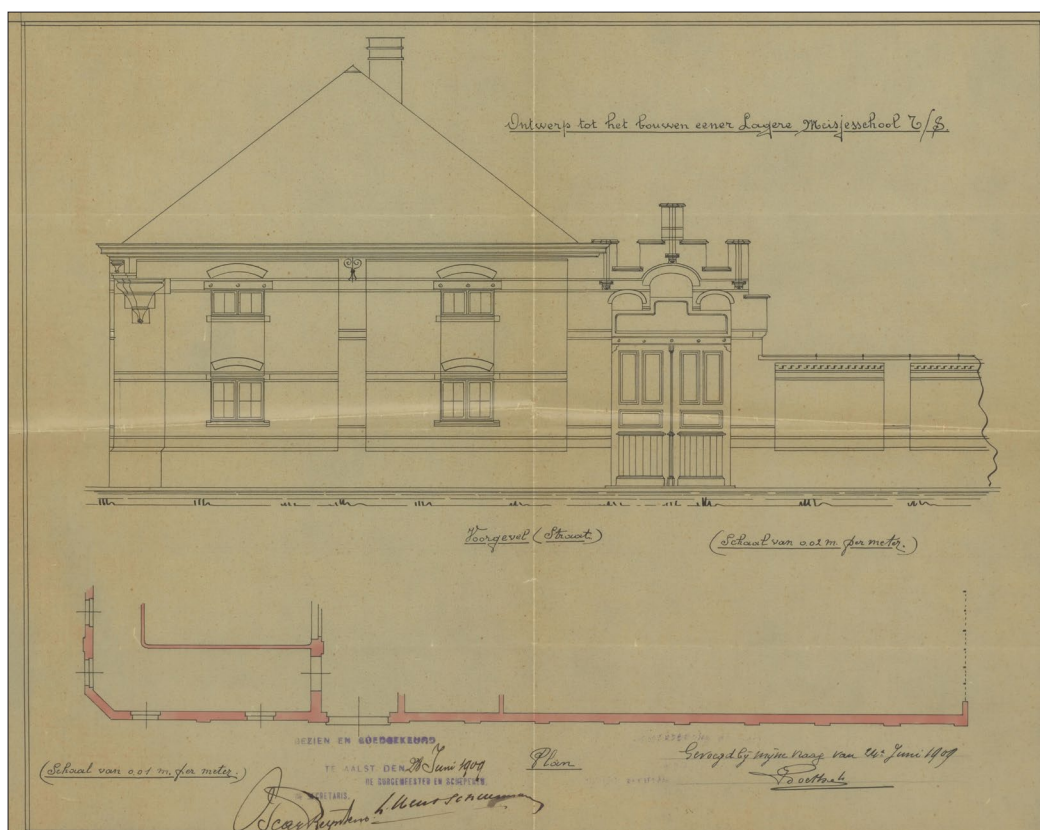

Julius Goethals ontwierp de woonst van de zusters van de Heilige Vincentius a Paulo aan de Moorselbaan.
Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdoSSIers Aalst, Dossier ALS_BV_1915_002.

Openbare gebouwen

Als stadsbouwmeester was Julius Goethals de bevoorrechte architect wat het ontwerpen van stedelijke gebouwen in Aalst betrof. Twee van zijn meest opmerkelijke realisaties waren het stedelijk zwembad (1886) en de stedelijke vismarkt (1892). Ook andere gemeentebesturen deden op hem een beroep. Zo nam het gemeentebestuur van Denderwindeke Goethals onder de arm voor de vergroting van het burgerlijk godshuis.³³¹

331. SA, Het Land van Aelst, 10 juni 1888.

Ontwerp van Julius Goethals voor de gebouwen van de Sint-Gudulaschool.
Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdoSSIers Aalst, ALS_BV_1909_073.

In 1885 stelde de Aalsterse gemeenteraad vast dat de zwemfaciliteiten in de stad ondermaats waren. Er werd besloten dat er zowel *'uit reden voor de openbare gezondheid dan voor de zedelijkheid'* een nieuw zwembad moest komen. Gemeenteraadslid Leo Gheeraerds nam het heft in eigen handen en vroeg zelf aan Julius Goethals om een nieuw stedelijk zwembad te ontwerpen. Als locatie stelde Gheeraerds een grond van de stad met de naam *'den Yskelder'* voor. Die lag tussen de vaart en boven de sassen van de nijverheidsarm van de Dender.³³²

Goethals tekende vervolgens plannen en maakte een begrotingsstaat op. Hij ontwierp een, voor die tijd, modern zwembadcomplex met een zwemkom en een woonhuis voor de toezichter. De zwembadkom was opgebouwd uit metselwerk en werd bekleed met portlandcementmortel en keramische tegels. De kom werd gevuld met Denderwater via een pomp die aangedreven werd door een stoomketel met pulsometer. Het zwemwater werd nadien via een goot afgevoerd en keerde zo terug naar de nijverheidsarm van de Dender. Op die manier had het zwembad geen invloed op het waterpeil van deze rivier (wat belangrijk was voor de scheepvaart). Bij koud weer kon de stoom van de stoomketel ook gebruikt worden om het zwemwater te verwarmen.³³³

Op vraag van de gemeenteraad stelde gemeenteraadslid Limpens een rapport op. Hij adviseerde om in te gaan op het voorstel van Gheeraerds. De gemeenteraad ging vervolgens akkoord en besliste op 17 september 1885 dat het zwembad van Gheeraerds en Goethals gerealiseerd kon worden op de voorziene locatie.³³⁴

332. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 12 september 1885 (folio 85).

333. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 12 september 1885 (folio 85).

334. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 17 september 1885 (folio 86).

335. SA, De Denderbode, 4 juli 1886.

Julius Goethals ontwierp een zwembadcomplex met zwemkom en woonhuis voor de toezichter.
Bron: Stadsarchief Aalst, ALS004000433
(raadpleegbaar via www.madeinaalst.be).

Op 4 juli 1886 liet *De Denderbode* weten:

*‘De werken van het Zwemdok zijn bijna voltrokken, kortelings zal het ten dienste van ’t publiek geleverd worden. Thans is het stoomtuig reeds in werking ’t welk alle minuten 1500 liters versch water in de kom doet vloeien. Men is het eens om te bekennen dat het nieuwe Zwemdok onzer Stad een der fraaiste en best ingerichte badingplaatsen van ’t land zal wezen. Gansch den bouwtrant en de uitvoering der werken spreken tot lof van de heeren Julius Goethals en Leo Gheeraerds, Gemeenteraadslid, met de uitvoering en toezicht over de werken gelast.’*³³⁵

Een week later liet de krant weten dat het nieuwe zwembad een succes was:

*‘Het zwemdok is gedurende deze week druk bezocht geweest; dagelijks werden er gemiddeld 150 baden genomen. Vrijdag hebben er eenige dames en juffers der Stad ook van gebruik gemaakt.’*³³⁶

De liberale *De Dendergalm* was gematigd positief, maar suggereerde ook dat Goethals steken had laten vallen bij de opmaak van het bestek:

*‘De Zwemkom verwerft eenieders goedkeuring: het is eene regt degelijke inrichting, maar – zoo hangt er aan alles een maar – ’t schijnt dat het bestek van dit werk wat al te lichtzinnig was opgemaakt en dat men nu voor een te kort staat van 15 duizend franken.’*³³⁷

Ook voor de bouw van een nieuwe stedelijke vismarkt vormden Goethals en Gheeraerds een tandem, al liep de totstandkoming deze keer niet van een leien dakje. Tijdens de gemeenteraadszitting van 17 oktober 1885 deed raadslid Gheeraerds zijn plannen uit de doeken voor de aanleg van een nieuwe Denderkaai ter hoogte van de ‘Zate’ en ‘den Zwartenhoek’. Deze plannen, van de hand van Julius Goethals, voorzagen ook in de bouw van een nieuwe ‘vischmijn’ tussen de ‘Vaart’ en de ‘Kom der Werf’. Volgens Gheeraerds was de bouw van een nieuwe stedelijke vismijn hoogstnoodzakelijk. De toenmalige vismijn was volgens hem immers te klein en in slechte staat:

*‘De huidige vischmijn vereischt groote en kostelijke herstellingswerken; zij is te klein en het is niet mogelijk ze te vergrooten. Alwie zich soms eens ter vischmijn begeeft, heeft zulks kunnen bestatigen.’*³³⁸

Ook de ligging van deze vismijn, vlak naast het hospitaal, liet volgens Gheeraerds te wensen over:

*‘De onaangename reuken welke meermaals de vischmarkt uitwasemt, zijn voorzeker niet gemaakt om de lucht rond de ziekezaalen te verbeteren; van den anderen kant is het voor de Aalstersche burgers, heel iets anders dan aanlokkend, eene of meer uren te staan overbrengen om hunnen visch te koopen, juist neven de zaalen van een gasthuis, inzonderlijk wanneer er besmettelijke ziekten heerschen.’*³³⁹

De door hemzelf voorgesteld nieuwe locatie, had volgens Gheeraerds enkel voordelen: zo was ze ruim, langs beiden kanten omgeven door water (wat goed was voor de hygiëne) en vlot bereikbaar (ze lag bijvoorbeeld dicht bij het station). De nieuwe vismijn zou bovendien geen geurhinder veroorzaken, omdat ze voldoende ver van de andere gebouwen in de omgeving zou liggen.³⁴⁰

Een commissie van vier gemeenteraadsliden ging het voorstel van Gheeraerds verder onderzoeken. De commissieleden stelden echter vast dat de suggestie om een nieuwe vismarkt te bouwen, op heel wat tegenkating stuitte. Zo ontving de gemeenteraad een verzoekschrift, met negenentwintig handtekeningen, tegen het verplaatsen van de vismarkt.³⁴¹ Ook gemeenteraadslid Burny gaf aan tegen dit voorstel te stemmen:

336. SA, *De Denderbode*, 11 juli 1886.

337. SA, *De Dendergalm*, 1 augustus 1886.

338. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 17 oktober 1885 (folio 91-92).

339. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 17 oktober 1885 (folio 91-92).

340. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 17 oktober 1885 (folio 91-92).

341. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 2 december 1885 (folio 99).

‘Nooit hebben de inwoners der Vischmarkt eenige klachten gedaan over de ongezonde geuren [...] & de gezondheid heeft daar nooit iets te wenschen gelaten.’³⁴²

Volgens gemeenteraadslid Van der Haegen moest de vismijn echter dringend verhuizen. Als argument haalde hij een verslag van het *‘Komiteit van openbare gezondheid’* aan waaruit bleek:

[...] dat de vischmijn voor het gasthuis eene bron is van besmettelijke ziekten; de verplaatsing der vischmijn, zegt hij [Van der Haegen] is nog noodiger geworden, sedert dat men in het gasthuis eene nieuwe ziekenzaal heeft gemaakt, welke maar drie of vier meters van de mijn is afgewijderd.’³⁴³

De bouw van een nieuwe vismarkt werd uiteindelijk op de lange baan geschoven. In 1888 bracht *De Dendergalm* het voorstel van Gheeraerds in herinnering. Volgens deze krant was de vismarkt nog niet verplaatst omdat dit zou ingaan tegen de commerciële belangen van brouwer en gemeenteraadslid Louis Burny:

‘Toen ‘t fameus plan van M. Gheeraerds, over werken van verfraaiing en gezondmaking, in den Gemeenteraad besproken werd, bevatte het ook de heropbouw van de Vischmarkt, die zeer ondoelmatig is en onwaardig eener stad als de onze, en hare verplaatsing naar het nieuw kwartier, op de Zate te stichten. Dat is nu meer dan twee jaren geleden. Op de Zate verrijst een nieuw kwartier, verscheidene personen hebben aldaar bouwgrond gekocht in de meening dat er daar eene nieuwe Vischmijn ging gebouwd worden... en nog blijft de Vischmarkt op de oude plaats en men verzekert ons dat zij er blijven zal. Immers M. Louis Burny, brouwer en gemeenteraadslid, is eigenaar der herbergen die rond de tegenwoordige Vischmarkt staan, en moest deze markt verplaatst worden, die herbergen zouden veel van hare waarde verliezen.’³⁴⁴

In 1891 schreef het Aalsterse stadsbestuur uiteindelijk toch een openbare aanbesteding uit voor de bouw van een nieuwe stedelijke vismarkt aan de Saskaai.³⁴⁵ Julius Goethals ontwierp een gebouw met neo-renaïssance-invloeden dat werd opgetrokken in bak- en zandsteen. De krant *Het Land van Aelst* was enthousiast:

‘De Nieuwe Vischmarkt is een sterk en flink gebouw, in Vlaamschen stijl, rooden en witten steen; het zal mogen gezien worden door de liefhebbers.’³⁴⁶

342. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 24 december 1885 (folio 105).

343. SA, Modern Archief Aalst, Notulen Gemeenteraad, Zitting van 24 december 1885 (folio 105).

344. SA, De Dendergalm, 15 juli 1888.

345. SA, De Dendergalm, 20 december 1891.

346. SA, Het Land van Aelst, 3 juli 1892.

De nieuwe vismarkt opende in 1892.
Bron: Stadsarchief Aalst,
SAA_pk_0757_a (raadpleegbaar
via www.madeinaalst.be).

De krant schuwde de superlatieven niet:

*'Al wie naar de Vischmarkt komt zien, roept uit: 't Is het schoonste Gebouwen dat in deze Eeuw binnen Aalst is gezet. Nog circa een maand en 't zal gereed zijn.'*³⁴⁷

Ook na de inhuldiging bleef de toon uiterst positief:

*'[...] de Vischmarkt is gereed; een schoon nuttig gerieflijke plaats, dat durven wij ronduit zeggen: de toekomst zal leeren dat de Stad mag roem dragen op die Vischmarkt, terwijl Mr Bouwmeester Goethals den grond allerbest heeft benuttigd en eere haalt van zijn werk: Het gebouw is kloek, frisch en oogstrelende...'*³⁴⁸

Historische gebouwen

Stadsbouwmeesters, zoals Julius Goethals, speelden in de negentiende en vroege twintigste eeuw een sleutelrol in de ontwikkeling en transformatie van steden. Niet alleen door het ontwerpen van publieke gebouwen, zoals hierboven beschreven, maar ook door de restauratie van het historisch patrimonium. Ook op die manier drukten ze hun stempel op het straatbeeld en droegen stadsbouwmeesters bij aan de uitstraling van hun stad.³⁴⁹ De restauratiepraktijken uit die periode verschilden echter grondig van de hedendaagse. Niet zelden werd er drastisch te werk gegaan en streefden restaurateurs eerder naar de (re)constructie van een geïdealiseerd verleden, in plaats van naar een historisch verantwoorde restauratie op basis van het originele bouwwerk. Vaak was er zelfs sprake van een scheppende restauratie, waarbij architecten zelf bouwkundige elementen toevoegden aan historische gebouwen of de bestaande ingrijpend wijzigden.

In Aalst was Julius Goethals onder andere verantwoordelijk voor restauratiewerken aan de Heilige Geestkapel, de Sint-Martinuskerk en het schepenhuis op de Grote Markt. In 1899 werden het interieur en het exterieur van de Werfkapel (Onze-Lieve-Vrouw Ter Druiven) gerestaureerd op basis van plannen van Goethals. Hij voegde een traptoren en een sacristie toe aan deze classicistische kapel uit 1782. De buitenmuren werden *'afgeschrapt en in het nieuw gestoken'* en er werden ook nieuwe ramen gestoken.³⁵⁰

Een van de belangrijkste restauratieprojecten van Julius Goethals was de renovatie van de *Borse van Amsterdam*. Dit gebouw op de Aalsterse Grote Markt was opgetrokken in renaissancestijlen had in de loop van de geschiedenis verschillende functies: wezenkamer, rederijderskamer (*Sinte-Barbarakamer*), herberg (*De Vetzak* en *Borse van Amsterdam*) en katholieke kring (*De Eendracht* – *L'Union*). Een deel van het pand werd ook een tijdlang als politiepost gebruikt. Tussen 1906 en 1908 vond er een historiserende restauratie plaats van dit gebouw onder leiding van Julius Goethals. Goethals' opvallendste ingreep was de reconstructie van de centrale Barbaratoren.³⁵¹

347. SA, Het Land van Aelst, 7 augustus 1892.

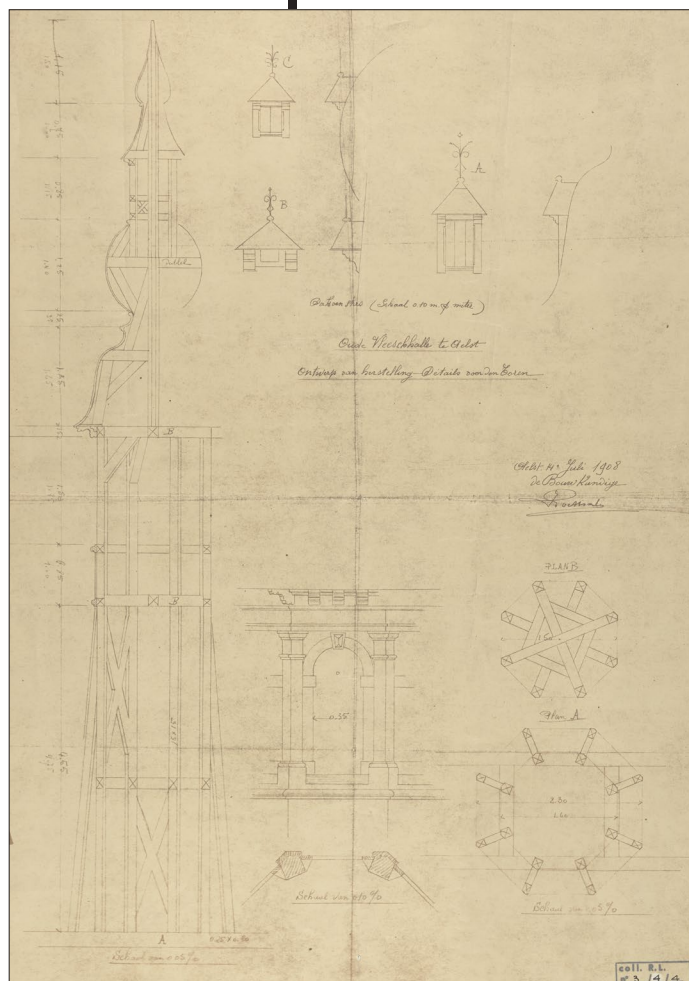
348. SA, Het Land van Aelst, 16 oktober 1892.

349. J. Cornilly, Stadsarchitecten in West-Vlaanderen, p. 396.

350. SA, De Volksstem, 9 december 1899.

351. L. Robijns, Van 'Hoofdwachtpost' tot 'Brasserie Borse van Amsterdam', p. 168-169. In: Het Land van Aalst, 2014, nummer 2, p. 149-180.

Plan van Julius Goethals voor een nieuwe toren voor de Borse van Amsterdam.
Bron: Universiteitsarchief KU Leuven, Fonds Raymond M. Lemaire, Nummer 3/4/4.

Kerkmeubilair

Toekomstige architecten werden aan de Gentse Sint-Lucasschool opgeleid tot totaalkunstenaars die ook beschikten over een basiskennis van andere kunstvormen. Op het programma van de architectuuropleiding stonden bijvoorbeeld ook lessen over hout- en steenbewerkingstechnieken, smeedkunst en decoratieschilderingen. Dit was noodzakelijk aangezien neogotische gebouwen meestal werden opgevat als totaalkunstwerken waarbij de verschillende elementen één harmonisch geheel vormden.

Alle elementen, waaronder vloermotieven, wanddecoraties en schrijnwerk, moesten samensmelten tot één theologisch-iconografisch verantwoorde eenheid, waarbinnen architectuur de conceptbepalend functie vervulde.³⁵²

Het hoeft dus niet te verbazen dat Julius Goethals, net zoals andere neogotische architecten, ook kerkmeubilair ontwierp. Vaak ging het om ontwerpen voor meubels in kerken die hij - op dat moment of in het verleden - (ver)bouwde. Voor de Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaartkerk in Oudegem ontwierp Goethals bijvoorbeeld drie altaren, het koorgestoelte en de communiebank (1910).³⁵³ Voor de Heilig Kruiskerk in Stekene tekende hij het koorgestoelte en het hoofd- en de zijaltaren.³⁵⁴ Voor de parochiekerk van Letterhoutem ontwierp hij een nieuwe orgelkast (1893).³⁵⁵

352. J. De Maeyer, Kunst en Politiek, p. 89-90.0

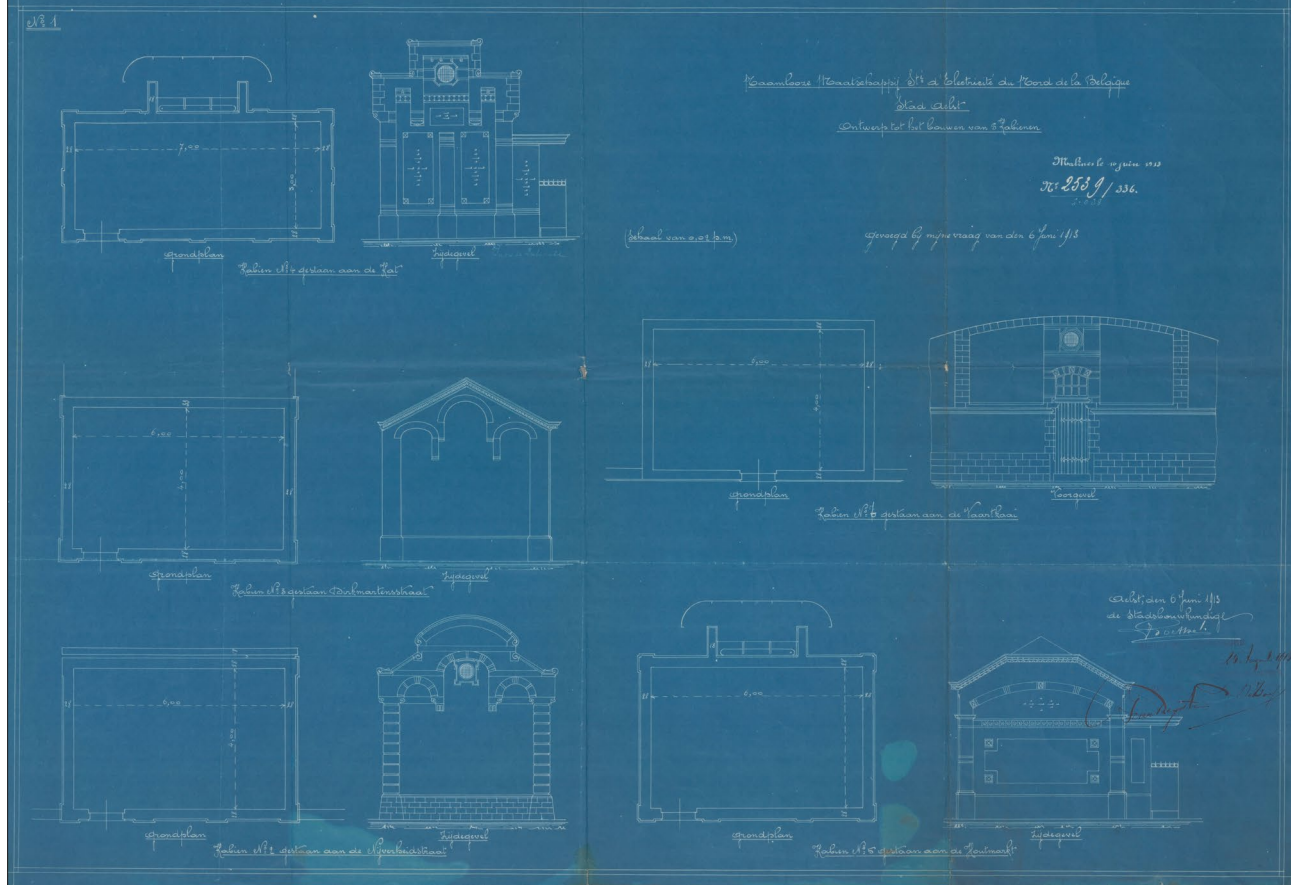
353. IOE, Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart in Oudegem, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/48612>.

354. IOE, Parochiekerk Heilig Kruis in Stekene, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/15459>.

355. KCML, Ontwerp tot het plaatsen eener nieuwe Orgelkas in de Parochiekerk van Letterhoutem, geraadpleegd via: <https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/421650?text=Goethals&type=plan+of+tekening&sort=-dates.original>.

Ontwerptekening van Julius Goethals voor een nieuwe orgelkast voor de parochiekerk van Letterhoutem.
Bron: Agentschap Onroerend Erfgoed, id: 421650 (www.beeldbank.onroerenderfgoed.be).

In 1913 ontwierp Julius Goethals vijf elektriciteitskabinen in opdracht van de Société d'Electricité du Nord de la Belgique.
Bron: Stadsarchief Aalst, bouwdoossiers Aalst, ALS_BV_1913_086.

Ook voor de Sint-Amanduskerk in Denderhoutem zou Julius Goethals een orgelkast tekenen (1904).³⁵⁶ In 1898 had hij voor deze kerk al een communiebank, een biechtstoel, het koorgestoelte en twee zijaltaren geconcipeerd.³⁵⁷ Voor de Sint-Andrieskerk in Strijpen ontwierp hij een hoofdaltaar³⁵⁸ en voor de Sint-Martinuskerk van Koekelare twee zijaltaren (1907) en een hoofdaltaar (1910).³⁵⁹

Ook in de Sint-Martinuskerk van Aalst liet Julius Goethals zijn sporen na. Zo ontwierp hij een neogotisch ijzeren afsluithek voor de kapel van de Heilige Aubertus (1886) en de communiebank in eikenhout en koper aan het hoofdaltaar (1907).³⁶⁰

Varia

Julius Goethals ontwierp ook een aantal bouwwerken die met een hedendaagse blik misschien minder tot de verbeelding spreken. Zo ontwierp hij in 1913 bijvoorbeeld vijf elektriciteitskabinen in opdracht van de *Société d'Electricité du Nord de la Belgique*.³⁶¹ De daensisten gingen hard tekeer tegen het ontwerp: ze noemden de kabinen 'Doodkotjes van den Elektriek' of 'Lijkverbrandings-kotjes' die 'verscheidene plaatsen van Aalst zoodanig schenden dat elk zegt: ZE MOETEN WEG, zoohaast mogelijk, al moest de Stad er geld voor leenen'.³⁶²

Naast gebouwen concipieerde Julius Goethals onder andere ook verschillende decoratieve elementen en afsluitingen. Zo ontwierp hij een aantal tijdelijke constructies en versieringen bij feestelijke gelegenheden. In 1885 was hij bijvoorbeeld verantwoordelijk voor de versiering en verlichting van de Grote Markt van Aalst ter gelegenheid van de viering van Charles Woeste, volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Aalst en gewezen minister van justitie:

*'De goede inrichting en de welgelukking der versiering en verlichting van de Grootte Merkt hebben wij te danken aan den heer Leo Gheeraerds en vooral aan den heer Julius Goethals, stadsbouwkundige, welke zich met zijne gekende welwillendheid ten dienste der Commissie had gesteld.'*³⁶³

³⁵⁶. KCML, Ontwerp tot het maken eener orgelkas voor de kerk van Denderhoutem, geraadpleegd via: <https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/420944?text=Goethals&type=plan+of+tekening&sort=dates.original>.

³⁵⁷. IOE, Parochiekerk Sint-Amandus in Denderhoutem, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/8881>.

³⁵⁸. KCML, Parochie Kerk van Strijpen. Ontwerp voor den Hoogen Altaar, geraadpleegd via: <https://beeldbank.onroerenderfgoed.be/images/422047?text=Goethals&type=plan+of+tekening&sort=dates.original>.

³⁵⁹. IOE, Parochiekerk Sint-Martinus in Koekelare, geraadpleegd via: <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/208615>.

³⁶⁰. L. Robijns, Inventaris van het Kustpatrimonium van de Sint-Martinuskerk te Aalst, Bestendige Deputatie van de Provinciale Raad van Oost-Vlaanderen, 1980, deel 1, p. 97 en 121.

³⁶¹. SA, Bouwdoossiers, Dossier BV_1913_086.

³⁶². SA, De Werkman, 26 november 1915; SA, De Werkman, 10 september 1915; SA, De Werkman, 30 juni 1916.

³⁶³. SA, De Denderbode, 7 juni 1885.

In 1887 was hij het brein achter de verlichting tijdens het *Beiaardfeest*. De wind waaide echter te hard tijdens de feestelijkheden en het lichtspektakel werd uitgesteld tot de volgende zondag.³⁶⁴ Volgens De Denderbode was het resultaat prachtig:

*‘De Verlichting van zondag jl. is allerbest gelukt geweest; de triomfbogen en sterren met hunne duizenden gekleurde lichten leverden eenen tooverachtige aanblik op. Elkeen was het eens om eene welverdiende hulde te brengen aan den heer Julius Goethals, Stadsbouwkundige welke de teekeningen heeft gemaakt en de toezicht over de verlichting had.’*³⁶⁵

In 1888 ontwierp Goethals een praalboog ter gelegenheid van de feestelijke ontvangst in Aalst van de nieuwe bisschop van Gent, Mgr. Lambrecht:

*‘D’Arkaande Statiestraat was een oprecht reuzengewrocht; de stadsbouwmeester Goethals haalt eere van zijn werk.’*³⁶⁶

Verder was hij bijvoorbeeld ook betrokken bij de plaatsing van verschillende soorten hekwerk. Zo maakte hij het lastenkohier op voor het *‘traliewerk tusschen de spoorbaan en de daarneven loopende straat, Ste-Annastraat, op den Dam’* in Aalst en ontwierp hij de smeedijzeren afsluiting rond de Sint-Martinuskerk.³⁶⁷

Voor rederijderskamer De Catharinisten ontwierp hij een uithangbord:

*‘De Catharinisten doen waarlijk zien dat ze kunstminnend zijn. Onder andere kunstwerken hebben ze, ter gelegenheid van hun jubelaar, voor hun lokaal een uithangbord in gesmeed ijzer doen maken. Het is gansch vervaardigd door en in het werkhuis van M. Leo Van Haver, kunstmid in deze stad, volgens plan opgemaakt door M. Jules Goethals, stadsbouwkundige.’*³⁶⁸

364. SA, De Denderbode, 14 juli 1887.

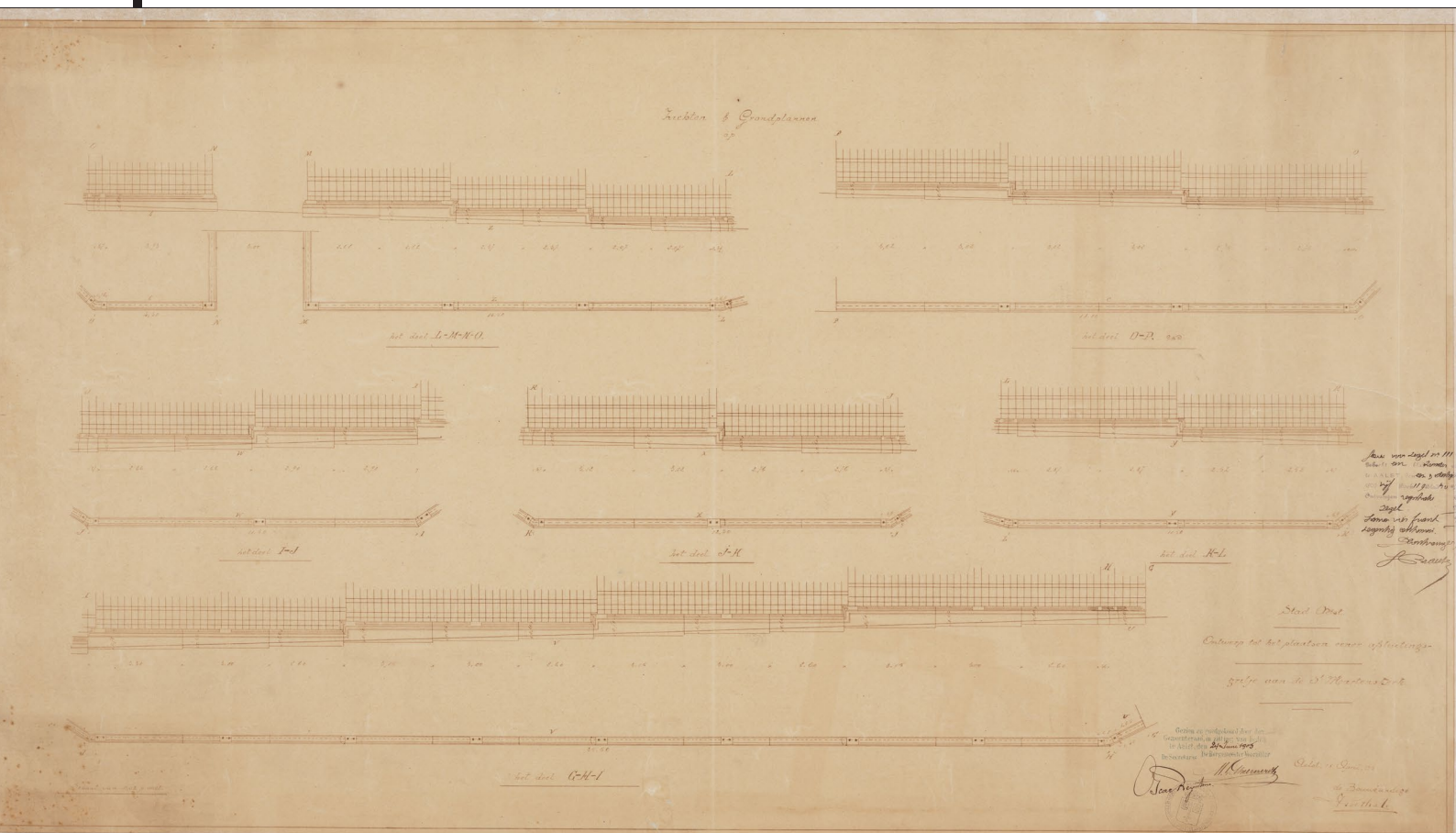
365. SA, De Denderbode, 21 juli 1887.

366. SA, Het Land van Aalst, 5 augustus 1888.

367. SA, De Denderbode, 25 oktober 1885.

368. SA, De Denderbode, 1 september 1907.

Ontwerptekening van Julius Goethals voor de afsluiting rond de Sint-Martinuskerk.
Bron: Stadsarchief Aalst, SAA_K_PL_093_A (raadpleegbaar via www.madeinaalst.be).

Conclusies

In dit artikel stonden volgende vragen centraal. Welke opleiding(en) volgde Julius Goethals? Waarom werd net hij benoemd tot stadsbouwmeester van Aalst? Hoe vulde hij deze functie in? Welke rol speelde Goethals in het Aalsterse maatschappelijke leven? Wat was zijn plaats binnen de neogotische Sint-Lucasbeweging? Wat voor gebouwen ontwierp Julius Goethals? In welke stijl(en)? En hoe werden zijn realisaties ontvangen?

Julius Goethals volgde aanvankelijk een architectuuropleiding aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Gent. Zijn overstap naar de Sint-Lucasacademie was echter een cruciale beslissing die het verdere verloop van zijn carrière zou bepalen. Een besluit waarbij zijn katholieke overtuiging ongetwijfeld een belangrijke rol speelde. Aan Sint-Lucas kreeg Julius Goethals een degelijke bouwkundige vorming. Hij sloot er zijn architectuuropleiding af met de grootste onderscheiding én de grote prijs van de afdeling architectuur. Via het Sint-Lucasonderwijs kon Goethals ook een stevig sociaal en professioneel netwerk opbouwen. Dit netwerk zou een belangrijke rol spelen tijdens zijn loopbaan als architect.

Julius Goethals was een uitstekende student en werkte een tijdje voor architect Pieter Van Kerkhove. Hierdoor trok Goethals ongetwijfeld de aandacht van Jean-Baptiste Bethune en zijn *Gilde van Sint-Thomas en Sint-Lucas*. Het geassocieerd lidmaatschap van deze Gilde was een erg belangrijke stap in Julius Goethals' carrière. Jean-Baptiste Bethune kon via zijn broer, gemeenteraadslid Paul-Valéry Bethune, de kandidatuur van Goethals voor het stadsbouwmeesterschap van Aalst immers een serieuze duw in de rug geven. De steun van de familie Bethune en van provinciaal bouwmeester Pieter Van Kerkhove, uitstekende studieresultaten aan de Gentse Sint-Lucasschool, praktijkervaring én een katholiek ideologisch profiel, maakten van Julius Goethals een ideale kandidaat voor het Aalsterse stadsbouwmeesterschap.

Als stadsbouwmeester had Goethals een uitgebreid takenpakket: bouwvergunningen beoordelen, controleren of de stedelijke bouwreglementering werd nageleefd, het stadsbestuur adviseren over bouwkundige uitdagingen en problemen... Hij kon zo het uitzicht en de vormgeving van de stad zeer sterk beïnvloeden: bijvoorbeeld ook door bouwaanvragen aan te laten passen of (mee) te beslissen over de inplanting en het traject van nieuwe straten en pleinen. Samen met Leo Gheeraerds en andere geestverwanten, streefde Goethals ook naar een modernisering van de stad en van een aantal stedelijke instellingen zoals het hospitaal, het zwembad en de stedelijke vismarkt. Hierbij stonden comfort, hygiëne, moderniteit en esthetiek centraal.

Julius Goethals combineerde de functie van stadsbouwmeester met een bloeiende particuliere architectuurpraktijk en een lesopdracht (met bestuursfunctie) aan de stedelijke kunstacademie van Aalst. Dit was niet uitzonderlijk; meerdere andere Vlaamse stadsbouwmeesters verkeerden in dezelfde situatie. Deze combinatie van functies leverde Goethals echter ook heel wat kritiek op. Volgens tegenstanders liet Goethals zijn werk als zelfstandig architect primeren op zijn taken als stadsbouwkundige. Ze verweten hem zijn publieke taken te verwaarlozen. Hij werd door hen ook beschuldigd van onbekwaamheid, belangenvermenging en oneerlijke concurrentie. Julius Goethals was vermoedelijk niet erg onder de indruk van deze verwijten. In de sterk verzuilde samenleving van eind negentiende en begin twintigste eeuw vond hij steun en bescherming bij zijn katholieke medestanders. Zij bekleedden op dat moment bovendien een dominante positie in de (Aalsterse) samenleving.

De benoeming tot stadsbouwmeester leverde Goethals heel wat prestige op en gaf naar alle waarschijnlijkheid ook een stevige impuls aan zijn particuliere architectuurpraktijk. Zo versterkte Goethals ook zijn positie binnen de Sint-Lucasbeweging. Er trad vermoedelijk een vliegwieleffect op waarbij zijn netwerk en reputatie hem bijkomende opdrachten opleverden, wat dan weer voor nog meer respect en invloed binnen de Sint-Lucasbeweging zorgde. Dit resulteerde onder andere in een bestuursfunctie bij de *Gilde van Sint-Lucas en Sint-Jozef*. Julius Goethals was ook nauw betrokken bij verschillende tentoonstellingen en festiviteiten die door deze Gilde werden georganiseerd.

Zijn drukke beroepsbezigheden en engagementen binnen de Sint-Lucasbeweging verhinderden trouwens niet dat Julius Goethals ook een actieve rol speelde in het Aalsterse verenigingsleven. Hierbij stonden zijn passie voor muziek, zijn liefde voor de Nederlandse taal en zijn katholieke geloof centraal. Verschillende initiatieven en verenigingen, waaronder de *Derde Orde van Sint-Franciscus*, rederijderskamer *De Catharinisten*, koormaatschappij *Sinte Cecilia* en harmonie *Al Groeiend Bloeiend*, konden op zijn steun en inzet rekenen.

Op professioneel vlak wordt Julius Goethals vaak geassocieerd met religieuze bouwkunst. Het klopt dat het bouwen, verbouwen en restaureren van kerken een belangrijk plaats inneemt binnen zijn oeuvre. Dit oeuvre is typologisch echter zeer divers: hij ontwierp onder andere ook privéwoningen, magazijnen, fabrieksgebouwen, commerciële panden, kloosters, pastorieën, scholen, hospitalen en publieke voorzieningen (een zwembad, een vismarkt...). Daarnaast zijn er ook enkele minder tot de verbeelding sprekende realisaties, waaronder elektriciteitscabines en diverse vormen van hekwerk. Goethals hield zich ook bezig met de restauratie van historische gebouwen en het ontwerpen van decoratieve elementen bij feestelijkheden. In zijn eigen tijd werden de ontwerpen van Julius Goethals doorgaans bewierookt in katholieke kringen en verguisd in liberale en daensitische middens. Later werden neostijlen een tijdlang algemeen minder naar waarde geschat. Er volgde echter een herwaardering in het laatste kwart van de twintigste eeuw. Dit leidde er onder andere toe dat een aantal van Goethals' kerken en pastorieën werden beschermd als monument.

Op stilistisch vlak wordt Julius Goethals vaak tot de laat neogotische architecten gerekend. Hij ontwierp echter ook gebouwen in andere stijlen: neo-Vlaamse-renaissance, eclecticisme, traditionalisme en neoclassicisme. Zijn stijlkeuze werd ongetwijfeld beïnvloed door zijn persoonlijke inspiratie, de smaak en het ideologische profiel van zijn opdrachtgevers en het esthetische klimaat op het moment van ontwerpen.

Het stond zeker niet in de sterren geschreven dat Julius Goethals een uiterst succesvolle bouwkundige zou worden. Zijn vader was politieagent en zijn grootvaders werkten respectievelijk als werkmans en als kuiper. Het beroep van architect was dus zeker niet van vader op zoon doorgegeven. Dankzij talent, werkijver, een invloedrijk netwerk, zakelijk instinct en een gezonde dosis geluk nam Goethals' loopbaan als architect en stadsbouwmeester een hoge vlucht. Tot op vandaag is zijn invloed op de ruimtelijke ordening en het uitzicht van de stad Aalst zichtbaar. Ook zijn impact op het Oost-Vlaamse kerklandschap kan nauwelijks worden overschat.

Goedgekeurd door den Gemeenteraad, in
Zitting van den 26^{en} Maart 1896.
De Burgemeester,
Wassenaars
Van Cansbeke

Provincie Oost-Vlaanderen - Gemeente Strijpen

Ontwerp tot het gedeeltelijk herbouwen der Kerk

Goedgekeurd door den Kerkraad in Zitting van den 23 April 1896

De Voorzitter
H. D. Notholt

De Leden
Wassenaars
Schuurbeke
Blaesveld
Boeckaert
Notholt
Meeuwis

Schied van 1891 p. 101.

Aank. 4de November 1895

de Bouwheer

J. Goethals

Voorzitter

VU PAR NOUS, MINISTRE DE LA JUSTICE
Pour être annexé à l'arrêté royal
du 3 Juin 1897 N° 6302

Vu en séance de la Commission Royale
des Monuments, le 14 Décembre 1895.
avec son rapport du 22 Décembre, 1895.

Le Secrétaire

Le Président,

A. Hallaux

Kellens

J. Goethals

De auteurs

Pieterjan De Coninck

Ledebaan 192

9300 Aalst

pieterjan.deconinck@hotmail.com

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Jaargang LXXVII • 2025 • Nummer 3 • juli - augustus - september

Artikels

Pieterjan De Coninck

Julius Goethals (1855-1918). Architect en stadsbouwmeester van Aalst.

85

Schaal van 0.01 p.m.

Nijdegevel Woordkant

De Aalsterse Kunstgevel in zijn zitting van den 11. May 1901.
voorbereidingen gedaan en vermeld in het verslag van den 11. Dec. 1901, 1902.

Aalst, 24. Juli 1901.
de Bouwkundige

Afgiftekantoor Gent X
Erkenning P303215

Verantw. uitg.
Afzender

Reinoud Vermoesen
Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Ninove-Pollare